

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIIY TADQIQOTLAR: DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022

ERNEST XEMINGUEY

(1899-1961)

*Chol qushlar va ayniqsa, belinim oziq
axtariib uchgan, ammo deyarli hech qachon
uni topolmaydigan jumboq va nozik dengiz
qaldirg'ochlariga achilib ketar va qushlar
turmishi, qirin-qora va katta, kuchli
qushlarni hisobga olmayanda, buning kun
kechirishimizga qaraganda ham juda og'ir.
Okean gahida shu qadar ham beshim bolalar
ekan, nima uchun qushlarni mana bu
dengiz qaldirg'ochlari singari nozik va
shikasta qilib yaratganlar. Okean saxsi va
gozal, ammo u gah to'xtidan shunday
shafqatsiz bolib ketadiki, uning ustidagi
oziq dindagi chary urib cho'ngib, oziq va
mangli ovoz bilan bir-birlariga jor bolib
uchgan bu qushlar uning nisbatan
benihoya zaf va mo'ri ko'rinadi.*

"CHOL VA DENGIZ" ASARI

AVGUST

№43

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.taqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
10-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-10**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-10**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 43-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 август 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 111 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тугган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва ақтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР

1. Davlatova Zulfiya, Bakoyeva Dilfuza KITOBXONLIK - MA'NAVIYAT SARCHASHMASIDIR	10
2. Sultonova Hilola, Qurbonova Inobat BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI	12
3. Mashhura Abobakirova Madaminjonovna	14
MANFIY BO'LMAGAN BUTUN SONLARNI RAQAMLASHGA O'RGATISH.....	14
4. Ra'no Abrorova BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH VA UNING AHAMIYATI	16
5. Almanova Gavxar Abdurashitovna UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	18
6. Ikromova Shohsanam Nabijonovna UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA HARAKATLI O'YINLAR ORQALI O'QUVCHILARNING JISMONIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	20
7. Musharraf Nabiyeva Dilshodbek qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA TANQIDIY VA MANTIQUIY FIKRLASHGA O'RGATISH	22
8. Shadibekova Hamida Yuldashevna UZLUKSIZ TA'LIM RIVOJIDA KIMYO FANINING AHAMIYATI	23
9. Yangibayev Sardorbek Kodomovich ZAMONAVIY PED TECHNOLOGIYALARNI MUSIQA FANIDA QO'LLANILISHI, MUSIQA O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN TALABLAR.....	24
10. Давлетова Сабохат Атабековна ДАРС ЎТИШ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ МАШҒУЛОТ ТУРЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ.....	26
11. Каримова Гулнора Омониллаевна НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА	28
12. Кулдошова Дилфуза Хайитовна, ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ.....	31
13. Олимова Нилуфар Феруз кизи, Олимова Гулчехра Бозоровна МИНИТЕКСТ КАК СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО.....	32
14. Хайдарова Динара Суранбаевна, Умурова Нигина Зиёдуллаевна МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМНДАЦИЯ: КАК ФОРМИРОВАТЬ МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ?	33
15. Abdullayeva Mahliyo ONA TILI VA ADABIYOT FANI O'QITISHDA "VIDEOTOPIUSHMOQ" INTERFAOL METODIDAN FOYDALANISHDA METODIK TAVSIYALAR BERISH	34
16. Abdurahmanova Dildfuza Egamqulovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MASALALARNI TENGLAMA ASOSIDA ISHLASH.....	36
17. Abduxalilova Mushtariybonu OTA – ROMANIDA ISMLAR TAHLILI	38

18. Almardonova Dilsora Majidovna BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY E'TIQODNI SHAKLLANTIRISH	39
19. Atajanova Durjangul Erkinovna, Bakiyeva Muxabbat Saparboyevna BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH – PIRLS TIZIMIDAN FOYDALANISH	40
20. Axmedova Marhabo Ismailovna, Allazarova Anagul Sapayevna BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	42
21. Bekchonova Malika Soforboyevna KIMYO DARSLARIDA “AYLANA STOL ATROFIDA” METODINI QO'LLASH TEKNOLOGIYASI.....	44
22. Sadoqat Davronova Tojiddinovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANI O'RGATISH.....	46
23. Egamberganova Oydinoy MAKTABDA ONA TILI FANINI O'QITISHDA “ZIG-ZAG” YANGIN INTERFAOL TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.....	47
24. Ergasheva Orzigul Hakimovna ONA TILI DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASH VA NUTQ O'STIRISH	48
25. Erigitova Nigora Toxirjonovna, Qo'ziyev Nodirjon Qobilovich TARIX FANINING O'QITILISHI	49
26. Ganjayeva Shaxloxon Xo'sin qizi O'QITISHDA SVETOFOR METODIDAN FOYDALANISH	51
27. Nasiba G'apurova Sobirjonovna MATEMATIKA DARSLARIDA YOSHGA DOIR INNAVATSION USULLARDAN FOYDALANISH	53
28. Haqnazarova Obida Mamarajabovna YOSHLARNI MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ALISHER NAVOIY ASARLARINING AHAMIYATI	54
29. Isakova Anora Jumanovna EFFECTIVE WAYS TO USE INTERACTIVE METHODS IN LEARNING ENGLISH TODAY	56
30. Toshqulov Bahodir BUYUK MUTAFAKKIR IBN SINO MEROSIDA MA“NAVVIY-AXLOQIY TARBIYA MASALARI TALQINI	58
31. Kurbanova Charos, Bozorboyeva Nargiza BOSHLANG'ICH SINFLARDA FANLARNI O'QITISHDA INNOVASION TA'LIMNING AFZALLIKLARI VA UNING IMKONIYATLARI	59
32. Kutimova Tozagul Ibragimovna, Raximova Nasiba Sultannazarovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA PRILS TADQIQOTLARI.....	60
33. Matyakubova Fazilat Hamdam qizi BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION TA'LIM TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	62
34. O'ralova Zuhra Abdunazarovna TA'LIM JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHISINING ZAMONAVIY YONDASHUVI.....	64
35. Qurbanova Donogul Baxodirovna ONA TILI VA ADABIYOT FANI O'QITISHDA VA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHDA INTERFAOL METODLARNING SAMARASI.....	66
36. Mohira Rahmonova Mahmudovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'RNI	67

37. Rajabova Gulnoza Marufjon qizi TA'LIMNING INTERFAOL METODLARI VA ULARNI AMALDA QO'LLASH TARTIBI.....	68
38. Rajabova Gulshoda Dilovna O'SIMLIKLAR DUNYOSI VA UNING AHAMIYATI	70
39. Ravshanova Nilufar Suvonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA BO'G'IN USTIDA ISHLASH METODIKASI	71
40. Raximova Gulmira Karimovna MAKTABDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA LOYIHALASH TEXNOLOGIYASINING AFZALLIGI.....	72
41. Ravshanoy Raximova Karimjonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANIDADARSLIK VA DASTURNING O'ZARO MOSLIGI	73
42. Razaqberdiyeva Mavluda Bog'ibek qizi, Kurbanov Ruslonbek Shavkatovich INFORMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH	75
43. Ro'zmetova Nigora Atabayevna, Xudosheva Darmon Alimovna, BOSHLANG'ICH SINFDAN MASOFAVIY TA'LIM TIZIMINI SHAKILLANTIRISH	77
44. Safiyazov Xamdani Xojaboyevich , Akmalova Adolat Amanbayevna MAKTABLARDA TA'LIM-TARBIYA SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA MULOHAZALAR.....	79
45. Samandarova A'loxon Egamberganovna, Abdalova Sohiba Komiljonovna GEOGRAFIYA DARSLARIDA HOZIRGI DAVRNING GLOBAL MUAMMOLARINI O'QITISH USULLARI	81
46. Saporova Bakposhsha Bekturdiyevna, Saporova Ozada Qadamboyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	82
47. Sharipova Mehriniso Boqiyevna BOG'LANISHLI NUTQQA OID ASOSIY KO'NIKMALAR	84
48. Sharopova Madina Rizoidinovna O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA MULOHAZALAR.....	85
49. Munavvar Soliyeva Nozimjonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ICHIDA RAQAMLASHGA O'RGATISH	87
50. Tolibova Nazira Tolibovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ORFOGRAFIYA O'QITISH METODIKASI.....	89
51. Turabova Saodat Kosimovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVOD O'RGATISH DARSLARINI TASHKIL ETISH BO'YICHA MULOHAZALAR.....	90
52. Usmonova Oysafar Qo'chqorovna MATEMATIKA DARSLARIDA QIZIQARLI O'YINLARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI.....	92
53. Ҳамрақулов Жаҳонгир Бахтиёрвич ИНТЕГРАЦИОН ТАЪЛИМ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРДА ЭКОЭТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК МАЗМУНИ	94
54. Xojamov Umid Yuldashovich MILLIY HARAKATLI O'YINLAR VA ULARNING BOLA TARBIYASIDA TUTGAN O'RNI	96
55. Dilafroz Yuldasheva adjabboyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA SONLARNI BILAN ISHLASHGA O'RGATISH.....	98
56. Yuldosheva Haticha Adambayevna TEXNOLOGIYA FANIDA EKSKURSIYALARNI AMALGA OSHIRISH.....	100

57. Yuldosheva Sanobar Hamidovna BOSHLANG'ICH SINFI ONA TILI DAARSLARIDA QO'LLANADIGAN METODLAR	102
58. Yusupova Gulchehra Abdivahobovna TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUV.....	103
59. Ахмедова Феруза Ибрагимовна ИННОВАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ОБРАЗОВАНИИ.....	104
60. Бердиева Гулноза Одиловна, Исломовна Зебинисо Авазжоновна МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ: РАЗВИТИЕ УЧЕБНОГО ПОТЕНЦИАЛА С ПОМОЩЬЮ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	106
61. Латипова Зебохон Нарбековна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ В ШКОЛЕ.....	107
62. Назарова Хосият Бектурди кизи ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ЭЛ АЗИЗ ИНСОН АЗИЗ.....	108
63. Muazzamxon Rafiqova Yusufjonovna TARBIYALANUVCHILARNI NUTQDA NAFAS OLIB NAFAS CHIQRISHINI RIVOJLANTIRISH	109

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

КИТОВХОНЛИК - МА'NAVIYAT SARCHASHMASIDIR

Davlatova Zulfiya, Xorazm viloyati
Tuproqqal'a tumani 7-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998995492473

Bakoyeva Difuza, Buxoro viloyati
Buxoro shahar 6-IDUM boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998914015654

Annotatsiya: Ushbu maqolada Inson ma'naviyatining sarchashmasi bo'lmish kitob hamda kitobxonlik, aholi orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik madaniyati, Alisher Navoiy, Shavkat Mirziyoev, PQ-3271 sonli “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”, intellektual saviya.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida”gi farmoyishi ta'bir joiz bo'lsa, hayotimiz, tafakkurimiz va ma'naviyatimizda g'oyat ulkan voqea bo'ldi. Ushbu sa'y-harakat milliy adabiyotimiz va ma'naviyatimiz ravnaqida katta siljishlarning debochasi bo'lishiga astoydil ishonib turibmiz. Ayniqsa, bu o'rinda xorij tajribasini o'rganish, yoshlar o'rtasida badiiy jihatdan yuksak, intellektual saviyani o'stirishga xizmat qiladigan kitoblarga talabni o'rganish kabi masalalarning ko'tarilgani g'oyatda tahsinga loyiqdir. Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari yozganidek, “kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai”. Xalqimiz tilida kitob o'qib bilim va munosib tarbiya olish, kasb-hunar o'rganishning ahamiyatiga doir maqollar juda ko'p. Jumladan, “Kitobsiz aql – qanotsiz qush”, “Bilim – aql chirog'i”, “Go'zallik – ilmu ma'rifatda”. Bunday hikmatli naqlarni yana uzoq davom ettirish mumkin. Necha ming yillardan buyon insonlarga to'g'ri yo'lni ko'rsatib kelayotgan, ularning bilimli, tarbiyasi, kasbhunarli va albatta baxtli bo'lishining muhim omili – bu kitobga do'st bo'lish, va kitob o'qishni kanda qilmaslikdir. Ayniqsa, yoshlarning hayotida kitobning alohida o'rnini bor. Chunki yaxshi kitob insonda Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabr kuni qabul qilingan PQ-3271 sonli “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”gi qarorining qabul qilinishi ham ushbu sohada amalga oshirilayotgan ishlarning dalilidir desak, aslo, xato bo'lmas edi. Ushbu qarorga muvofiq, qabul qilingan dastur bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

I bosqich – 2020–2021-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish;

II bosqich – 2022–2023-yillarda kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlash;

III bosqich – 2024–2025-yillarda yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash.

“Ayni paytda, - deydi Shavkat Miromonovich, - axborot-kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni o'zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga, ularni kitob bilan do'st bo'lishga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Buning uchun, avvalo, milliy adabiyotimiz va jahon adabiyotining

eng sara namunalarini ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirish va ularni keng targ‘ib qilishga alohida e‘tibor berishimiz muhim ahamiyat kasb etadi”. Mamlakatimiz rahbarining kitob, kitobxonlik madaniyatini yaxshilash to‘g‘risida kuyunib gapirayotganliklarining chuqur falsafasi bor. Birinchidan, yuqorida qayd etilgani kabi, kitob insonni yerdan ko‘kka ko‘taruvchi, uning ma‘naviy quvvatini oshiruvchi buyuk kuch hisoblanadi. Ikkinchidan, kitob insoniyatning tarixiy xotirasi, barchamizni o‘z ma‘naviy-ma‘rifiy, ilmiy zaminimizni mustahkamlovchi, kelajakni yorqin ko‘rsatib borishga qodir mash‘ala hisoblanadi. Shuning uchun ham bizning yurtimizda ilm olish, kitob yozish, ijod qilish har doim ham millatning mavjudligi va u nimaga qodir ekanligini ko‘rsatuvchi muqaddas tushunchalar hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, Boladagi barcha tarbyaviy hislatlar dastlab oilada shakllanadi, demak kitobxonlik ham o‘z oilasi a‘zolari ko‘magi va ta‘sirida yuzaga keladi, rivojlanadi. Kitobxonlikning yaxshi yoki sust rivojlanishida oiladagi boshqa a‘zolarining kitobga, o‘qishga munosabati katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ota-ona har bir ishda, jumladan kitobga munosabatva uni o‘qishda ham bolalariga o‘rnak bo‘lishlari lozim. Oilada bola kitobxonligining faollashuvida shaxsiy kutubxonadagi kitoblarni birgalikda o‘qish va ularni muhokama qilish; ota-onaning boladan har bir javob haqidagi shaxsiy tushuncha va fikrini so‘rash, bu fikrni bildirish uchun bolaning kitob haqida mushohada yuritishni o‘rganish (aniqrog‘i o‘rganish) muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida” (2017 yil 12 yanvar)gi farmoyish

2. <https://www.standart.uz/news/view?id=1627>

BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI

Sultonova Hilola,

Xorazm viloyati Bog'ot tumani
2-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998995051019

Qurbonova Inobat,

Xorazm viloyati Bog'ot tumani
42-son maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich, o'yin, ahamiyati, didaktik, faoliyat, aqliy, bolalar

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan ona tili, matematika, o'qish, odobnoma, tabiatshunoslik darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki ularning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim darslariga o'quvchilar qiziqishini oshirishga alohida e'tibor berish lozim. Chunki bolalar boshlang'ich sinflardanoq dars degan muqaddas so'zdan bezib qolmasliklari kerak. Boshlang'ich sinf darslarini samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biri – darslarda an'anaviy va noan'anaviy metodlardan samarali foydalangan holda darslarni to'g'ri tashkillashtirish va o'quvchilarni kreativ fikrlash sifatlarini shakllantirishdir. O'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, dars samaradorligini ta'minlashda darslarda foydalaniladigan qiziqarli mashqlar, didaktik o'yinlar ahamiyati kattadir. Didaktik o'yinlar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari: intellektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bular o'quvchilarda aqliy, jismoniy, ahloqiy, ma'naviy, ma'rifiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, bunyodkorlik, mehnat, kasbiy ko'nikmalarini rivojlanishiga yordam beradi. Didaktik o'yinlar intellektual metodlarning tarkibiy qismlaridan biri sifatida o'quvchini ichki imkoniyatlarini ishga tushirishga, o'ylashga, erkin fikr yuritishga, muloqotga, ijodkorlikka yetaklaydi. Didaktik o'yinlar, butun sinf ishtirok etganda bolalar o'rtasida o'zaro hamkor bo'lib ishlash, o'z-o'zini boshqara bilish, diqqatni bir joyga yig'ish, saranjomsarishta bo'lish, tez tushunish va savollarga tez javob berish va boshqa tarbiyaviy xislatlarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bunday didaktik o'yinlar, o'quvchining o'qituvchiga nisbatan yotsirash xislatlarini kamaytiradi. Natijada o'qituvchi bolaga do'stga, u yoki bu masalani hal qilishda hamkorga aylanadi. Didaktik o'yinlar o'zining shakli jihatidan asosan bog'chada o'ynaladigan ijodiy o'yinlardan ham, o'qituvchi o'zi hikoya qilib berish yo'li bilan tushuntiradigan va o'quvchilarni birma-bir so'rab chiqish natijasida mustahkamlanadigan o'yinlardan ham har tamonlama farq qiladi. Didaktik o'yinlar o'qitish vazifasiga xizmat qiladi va qiziqarli, maroqli, tushunarli darajada olib boriladi. Bolalar g'olib chiqish maqsadida jonu dili bilan mashq qiladilar. Didaktik o'yinlar ta'limning ko'rgazmaliligini, o'qituvchining nutqini va bolalar harakatini o'z ichiga oladi, buning natijasida idrokda (ko'rish, eshitish, teri sezgisi belgilarida) birlik tug'iladi. Bu esa o'qituvchining aytganlarini bolalarning o'ylab olishiga va o'sha aytilganlarni ifodalab berishlariga, ya'ni didaktik o'yinlar qoidalarini o'quvchilarning o'zlari bajarishlariga imkon beradi. Didaktik o'yinlarning boy tarzda tuzilish xususiyatlari o'quvchilar faoliyatini tahlil qilish imkoniyatini beradi. Shuning uchun ham barcha bolalar o'yin vaqtida qiziqish bilan harakat qiladilar. Didaktik o'yinlar bolaning his-tuyg'usiga ta'sir etib, unda o'qishga ijobiy munosabat va qiziqish xislatini tarkib toptiradi. Bolalar o'yinni zo'r mamnuniyat bilan ijro etadi.

O'yin boshlanishini esa sabrsizlik bilan kutadilar, ularning ongida beixtiyor ertangi o'quv kunining quvonchli manzarasi gavdalanadi. Har bir didaktik o'yinda ko'pchilik bolalar yoki butun bir sinf o'quvchilari ishtirok qiladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar hamjihatlik va intizomlilikni tarbiyalashga yordam beradi, chunki har bir o'yin g'alaba qozonishga intilish bilan bog'liq bo'lib, o'yin shartlari va qoidalariga qat'iy va izchil rioya qilishni talab etadi. «Kim aniqroq va tezroq», «Bo'sh kelma», «Eng yaxshi hisobchi», «Kim turgan saf yaxshiroq», «Doiraviy

misollar», «Zanjircha», «Narvoncha», «Qaysi surat bekitildi?», «Jadvalni qidirib top», «Nimani taqillatdim?», «Jim», «Bilmasvoyning xatolari», «Bu qaysi shakl?», «Zukkolar», «Zinadan tushing», «Topishmoqlar», «Zigzag», «Moychechak», «Fikrni davom ettir», «Bo'g'inlar», «Teatr», «Sonli jadvallar», «Qiziqarli kvadratlar», «Bolalar bog'chasida» «Mehmondorchilikda», «Kim epchil?», «Bilgan kishi sanashni davom ettiraversin», «Ko'rganni eslab qolish diktanti» singari o'yinlarni o'tkazish paytida o'quvchilar sinf xonasida jimjitlik bo'lishiga o'quvchilarning o'zlarini tuta bilishlariga, partadan tovush chiqarmay turib, oyoq uchida doskaga chiqa olishlariga, joylariga osoyishtalik bilan qaytib kelib o'tirishlariga, tovushlarni diqqat bilan tinglashlariga, raqamlarga zehn bilan qarashlariga erishadilar.

Har qanday interfaol usul o'quvchilarni to'g'ri va maqsadli ishlatganda mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Yangi pedagogik texnologiya — bu o'qituvchi asosiy javobgar shaxs bo'lgan ta'lim tizimining ratsional usullarini ishlab chiqaradigan jarayon. Chunki uning asosiy vazifasi o'quvchilarga tezkor, aniq va tushunarli tarzda ma'lumot berishdir. Har bir o'qitish tizmining shakllari, uslublari davr talablariga mos ravishda o'zgarishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.G'afforova T. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy texnologiyalar. Qarshi: Nasaf, 2009.
- 2.G'ulomov A., Ne'matov X. Ona tili ta'limi mazmuni. –T. 1995 y

MANFIY BO'LMAGAN BUTUN SONLARNI RAQAMLASHGA O'RGATISH

Mashhura Abobakirova Madaminjonovna

Namangan viloyati Norin tuman

28-umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

941795636 mashhuraabobakirova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'qituvchilarni boshlang'ich sinflarda manfiy bo'lmagan butun sonlarni raqamlashga o'rgatish va bu orqali o'quvchilarni matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini o'stiradi va testlar asosida tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar. Natural sonlar, xona birliklari, fanlar aro aloqadorlik, matematika, manfiy, butun sonlar, raqamlash, o'z aro uzviylik.

Yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan, barkamol, sog'lom avlodni tarbiyalab, yoshlarga ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalar asosida ta'lim berish mamlakatimizning ta'lim sohasidagi amalga oshirilayotgan ustuvor vazifalardan biridir Matematika o'quvchining ham aqlan rivojlantiradi. Bugungi kun o'qituvchining asosiy vazifasi uni to'g'g'ri yo'naltira olish va qobiliyatini o'stirish eng oily vazifalardan biri hisoblanadi.

Mavzuni o'rganish jarayonida ko'rgazmalilikdan foydalanishni bilish kerak: - mavzu bo'yicha dastur talablari asosida sonlarni xona qo'shiluvchilari yig'indisi shaklida tasvirlash;

- darslik bo'yicha ko'rgazmalar asosida suhbatlar olib boorish;

- o'quv materialini o'zlashtirishini mustahkamlashga va kuchaytirishga oid didaktik o'yinlar tanlash; - bilim, malaka va ko'nikmalarni hosil bo'lishi bo'yicha turli metodlar va mashqlar, mustaqil ishlar tuza olish;

- turli xil ko'rinishdagi ko'rgazmali vositalar asosida yangi materialni va o'tilgan materiallarni mustahkamlash va bayon qila olish. Raqamlash metodikasi bosqichda o'qituvchining vazifasi bolalarda sanash malakalarini shakllantirish va 1-10, 100 ichida, 1000 ichida va ko'p xonali sonlarni sanay olishini, didaktik tamoyillar asosida natural qatorning tuzilishini ochib berish va bu asosda sonni natural ketma-ketlikning hadi sifatida ta'riflashdan iborat. Buning uchun o'quvchilarning quyidagilarga erishishlarini ta'minlash zarur:

1) O'quvchilarning miqdor va raqamlar tartibi haqidagi tushunchalarini aniqlash;

2) predmetlarni sanashni shakllantirish;

3) 1 dan 10 gacha sonlar ketma-ketligini yaxshi o'zlashtirib o'l ishlari kerak;

4) narsalarni sanashni va sanash tartibi ko'rsatilganda har bir narsaning berilgan guruhdagi tartib raqamini aytib bera olishlari kerak;

5) sonlarning 1 dan 10 gacha qatoridagi har bir son qanday hosil bo'lishini ongli ravishda o'zlashtirishlari kerak;

6) raqamlarni o'qib olishlari va har bir raqamni narsalarning mos soni bilan mos qo'ya olishlari kerak;

7) sonlarni taqqoslashni bilishlari kerak;

8) 2,3,4,5 sonlarning ikkita qo'shiluvchilardan iborat sonlar tarkibini barcha hollarini mustahkamlab, o'zlashtirib olishlari kerak;

9) 2+1, 4-1, 1+3, va hokazo ko'rinishdagi matematik yozuvlarni o'qiy olishlari va bunday yozuvlarni aniq rasmlar bilan mos qo'yishlarini bilishlari kerak;

10) miqdorlar yordamida predmetlarni o'zaro taqqoslash, «ko'p», «kam», «ortiq», «baland», «past» kabi tushunchalarni taqqoslay olishi hamda doira, kvadrat, uchburchakni bir-biridan farq qila bilishlari va nomini ayta olishlari kerak. Raqamlash metodikasi natural sonlar va nol haqidagi ma'lumotlarni o'nlik, yuzlik, mi glik, ko'p xonali sonlar konsentrlari bo'yicha kiritishni nazarda tutadi. Matematika dasturi o'z ichiga avvalo natural sonlar bilan to'rt arifmetik amal bajarishni oladi. Bu matematikaning yadrosini tashkil qiladi. Shu bilan birga algebra va geometriyaning asosiy tushunchalari, asosiy miqdorlar kiritilgan, ular arifmetik amallar bilan zaruriy o'rinda qo'shib o'qitiladi. Nolni nemirolash va ular ustida arifmetik amallar bajarish boshlang'ich matematika kursi asosini tashkil qiladi. Unga algebra va geometriya elementlari o'qitiladi. Dasturda natural sonlar va nol haqidagi ma'lumotlarni asta-sekin o'nlik, yuzlik, minglik va ko'p xonali sonlar konsentrlari

(takroriy) kiritish nazarda tutiladi. Bu o'nlik sanoq tizimining xususiyalari bilan, og'zaki va yozma raqamlashni takror-takror qo'llash orqali beriladi. 1-o'nlikni raqamlashda 1-10 sonlarini sanash, raqamlarni aytish, ketma-ketligini, katta-kichikligini o'zlashtirish nazarda tutiladi. 1- 120 o'nlik bilan nol soni ham birga o'rgatiladi. Uni bo'sh to'plamning xarakteristikasi sifatida berilgan. Raqamlash davomida 11-20, keyin 21-100 ichida sonlarni raqamlash qaraladi. 1,2- ....o'nliklarni hosil qilish, birgalikda o'nliklarni, ya'ni o'nli sanoq tizimining mohiyati tushuntiriladi. Keyingi sinflarda 100 ichida, 1000 ichida va ko'p xonali sonlar og'zaki va yozma raqamlash, arifmetik amallar bajarish, komponentlarning nomlarini o'rgatishlar amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o'qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O'qitvchi-1994”
3. www.ziyouz.com kutubxonasi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH VA UNING AHAMIYATI

Ra'no Abrorova

Toshkent shahri Olmazor tumani
16-umumta'lim maktabining
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +99890 925 97 25

Annotatsiya: *Maqolada bugungi ta'limning asosiy dolzarb muammolaridan biri bolani kitob o'qishga o'rgatish va unda kitobga muhabbat uyg'otish haqida so'z boradi*

Kalit so'zlar: *O'qituvchi, o'quvchi, o'qish turlari, didaktik o'yinlar, tahliliy fikrlash*

Bola maktabga qadam qo'yar ekan, eng avvalo qo'liga alifbo kitobini olib o'qituvchi yordamida harflarni, keying bosqichda bo'g'in, so'z, so'z birikmalari va gaplarni o'qishni o'rgana boshlaydi. O'qish o'quvchi uchun har tomomlama kerakli va foydali ilm bo'lib, uni mukammal o'zlashtirish nafaqat o'quvchining savodini oshirish uchun, balki uning dunyoqarashini kengaytirish, tafakkurini charhlash uchun ham salmoqli ta'sir ko'rsatadi. Barcha fanlarning asosini o'qish tashkil qilgani bois, uni to'liq egallagan o'quvchida har qanday yozma ma'lumotni o'zlashtirishda va uni o'z so'zlari bilan atrofdagilarga yetkazishda qiyinchilik tug'dirmaydi. Bugungi kunning dolzarb masalasi ham shunda, boshlang'ich ta'limda barchaga birdek savodxonlik asoslari o'rgatiladi, ammo darsdan bo'sh vaqtlarda o'quvchini kitobxonlikka qiziqtirish, uning nutqini o'stirish uchun o'z ustida ishlashi uchun qanday chora tadbirlarni amalga oshirish kerak? Bu chora tadbirlarning eng dastlabgisi bolaning yoshiga, qiziqishlariga mos o'quv materiallarini tanlash va uni tavsiya qilishdir. Shuningdek, tanlangan o'quv materialining hajmi ham katta ahamiyatga ega. O'quv materialini hajmini keskin oshirib yuborish yoki bolani darsdan bo'sh vaqtlarida o'zi qiziqmagan mavzudagi asarni o'qishga majbur qilish, bolada charchoq hisini hamda o'qishga bo'lgan shijoatini tushurib yuboradi. Pedagogika o'z navbatida psixologiya bilan uzviy bog'liq bo'lgani uchun kitob tanlashda va bolaga topshiriq berishda uning psixologik xususiyatlarini ham e'toborga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning asosiy sevimli mashg'uloti o'yin bo'lgani bois, turli didaktik o'yinlar, qiziqarli topishmoqlar, kitob o'qish musobaqalari, o'qigan asari bo'yicha ro'lli sahna ko'rinishlarda qatnashish, ular uchun bir vaqtning o'zida ham zavqli mashg'ulot, ham nutqini o'stirishdagi foydali jarayon hisoblanadi.

O'qish darsining asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- To'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qishga o'rgatish. Bunda bola nima o'qiyotgani haqida tushunadi, so'zlarni bir-biriga tez ulab o'qiy oladi.
- O'quvchilarni dunyoqarashini o'stirish, ahloqiy tarbiyalash, ekologik, estetik, huquqiy, mehnat tarbiyalarini berish. Bunda bola yoshiga va qiziqishiga mos qilib tanlangan har bir asar uning har tomonlama tafakkurini kengayishiga xizmat qiladi.
- O'quvchilarda ijodiy tasavvur, nutqini o'stirish. Bu jarayonda bola nafaqat asarni ifodali o'qish, balki uni o'z so'zlari bilan so'zlab berishga ham o'rganadi.
- O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, fikrlarini erkin bayon etishga o'rgatish. Bu jarayon bolada tahliliy fikrlash, o'z mustaqil fikriga ega bo'lish kabi psixologik qobiliyatlarini rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

O'qish jarayoni tarbiya jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lib, bola darslikda berilgan har bir matnni o'qir ekan, undagi ijobiy qahramonlardan do'stlik, oila, atrof –muhitga muhabbat, mehnatsevarlik, iroda, kamtarlik kabi hislatlarni olib rivojlana boradi. Asardagi salbiy qahramonlar esa bolada qiyoslash ko'nikmasini shakllantiradi va u yomonlik, dangasalik kabi tushunchalarni salbiy oqibatlarini haqida ham tushunchaga ega bo'lib boradi.

O'qish darslarida quyidagi o'qish turlaridan foydalaniladi:

- Ovoz chiqarib o'qish. Bu o'qish turida o'quvchi uni atrofdegilar ham tinglayotgani his qiladi va o'qiyotgan matnga ko'proq e'tiborli bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, ovoz chiqarib o'qishga odatlangan o'quvchining nutqi, ichida o'qishga odatlangan o'quvchilikiga nisbatan ravon, xotirasi esa mustahkam bo'lib boradi.
- Matnni ongli ravishda o'qish. Bu o'qish turida o'quvchi nafaqat so'zlar va ularning talafuziga e'tibor qaratadi balki ularning ma'nosiga ham bir vaqtning o'zida ahamiyat berib ketadi,

matn ostida berilgan topshiriqlar bilan ishlaydi, savollarga javob beradi va asar bo'yicha tushunchasini ham erkin bildiradi.

- Ichda o'qish. Bu o'qish turidan o'quvchi hayoti davomida har qanday sohada foydalana oladi, shuningdek bu eng qiyin o'qish turlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchini tanlab o'qish, qismlarga bo'lib o'qish va diqqatni jamlash kabi ko'nikmalarini shakllantirishda salmoqli ta'sir ko'rsatadi.

Hulosa qilib aytganda, har bir tog'ri tanlangan matn va o'qish turi o'quvchining o'qish ko'nikmasini shakllanishiga va kitobga bo'lgan muhabbatini ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, dunyoqarashini kengaytiradi va tafakkurini sezilarli darajada o'stiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma o'qish. 2-sinf. Toshkent. “O'zbekiston” - 2015
2. Mavlonova R. “Pedagogika” T.: “O'qituvchi” – 2004.
3. To'xtaxo'jayeva M. “Pedagogika” T.: “O'qituvchi” – 2010.

UZLUKSIZ TA‘LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Almanova Gavxar Abdurashitovna

Sirdaryo viloyati Bayovut tumani 39-umummiy o‘rta ta‘lim maktabining boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Uzluksiz ta‘lim tizimida ta‘lim sifatini oshirish uchun uning holati va rivojlanish tendensiyalarini uzluksiz monitoringini olib borish.

Kalit so‘zlar: Uzluksiz ta‘lim, PISA, STEAM

O‘zbekistonda mustaqillikdan so‘ng barcha sohalar kabi, ta‘lim tizimi ham tubdan isloh qilinmoqda. O‘zbekistonda ta‘lim tizimida olib borilayotgan sa‘y-harakatlar, erishilayotgan natijalar xalqaro hamjamiyat tomonidan alohida e‘tirof etilayotgani diqqatga sazovordir. Yosh avlodga xalqaro talablar darajasida zamonaviy bilimlarni berish, yetakchi va ilg‘or o‘qitish uslublaridan foydalanish, uzluksiz ta‘lim jarayonining barcha sohalarida ushbu islohotlarni birdek amalga oshirish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Ta‘lim sohasida o‘tkazilayotgan islohotlarning natijasi sifatida nafaqat ta‘lim sohasida faoliyat yuritayotgan kishilar, balki xalqimiz ongida ham ta‘lim-tarbiya tizimiga nisbatan katta o‘zgarishlar paydo bo‘ldi, yoshlarimiz o‘rtasida esa bilim olishga bo‘lgan intilish va qiziqish kuchaydi. Zamonaviy dunyoda yangicha texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanib borayotganligini kuzati-shimiz mumkin. Ishlab chiqarish rivojlanar ekan malakali mutaxassislariga bo‘lgan ehtiyoj ham kundan-kunga ortib bormoqda. Mamlakatimiz yoshlarining ma‘naviyatini shakllantirish va qaror toptirishda, ularni kasbga yo‘naltirishda xalq ta‘limi tizimining ahamiyati salmoqlidir. Shuning uchun umumta‘lim fanlari mazmuni milliy mafkura, umuminsoniy qadriyatlarga va boy o‘tmish merosimizga asoslangan bo‘lishi, shuningdek, mustaqil va bozor iqtisodiyoti sharoitida yuzaga chiqqan davlat va milliy ehtiyojlarni qondirishga qaratilmog‘i lozim. Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan-texnika va texnologiyaning rivojlanishi, yosh avlodning o‘zgaruvchan dunyoda raqobatbardosh bo‘lishi yoshlarimizdan fanlarni mukammal egallashni taqozo etadi.

Uzluksiz ta‘lim – o‘zaro mantiqiy izchillik asosida bog‘langan, hamda soddadan murakkabga qarab rivojlanib boruvchi va bir-birini taqozo etuvchi bosqichlardan iborat yaxlit ta‘lim tizimi. Uzluksiz ta‘lim tizimining faoliyati davlat ta‘lim standartlariga asoslanadi. Uzluksiz ta‘lim tizimi har taraflama mukammal va davlatimiz taraqqiyoti uchun xizmat qilishga layoqatli malakali kadrlar tayyorlash uchun zaruriy muhitni yaratib beradi.

2018-yilning 5-sentabr kuni PQ-3931-sonli qaror asosida 2018-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasi xalq ta‘limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari dasturi qabul qilindi. Ushbu dasturning ikkinchi bo‘limi “Ta‘lim sifatini yaxshilash va innovatsion ta‘lim texnologiyalarini joriy etish” deb nomlanib, unda uzluksiz ta‘lim tizimida yangicha o‘quv asturlari va darsliklarni, hamda STEAM ta‘limini xalq ta‘limi tizimida bosqichma-bosqich joriy qilish va takomillash-tirishning ustuvor yo‘nalishlari ko‘rsatib o‘tilgan. Unda uzluksiz ta‘lim tizimida faoliyat yuritayotgan har bir bo‘g‘in rivojlangan xorij tajribalarini joriy qilgan holda rivojlanishlarining nazariy asoslari belgilab berilgan. Yoshlarga bilim berishda ular olgan bilimlarini hayotda qo‘llash ko‘nikmasi kompetensiyaga asoslangan holda berilishi, har bir o‘quv topshiriqlarini chuqur mantiqiy fikrlaydigan va qiziqarli tarzda berilishi ta‘limga bo‘lgan qiziqishning yanada ortib borishiga olib keladi. Bugungi kunda dunyo miqyosida bir qancha xalqaro baholash dasturlari mavjud bo‘lib, ular orasidan o‘quvchilarimiz 2021-yilda PISA xalqaro baholash tadqiqotlarida qatnashadilar. PISA - Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tashabbusi bilan o‘tkaziladigan xalqaro tadqiqot. O‘n besh yoshli o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasini standartlashtirilgan baholashi bo‘lib, materiallar xalqaro dasturni amalga oshirishda ishtirok etuvchi mamlakatlar bilan birgalikda ishlab chiqiladi. Har bir davlatdan 4500 tadan 10000 tagacha bo‘lgan o‘quvchilar ishtirok etadilar. Mamlakatlardan ishtirok etuvchi o‘quvchilar jami 15 yoshli o‘quvchilarning 2% miqdorini tashkil qilishi kerak. PISA tadqiqotlari 1997-yilda tashkil etilgan va 2000 – yilda birinchi marta qo‘llanilgan. Tadqiqotlar har 3 yilda bir marta o‘tkaziladi. Test savollari PISA ga a‘zo davlatlarning mutaxassislari bilan kelishilgan holda xalqaro konsultantlar guruhi

tomonidan tuziladi. PISA tadqiqotlari matematik savodxonlik, tabiiy fanlar va o‘qish savodxonligi yo‘nalishlarda o‘quvchilarning bilimini nazorat qiladi.

Xalqaro PISA tadqiqotlarida qatnashishimiz, avvalambor, o‘quvchilarimiz bilimini xalqaro talablarga yetkazish, unga mosligini tahlil qilib borish imkonini beradi va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash uchun zamin yaratadi. O‘quvchilarimizni boshqa xorij davlatlaridagi tengdoshlari bilan har taraflama solishtirish, yutuq va kamchiliklarini aniqlash, yutuqlarni ko‘paytirish va kamchiliklar ustida ishlab, ularni bartaraf qilish imkonini beradi. Respublikamizdagi maktab o‘quvchilarining yuqori o‘qish suratlariga erishish imkonini beradi va mutaxassislarimizga monitoring tadqiqotlarini rivojlantirish imkonini beradi. Shu tariqa o‘tkazilgan tadqiqot o‘quvchilar bilim va ko‘nikmasining holati, maktabdagi ta‘lim sifati va olib borilayotgan ishlarning natijalariga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar haqida ma‘lumotlar bankini yaratish imkonini beradi. Asosiy e‘tibor, taklif qilingan savollarga o‘quvchilarning tabiiy fanlardan olgan bilimlari orqali javob berilishi, berilgan axborot asosida ilmiy jihatdan asoslanadigan xulosalar chiqarish qobiliyatiga qaratiladi. O‘quvchilarga taqdim etilgan hayotiy vaziyatlar har bir insonning shaxsiy hayotida yuzaga eladigan dolzarb muammolar, biror jamoa yoki jamiyat a‘zosi sifatida yoki dunyo fuqarosi sifatida inson hayoti bilan bog‘liq bo‘ladi.

Xalqaro tadqiqotlarda qatnashishimiz natijasida yoshlarimiz kelajakda o‘zlari duch keladigan qarama-qarshiliklarga qay darajada tayyor ekanligini aniqlashimiz va ularning hayotida yuzaga kelgan ziddiyatlar sabablarini tahlil qilish, izlash va aniqlash hamda o‘z g‘oyalarini taqdim etishga loyiqligi aniqlashga imkon beradi, bu esa uzluksiz ta‘lim tizimining keyingi rivojida juda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalqaro tadqiqotlarda Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash. «SHARQ» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati TOSHKENT – 2019 (Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma)
2. http://uz.wikipedia.org/w/index.php?title=Uzliksiz_ta'lim&

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA HARAKATLI O'YINLAR ORQALI O'QUVCHILARNING JISMONIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Ikromova Shohsanam Nabijonovna

O'zbekiston Davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
Magistratura bo'limi Ommaviy sportni rivojlantirish va
sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish yo'nalishi
MOS 5121 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablaridagi jismoniy tarbiya darslarida qo'llaniladigan harakatli o'yinlar va ular orqali o'quvchilarning jismoniy madaniyatini shakllantirish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: O'qituvchi, harakatli o'yinlar, dars, jismoniy tarbiya, mashq.

O'qituvchi har bir dars uchun bolalar organizmiga har taraflama ijobiy ta'sir etuvchi turli harakatli o'yinlarni tanlashi va ularni o'tkazishda har xil usullardan foydalanib borishi lozim. Darsda, shuningdek, turli o'yinlarni o'tkazish jarayonida o'rganiladigan materiallarning metodik jihatdan izchilligiga alohida e'tibor berish muhim ahamiyatga ega. Chunki bu izchillik, birinchidan, darsning ta'limiy va tarbiyaviy vazifalarini to'g'ri hal qilish, ikkinchidan, dars materiallarini to'liq o'tishga erishish, uchinchidan, butun dars davomida har bir mashqni muayyan me'yorda amalga oshirish imkonini beradi.

Darsning boshida yoki o'rtasida zo'r e'tibor berishni va o'zaro muvofiq murakkab harakatlar qilishni taqozo etadigan o'yin hamda mashqlar o'tkazilsa, dars oxirida o'quvchilarning charchagan tana a'zolarini birmuncha tinch holatga keltiradigan o'yin va mashqlarni o'tkazish kerak. Agar butun dars faqat o'yinlardan iborat bo'lsa, serharakat o'yinlarni kam harakatli o'yinlar bilan, bir xil yo'sindagi o'yinlarni ikkinchi xil o'yinlar bilan navbatlashtirib o'tkazish kerak.

O'yin boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun shunday bosqichki, bunda ular yangi bilim va tushunchalarni egallashga qaratilgan mustaqil faoliyatni boshlaydilar. Bolalar maktab tajriba uchastkasida ishlash va uyda foydali mehnat qilishdan tashqari, bo'sh vaqtlarining bir qismini turli o'yin va ermaklarga sarflaydilar. Bunday qilish ularga o'z ehtiyojlarini qondirish va yaxshi dam olish imkonini beradi.

Bundan tashqari harakatli o'yinlar bolalarni jismoniy jihatdan o'stirish uchungina emas, balki aqliy va ahloqiy jihatdan tarbiyalash uchun ham muhim ahamiyatga egadir. Jamoa bo'lib o'ynaladigan o'yinlarda bolalarda maqsadga erishish uchun farosatlilik va qat'iyatlilik ko'rsatish, jamoa oldida, o'z xatti-harakatlari uchungina emas, balki o'rtoqlarining xatti-harakatlari uchun ham mas'uliyatni sezish xislatlari tarbiyalanadi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda bir nechta harakatli o'yinlarni ko'rib chiqamiz.

Halqaga irg'itish. Bu o'yinda 20-30 nafar o'yinchi qatnashishi mumkin. O'yin yaylovda yoki voleybol ustuni o'rnatilgan sport maydonchasida o'tkaziladi. O'yinning tavsifi quyidagicha. Halqa daraxtga, voleybol ustuniga yoki bo'yi 3-4 metrli maxsus yasalgan blokka o'rnatiladi. Halqa bilan irg'itish oralig'i 10-15 metr bo'lishi mumkin. Irg'itish uchun tennis koptogi yoki kattaligi va og'irligi o'shanday lattadan yasalgan koptok bo'lishi mumkin. O'yinning jamoalarga bo'linib yoki bo'linmasdan o'tkazsa ham bo'ladi. Jamoalarga bo'linganda o'yinni qaysi jamoa boshlashi chek tashlash yo'li bilan aniqlanadi. Har bir o'ynovchi irg'itish chizig'iga keladi va koptokni irg'itib halqaga tashlaydi. O'yinning qoidalari. Halqaga tushirilgan har bir koptok uchun bir ochko beriladi. Agar o'ynovchilar juda ko'payib ketsa, halqalar sonini ham ko'paytirish mumkin. Eng ko'p ochko to'plagan o'yinchi yoki jamoa g'olib hisoblanadi.

Mazkur o'yinni o'tkazish bo'yicha quyidagi metodik ko'rsatmalarga amal qilish lozim. Bu o'yin o'rta va katta maktab yoshidagi o'quvchilar uchun tavsiya qilinadi. O'yin boshlang'ich sinf o'quvchilarida mo'ljal olish qobiliyatini o'stiradi va hamda irg'itish malakalarini hosil qilishga yordam beradi. Shuningdek, o'ynovchilarda jamoa oldidagi mas'uliyatni sezish hissini tarbiyalaydi. Bu orqali o'z-o'zidan ko'rishimiz mumkinki, o'quvchilarning jismoniy madaniyatining shakllanadi va rivojlanadi.

“Chavandoz” – har bir sinfdan 10-12 o'yinchidan iborat guruh tuziladi. Guruhlar uchun 7-9 m kattalikda to'rtburchaklar tuziladi. Imkoniyat bo'lsa voleybol maydonchasidan foydalanish mumkin. Har bir guruh o'z navbatida ikkitadan jamoaga bo'linadi. Ular o'zlariga nom qo'yishadi,

faraz qilaylik, lochin va burgut jamoalari. Lochin jamoasi o'yinchilari to'rtburchakning o'ng yoki chap tomonida chiziq tashqarisida, to'rtburchak ichkarisiga qaragan holda yonma-yon saflanadilar. Qur'a tashlash usuli bilan burgut jamoasi o'yinchilari to'rtburchak ichiga tushadilar. Ularning vazifasi to'rtburchak ichida erkin harakat qilib yurishdan iborat hisoblanadi.

“Arqon talashish” – maydonning qarama-qarshi tomonlariga o'zaro parallel ikki chiziq o'tkaziladi. Hamma o'yinchilar kuch jihatidan ikki komandaga bo'linadilar va chiziq orqasiga o'tib turadilar. Ikki chiziq oralig'ida maydonchanning o'rtasiga sertugun qilib o'ralgan arqon qo'yiladi. Arqonning qoq o'rtasida rangli latta bog'lab qo'yilgan bo'ladi. O'qituvchi signal berishi bilan ikkala jamoa o'yinchilari yugurib kelib, arqon tugunlarini yechadilar va uni o'z tomonlariga tortadilar. Belgilangan vaqt 45 sekunddan 1 daqiqagacha vaqt maboynida arqonning ko'proq qismini o'z chizig'idan o'tkazgan jamoa g'olib hisoblanadi. Bu o'yinning pedagogik ahamiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, bu o'yin bolalarda tez harakat qilishni, chaqqonlikni, sabr-toqatlik bilan harakat qilishni tarbiyalaydi. O'yin ko'proq jamoa bo'lib harakat qilish, chidamlilik malakalarini oshirishga yordam beradi.

“Nina, ip va tuguncha” – o'yinchilar qo'l ushlab, aylana hosil qilib turadilar. Uchta o'yinchi aylanadan tashqarida ketma-ket turadi. Ulardan birinchisi “ninacha”, ikkinchisi “ip”, uchinchisi “tuguncha” bo'ladi. Nina har tomonda yugurib yuradi. Ip bilan tuguncha ham uning ketidan ergashib yurishadi. Agar ip chigallashib (boshqa tomonga ketib) qolsa yoki uni tuguncha ushlasa, o'yin qaytadan boshlanadi va yangi nina, ip hamda tuguncha tayinlanadi. O'yinchilar o'yin davomida qo'llarini ko'tarib, nina, ip va tugunchaga yo'l ochib turishlari lozim. O'yin bolalarda intizomni, diqqatni, sezgirlikni rivojlantirishga yordam beradi.

«Cho'pon» (yoki «Podachi»). O'yinga tayyorgarlik. O'yin sport maydonida yoki zalda o'tkazilishi mumkin. O'yinni boshlash oldidan to'pni otish joyi belgilanadi, chiziladi. To'pni otish chizig'idan 25—30 metr uzoqlikda marra belgilanadi. Ikki komanda ishtirokchilari otish joyida qolish uchun qur'a tashlaydilar. Otish joyida qolgan o'yinchilarga qarshi komanda maydonga chiqib joylashadi. Otish joyidan o'yinchi koptokni o'yinga tashlab beradi.

O'yinning tavsifi. Otish joyidan o'yinchi koptokni iloji boricha uzoqqa otishi lozim, koptok uzoqroqqa ketsa, o'yinchi tezda yugurib chiqib marraga borib, joyiga qaytib keladi. So'ngra doira uy ichida dam olib turadi. Himoyachilar urilgan koptokni tepadan yoki yerdan ilib olsalar, marraga yugurgan o'yinchi uradi, koptok tegsa, himoyachilar otish chizig'iga yuguradilar. Koptok tekkan o'yinchi darhol koptokni tutib olib, himoyachilardan biriga otadi. Bu holda ular ham otish chizig'iga yuguradilar, ya'ni yana joy almashadilar. Shunday qilib, o'yinchilar qaysi komandadan bo'lmasin, ketma-ket koptokni tegdirmasdan o'yinni muvaffaqiyatli tugasalar, o'sha komanda g'olib chiqadi.

Harakatli o'yinlarni asosan darsning asosiy va yakunlovchi qismida o'tkazish tavsiya etiladi, chunki dasturda darsning kirish qismida saf mashqlarni o'tkazish belgilangan. O'yinlarda yugurish, sakrash, uloqtirish yoki irg'itish kabi harakatlar bajarilishiga alohida e'tibor berish lozim. Bu yoshdagi bolalar bilan asosan oddiy va o'rtacha murakkablikdagi o'yinlar o'tkaziladi. Agar bolalar yetarli darajada tayyorlangan bo'lsa, yanada murakkabroq, ya'ni jamoalarga bo'linib ijro etiladigan o'yinlarni ham o'tkazish mumkin. Bolalar bu o'yinlarda “Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun” prinsipi bo'yicha birgalikda harakat qilishni o'rganadilar. Bu hol butun jamoaning, jamoadagi barcha ishtirokchilarning mas'uliyatini orttiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. T.Usmonxo'jayev, M.Toirova, X.Sagdiyev, T.Sharipov. Kichkintoylarga 200 ta harakatli o'yinlar. Toshkent. “Yangi asr avlodi”. 2009.
2. S.A.Saidmurotov. O'quvchilarda kuzatuvchanlik, tashabbuskorlik, mehnatsevarlik ko'nikmalarini shakllantiradigan harakatli o'yinlar. T.: Muallim. 90-92-bet.
3. K.Rahimqulov. Milliy harakatli o'yinlar. T.: 2009.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TANQIDIY VA MANTIQUIY FIKRLASHGA O'RGATISH

Musharraf Nabiyeva Dilshodbek qizi

Namangan viloyati Norin tuman

28-umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

994311888 musharrafnabiyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'qituvchilarni boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalar yechishga qiziqtirish va orqali o'quvchilarni matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini o'stiradi va testlar asosida tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: Sonlar, kichik, interfaol metodlar, o'quvchilar va o'qituvchilar, mantiqiy masalalar, dukativ va indektive fikrlar;

Rost yoki yolg'on mazmundagi gaplar *mulohazalar* deyiladi. Masalan, «O'zbekistonning poytaxti Toshkent», «4 soni juft» mazmundagi gaplar rost mulohazalarga, «Pedagogika kollejini tugatgan talabalarga hamshira mutaxassisligi beriladi», — degan gap esa yolg'on mulohazaga misol bo'la oladi. Umuman har bir mulohaza ikkita qiymatga ega bo'lishi mumkin: rost (1) va yolg'on (0). boiib chiqadi. Mulohazalar tahlilida asos tushunchasi muhim ahamiyatga ega.

1-misol. 5 va 6 sonlari orasida «kichik» munosabatini o'mating. Yc ch ish. Sanoqda 5 soni 6 sonidan oldin aytilgani uchun 5 kichik 6. Chunki: agar a soni sanoqda b sonidan oldin aytilsa, a kichik b ; 5 soni sanoqda 6 dan oldin aytiladi. Birinchi jumla ixtiyoriy a va b sonlari uchun o'rinli va umumiy asos deyiladi. Ikkinchi jumla esa aniq 5 va 6 sonlariga tegishli va xususiy asos deyiladi. Ikki asos natijasida olingan natija xulosa dcb ataladi. Asos bilan xulosa orasidagi kelib chiqishlik munosabati o'rinli bo'ladigan mulohaza *deduktiv mulohaza* deyiladi. Mulohazada asos ham, xulosa ham rost bo'lsa, uni deduktiv deb qarash mumkin. Masalan, umumiy asos «agar natural son 4 ga karrali bo'lsa, u holda u 2 ga karrali bo'ladi» bo'lsa, xususiy asos 12 soni 2 ga karrali va xulosa 12 soni 2 ga karrali bo'ladi. Shunday qilib, bilish jarayonida deduktiv va induktiv mulohazalar o'zaro bog'langan bo'lib chiqadi. Induktiv mulohazalar har doim to'g'ri xulosalarga olib kelavermaydi ham, lekin matematika va boshqa fanlarni o'rganishda ularning roli juda katta. Induktiv mulohazalar yuritish davomida xususiy hollarda umumiylikni ko'ra bilish, o'z taxminlarini ayta olish malakalari shakllanadi. Pedagogika kollejarida toiiqsiz induktiv xulosa tez-tez q oilaniladi. Odatda, barcha umumiy qonuniyatlar bu yerda induktiv yo'l bilan keltirilib chiqariladi. Qo'shish va ko'paytirishning o'rin almashtirish qonuni

$$0 + a = a, 1 - a = a, a : 1 = a, 0 \cdot a = 0$$

tengliklar va boshqa qonuniyatlar shunday asoslanadi. Pedagogika kollejarida toiiqsiz induktiv xulosadan tashqari analogiya bo'yicha (taqqoslab) xulosa chiqarishdan keng foydalaniladi, bunda bilimlarni o'rganilgan obyektlarga ko'chirish amalga oshiriladi. Ko'chirish uchun bu obyektlarning o'xshashlik va farq qilishi alomatleri (belgilari) haqidagi bilimlar asos bo'lib xizmat qiladi. Analogiya matematik induksiyaning rivojlantirish imkonini beradi, u fanni chuqur o'zlashtirishga imkon bemo'vchi muhim manba bo'ladi. Biroq shuni unutmaslik kerakki, analogiya bo'yicha hosil qilingan xulosalar rost bo'lishi ham, yolg'on bo'lishi ham mumkin. Analogiya bo'yicha hosil qilingan xulosalar deduktiv metod bilan isbot qilinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o'qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O'qitvchi-1994”
3. www.ziyo.com kutubxonasi

UZLUKSIZ TA'LIM RIVOJIDA KIMYO FANINING AHAMIYATI

Shadibekova Hamida Yuldashevna

Angren shahar 30-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining

II-toifali kimyo fani o'qituvchisi

Tel: +99899 141 98 68

Annotatsiya: Ushbu maqolada uzluksiz ta'lim rivojida kimyo fanining ahamiyati, uning jamiyat hayotidagi o'rni hamda kimyo fanini o'qitishning dolzarb masalalari, mazkur maqolada tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: kimyo fani, kimyoviy texnologiya, jamiyat va atrof-muhit, xemofobiya, kimyoviy ta'lim va tarbiya, kimyo fanini o'qitish.

Kimyoviy tafakkur, kimyoviy ma'daniyat va kimyoviy ongning mukammal emasligi tufayli ekologik nuqsonlar yuzaga chiqib qolmoqda. Vaziyatni o'nglash uchun esa uzluksiz kimyo ta'limining ekologik tamoyilini kuchaytirish lozim. Uzluksiz kimyo ta'limining sifat va samaradorligini oshirish omillari sifatida quyidagilarni tan olish maqsadga muvofiqdir:

- kimyoning gnoseologik, ontologik va sotsial (ijtimoiy) masalalari metodologiyasidan kengroq foydalanish;

- kimyoning yaratuvchanlik va buzuvchanlik jihatlarini to'g'ri va odilona baholay olish;

- kimyoning ekobiogeologik xususiyatlarini ilmiy va amaliy jihatdan batafsil izohlash;

- kimyo ta'limining mazmunini gumanitar va ekologik ma'lumotlar bilan boyitish;

- tirik va jonsiz moddiy dunyoning yakka negizliligi, abadiyligi, o'zgaruvchanligi va evolutsiyaga moyilligini kimyoviy pozitsiyadan turib sharhlash va boshqalar.

Kimyo fanini o'qitishning birinchi bosqichida o'qituvchining vazifasi o'quvchilarda muayyan qo'zg'atuvchilar (moddalarning o'zi va hodisalar yoki ular to'g'risida og'zaki aytilgan axborotlar) tomonidan vujudga keltirilgan tuyg'ularni idrok darajasiga ko'tarishdan, o'quvchilar ongida ularni boshqa, ilgari hosil qilingan tuyg'u va idroklar bilan bog'lab, umumiy tafakkur zahirasiga qo'shib yuborishdan iborat. O'qituvchining ikkinchi vazifasi o'quvchilarda hosil bo'lgan tasavvur va tushunchalarni anglatishdan, o'quv materialining yuzaki o'zlashtirilishining oldini olishdan iboratdir. O'qitish jarayonining uchinchi bosqichida maxsus mashqlar qildirish, kimyoviy masalalar va test topshiriqlarini berish, interfaol treninglar tashkil etish, sanoat va xalq xo'jaligining turli ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar uyushtirish orqali kimyo ta'limi va tarbiyasidagi sifat va samaradorlikka erishish mumkin.

O'quv materialining ongli ravishda, chuqur o'zlashtirilishini ta'minlash maqsadida kimyo o'qituvchisi o'z faoliyati davomida quyidagi metodik tamoyillarga asoslanmog'i lozim:

a) o'quvchilarni konkret moddalar va hodisalar bilan, shuningdek, ular orasidagi bog'lanishlar va munosabatlar bilan batafsil tanishtirish, ya'ni o'quvchilarda kimyoviy tushunchalar hosil qilishi;

b) moddalar hamda hodisalar orasidagi bog'lanish va munosabatlarni izohlab berishi, kimyoviy tushunchalarning mazmunini chuqurlashtirish;

d) moddalarning eng muhim xususiyatlarini abstraktlash, ularni boshqa modda va hodisalarga tatbiq etish, xususiy tushunchalardan birmuncha umumiy tushunchalar hosil qilish, ya'ni tushunchalarni umumlashtirish;

e) moddalar va ularning o'zgarishi orasidagi ichki, tabiiy bog'lanishlarni ochib berish, moddalar va hodisalarning klassifikatsiyasi bilan tanishtirish, ya'ni tushunchalarni sistemaga solish;

Bilim va malakalarni aniqlash shakli ham o'quvchilarning o'zlashtirilishini xarakterlashda katta ahamiyatga ega. Ko'rsatmalilikning zarur vositalari tajribalar, kimyoviy formula va tenglamalarning yozuvlari, asboblar, sxemalar, jadvallar va boshqalarning rasmlaridan foydalanib, mustaqil tarzda, bir-biriga bog'langan holda, aniq-ravshan, tushunarli qilib, isbot talab etmaydigan tarzda bayon etish – bularning hammasi o'quvchilar o'zlashtirilishining yuqori sifatini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.Ismatov „ Kimyo ta'limi ekologik mazmunning tuzilishi” Xalq ta'limi jurnali n: 3 2005y Toshkent 87-89 b

2. D.Rashidova „ Kimyo darslarida ekologik me'yorlar” maktabda kimyo jurnali, Toshkent

**ZAMONAVIY PED TEXNOLOGIYALARNI MUSIQA FANIDA QO'LLANILISHI,
MUSIQA O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN TALABLAR**

Yangibayev Sardorbek Kodomovich
Xorazm viloyati Urganch tuman
10-son maktabi musiqa sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa fanini innovatsion usulda o'qitish hamda maktablarda musiqa o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar haqida fikr boradi.

Kalit so'zlari: Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, Interaktiv o'qitish usullari, Musiqa muallimi

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish asosida o'qitish samaradorligini oshirish davr talabi sifatida barcha pedagog o'qituvchilar qatorida musiqa o'qituvchisining ham zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Har qanday fanni, shu jumladan musiqa madaniyati darslarini o'qitish jarayonida ham faollashtirilgan, o'quvchilarni darsning faol ishtirokchilariga, mustaqil fikrlovchi, mushohada qiluvchi, o'z fikrlarini bildira oluvchi shaxs sifatida namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratuvchi-bu o'qituvchidir. O'qituvchi o'zi va o'quvchilar uchun qulay va qiziqarli bo'lgan o'qitish usullari, yo'llari, shakllari, vositalari bilan birgalikda ulardan foydalanish shart-sharoitlarini belgilaydi, ilg'or pedagogik texnologiyalar yordamida o'quv jarayonisamaradorligini oshirishga harakat qiladi. Shu boisdan ham innovatsion pedagogik texnologiya, ta'lim texnologiyalariga o'quv jarayonidagi eng samarali vositalar sifatida qaralmoqda. Ulardan bugungi kunda jahon pedagogikasi amaliyotida keng foydalanilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda oldimizga qo'ygan buyuk maqsadlarimiz, ezgu niyatlarimizga erishishimiz, jamiyatimizning yangilanib borishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli amalga oshirayotgan islohotlarimiz, rejalarimizning samarasi, taqdiri, bularning barchasi, avvalambor, zamon talablariga javob beradigan, yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liqligini barchamiz anglab yetmoqdamiz". Shuning uchun ham "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" maqsad va vazifalarini amalgam oshirishning birinchi bosqichida "Pedagog va ilmiy pedagog kadrlar tayyorlash hamda ularning malskasini oshirishni zamon talablariga javob berdigan darajada tashkil etish" belgilangan. Interaktiv o'qitish usullarning asosiy mohiyati shundan iboratki, dars jarayonida jalb qilingan barcha o'quvchilar o'qishda o'zlarining bilim va fikrlarini tushinishi va muhokama qilish orkali o'zlashtirishi bo'lib hisoblanadi. Asosiy talablardan biri -birdamlik, qo'shma fikrlash bo'lib hamda o'quv dasturini o'rganish jarayonida o'quvchilar orasida qo'shma faoliyat o'tkazilib, xar bir o'quvchi o'zining fikri, yangilik, bilim almashish va muammoni yechimini taklif qilish yo'li orqali amalga oshiriladi.

Hozirgi zamon musiqa muallimi yuksak madaniyatli, o'z kasbiga cheksiz sadoqat, ilg'or pedagogik tafakkur egasi bo'lmog'i lozim. U o'zining uzluksiz kasbiy madaniy rivojlantirish qobiliyatiga ega bo'lishi shart. U musiqa, nafosat, pedagogika va psixologiya-fiziologiya fanlaridan, xususan, musiqa o'qitish uslubiyotidan kompleks tarzda chuqur bilim va malakalar egasi bo'lmog'i darkor. Ayniqsa, musiqa o'qituvchisi ixtisosida zarur me'yorda cholg'uchilik, xonandalik, xor dirijerligi va musiqa nazariyotchiligi sifatleri mujassam bo'lmog'i lozim. U milliy musiqa hamda o'zbek adabiy tilini mukammal bilmog'i, umumbashariy musiqa madaniyatidan, kundalik musiqiy-madaniy hayotdan voqif bo'lishi shart. Musiqa muallimi pedagogik muloqot ustasi bo'lishi, har qanday vaziyatda ham pedagogik ta'sir usullaridan unumli foydalanish qobiliyatiga ega bo'lmog'i lozim.

Musiqa muallimi ilmiy tafakkur egasi, ilg'or tajribalar shaydosi, izlanuvchan va ijodkor bo'lib, musiqa o'qitishning yangi shakl va usullarini kashf etishga intilmog'i lozim. U musiqa ta'lim-tarbiyasi mazmunini boshqa fanlar mazmuni va kundalik hayot bilan bog'lab, boyitib olib borishi darkor. Izlanuvchan va ijodkor muallimning ilg'or tajribasi va kashf etgan yangi usullari maktabdagi musiqa ta'lim-tarbiyasini doimiy ravishda takomillashtirib rivojlantirishning asosiy tayanchi va ilhom manbaidir. Bilimdon va tajribali musiqa muallimi san'at ziyolisi sifatida maktabda musiqiy-ma'rifiy ishlarning sarkoridir.

Boshlang'ich maktab (1- 4-sinflar). Boshlang'ich maktabda o'quvchi musiqa madaniyatining asosiy poydevori shakllanadi. Ammo maktabgacha tarbiya inson shaxsi shakllanishining muhim,

mas'uliyatli davri sifatida mustaqil ahamiyat kasb etadi, chunki u boshlang'ich ta'limning tayyorgarlik bosqichidir. Boshlang'ich maktab musiqa darslarida bolalarning aqliy rivojlanishlari me'yoriga mos oddiy musiqiy bilim, tushuncha va malakalar tarkib toptiriladi. Musiqani tinglash, qo'shiq aytish, raqs tushish, oddiy cholg'ularda chalish orqali badiiy idrok etish, musiqadan olgan taassurotlari va bilganlari haqida gapirib berish, asarni badiiy baholash, musiqa ijodkorligi malaka ko'nikmalarini rivojlantirish amaliyotlari vositasida o'quvchilarda musiqaga havas va badiiy ehtiyoj uyg'otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipova G. "Musiqqa va uning o'qitish metodikasi" Toshkent-2006;
2. Hasanova X. "Qo'shiqlar sehri" Toshkent-2012;
3. Karimova D., Yakubova Sh. "Bolalar musiqa asarlari ustida ishlash" Toshkent-2016;
4. Umumta'lim maktablarining musiqa darsliklari (1-5 sinflar)
5. [http : //www.ZiyoNET](http://www.ZiyoNET)

ДАРС ЎТИШ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ МАШҒУЛОТ ТУРЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ

Давлетова Сабохат Атабековна

Хоразм вилояти Шоват тумани

38 сон мактаб 1 тоифа она-тили ва адабиёти
фани ўқитувчиси

Аннотация: Педагогик мулоқат ўрнатиш учун замонавий, инновацион технологиялардан фойдаланиш эҳтиёжи туғилди. Бу технологиялардан бири интерактив дарс усуллари дидр.

Калит Сўзлар: Қор бурон, асалари галаси, галереяни айланиш, академик мунозара

Интерфаол усул дарсларни кизиқарли сермазмун, энг муҳими самарали қилиб ўтказишдидр. Интерактив сўзи лотинча сўз бўлиб “интер” ўзаро, “ақт” мулоқат, яқинлик деган маънони билдиреди. Бунда талабаларнинг билими ортади, шахсияти ривожланади ва ўқув жараёнининг махсулдорлиги кўпаяди. Маълумки яхши ўзлаштириш учун шунчаки тинглаб, ёзиб ўтириш етарли эмас, балки шу материал устида фаол ишлаш, ўйлаб кўриш мухокама қилиб чиқиш, ёрдамчи вазифаларни бажариши керак.

Хозирги пайтда биз педагогларнинг асосий вазифаларимиздан бири ўқувчида мустақил шуғулланиш малакасини ҳосил қилишидидр. Интерактив усулларида фойдаланилганда ўқувчиларнинг барча психик жараёнлари идрок онг, диққат, хотира, сезги, ақл, тасаввур, тафаккури ишга тушиб, муаммони ечиш учун излашга, кидиришга, фикрини ривожлантиришга йўналтирилади. Бунда материални ўзлаштиришга бўлган эҳтиёж, майл ортиб боради ва натижа ҳам самарали бўлади. Интерактив усуллар амалий машғулот вақтида ўтказиб, маъруза билимларини чуқурлаштириш, кенгайтириш, аниқлаштириш мусаҳкамлаш ва ривожлантириш учун мулжалланган.

Интерфаол усулларга қуйидагилар киради: Қор бўрон, асалари галаси, мия хужуми, можаро методи, думалоқ стол, галереяни айланиш, стол ўртасидаги ручка, муаммоларни ҳал қилиш методи, ўн босқичли интервью, академик мунозара. Интерфаол машғулотларининг афзалликлари: Қатнашчиларга ўз ғоялари ва фикрлари билан кўпроқ ўртоқлашиши уларнинг бир биридан ўрганиши учун имкон беради. Кичик гуруҳларда қатнашчилар қатта гуруҳда айтишлари мумкин бўлган фикрлардан бошқача фикрларини айтишлари мумкин. Диққат марказини педагогдан қатнашчиларга кўчиради. Қатнашчиларни ўз устларида кўпроқ масъулият олишга мажбур қилади.

Можаро методи; Ахлоқий тарбия мавзуси бўйича муаммоли вазият кўринишидаги топшириқ берилади. Шу топшириқни таҳлил қилиб, тез қарор қабул қилиши зарур. Ёки психологиядан диққат мавзуси бўйича турли муаммоли вазиятлар берилиши мумкин. Бу метод ўқувчиларга тез фикирлашни ва фавқулодда вазиятларда ишлашни ўргатади.

Думалоқ стол методи: топшириқ ёзиб қўйилган қоғоз варағи давра бўйлаб ўтказилади. Хар бир ўқувчи ўзининг жавоб вариантини ёзиб қўяди ва варақни бошқа ўқувчига узатади. Жавоблар тугагач, мухокама бўлади. Нотўғри жавоблар ўчирилади, тўғри жавоблар сонига қараб ўқувчилар баҳоланади.

Уч босқичли интервью: гуруҳ 3га бўлинади: педагог ўқувчи эксперт. Хар бир гуруҳ шу ролларини эгаллайди. “Ўқитувчи” гуруҳи мавзу бўйича савол ва топшириқлар бериши, “Ўқувчи” гуруҳи жавоб бериши, “эксперт” гуруҳи уларни баҳолаши зарур. Эксперт уч бўлимга бўлиб баҳолайди: Нималар тўғри қилиди. Нималар нотўғри қилинди. Қандай қилиш керак эди. Бу метод ўқувчиларга сўраб сариштириш, педагогик мулоқот обиб бориш, билим ва малакаларни текшириш ва баҳолашни ўргатади.

Ручка стол ўртасида: Гуруҳга топшириқ берилади. Хар бир ўқувчи ўз жавоб вариантини варақ қоғозга ёзиб, уни қўшнисига узатади, ўз ручкасини столнинг ўртасига суриб қўяди. Жавобни билмайдига ўқувчи қоғозни кейингисига узатиб ручкасини ўзида олиб қолади. Жавоб вариантлари ёзилган қоғоз ўқувчига берилади ва биргаликда мухокама қилинади. Бу методда ўқувчи машғулотга ким тайёр, ким тайёр эмаслигин кўриб туради. Масалан: Тарбия усулларини белгилаб беринг.

Галереяни айланиш методи: Кичик гуруҳга битта муаммо таклиф этилади. Хар бир гуруҳ 10 мин давомида ўз фикрларини ёзади, жавоб ёзилган варақларни иккинчи гуруҳ билан

алмаштиради. Кейинги гуруҳ олдинги гуруҳнинг жавобларнин баҳолаши ва жавоб тўлиқ бўлмаса, ўз жавоби билан тўлдириши керак.

Қор бўрон методи: Бунда икки гуруҳ ўқувчилари бир муаммо ёки вазиятни муҳокама қилиб энг кўп миқторда тўғри жавоблар олиш кўзда тутилади. Ҳар бир тўғри жавоб юмалоқланган қор қуринишида ўша гуруҳга балл тариқасида ёзиб қўйилади. Энг кўп балл олган гуруҳ аъло баҳоланади. Критик вазиятни таҳлил қилиш: Бирор бир ташвишли муаммоли вазият муҳокама қилиниши кўзда тутилади. Бунда нимани бошқача қилиш керак эди. Нима учун бу хатога йул қўйилди. Хатони такрорламаслик ёки тузатиш учун нималар қилиш лозим, деган масалалар кўриб чиқилади. Хулоса қилиб айтадиган бўлсак ҳар бир метод ўқувчини фаоллаштиришга йуналтирилган. Ҳар бир методдан унумли фойдаланилса дарслар самарали ва сермазмун бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

- 1) Толипов У.Қ Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари Бу-хоро, 2008.
- 2) Мажитова Ш. Инновационные педагогические технологии. Т., 2006.
- 3) Ишмухаммадов Р., Абдуқодиров А, Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар Т., истеъдод 2008.

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Каримова Гулнара Омониллаевна
Соискатель НУУз

АННОТАЦИЯ: В настоящее время нарушение слуха является одним из самых распространенных и трудно поддающихся лечению дефектов, серьезно осложняющих нормальную адаптацию (имеется в виду социальная и психологическая адаптация) человека в обществе. Данная статья раскрывает научные подходы к проблеме адаптации студентов с нарушениями слуха.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: адаптация, социальная адаптация, студенты, нарушение слуха, активность.

Заслуживает внимания предложенный подход В.М. Рахманова, где социальная адаптации в педагогическом аспекте представляет строения функций личности, выражающейся в процессе изменения структуры качеств личности, ее интеллектуальной, эмоциональной и практической активности в соответствии с особенностями той педагогической среды, в которую она вводится. При этом специфика социальной адаптации заключается в ее сугубо индивидуальном характере. Кроме того, автором подчеркивается, что изучаемое явление также целесообразно рассматривать как процесс формирования активной жизненной позиции путем коррекции самооценки, выявления интересов, потребностей в различных сферах деятельности, формирования позитивного отношения к здоровому образу жизни, формирования навыков самостоятельной жизни. Такой процесс ставит перед собой следующие задачи:

- развитие коммуникативных навыков;
- стабилизацию эмоционального состояния;
- формирование стрессоустойчивости;
- повышение уровня самораскрытия и творческого самовыражения;
- формирование навыков здорового образа жизни;
- повышение уровня субъективного отношения к выходу во взрослую жизнь [4].

Как указывают результаты исследования Е.Н. Капустина, социальная адаптация вступает одним из важных аспектов общего адаптационного процесса, определяющего оптимальные взаимоотношения личности и среды, обеспечивающий адекватность поведения требованиям социального окружения. Социальная адаптация является необходимым моментом и условием процесса превращения человека в полноправного активного члена соответствующего социума, рычагом формирования своего статуса, успешности жизнедеятельности. Вместе с тем происходит также и приспособление коллектива к потребностям, интересам, характеру человека. Лицо и группа одновременно выступают в роли субъекта и объекта социальной адаптации. Данное явление со стороны человека обеспечивается определенной системой соответствующих механизмов, которые, как правило, охватывают:

- рефлексию;
- эмпатию;
- социальную обратную связь и пр.

Социальная адаптация происходит непрерывно, хотя в основном ее связывают с кардинальными изменениями в жизни человека и его социального окружения. Это интегральный показатель состояния человека, его способности выполнять определенные биосоциальные функции, т.е.:

- адекватно воспринимать окружение;
- общаться, взаимодействовать с другими людьми;
- осуществлять само - и взаимное обслуживание в семье и коллективе;
- изменять поведение в соответствии с ролевыми ожиданиями и пр.

В свою очередь, социально-психологическая неподготовленность к вузовским формам обучения, может привести к патогенному накоплению психологической усталости, что в свою очередь негативно отражается на общем самочувствии обучаемых, снижает их внимание, память, мышление, волю без оптимального функционирования которых невозможна

успешная деятельность. Именно усталость мешает формированию приспособительных механизмов, затягивает процесс социальной адаптации, делает его малоэффективным, вызывает дезадаптивные состояния, которые негативно влияют не только на результаты обучения, но и снижает защитные и приспособительные функции организма, является угрозой для соматического и психического здоровья студента [3].

М.В. Брызгалов, определяет социальную адаптацию как приспособление личности к образовательному процессу высшего учебного заведения, активного усвоения норм, ценностей, особенностей профессии, приобретение умений и навыков будущей профессиональной деятельности, обеспечение принятия на себя новой социальной роли, гармоничное вхождение личности в систему социальных отношений. Определение социальной адаптации в контексте педагогического процесса происходит в двух обособленных формах: социальной и педагогической. Первая предполагает включение обучаемого в общую систему социальных отношений и взаимодействий в рамках той среды, в которую он интегрируется. Эта форма подтверждает оптимальность для субъекта адаптации данных условий социальной. Вторая форма предполагает развитие способностей по усвоению указанными лицами необходимых программ в период их обучения в учебных заведениях. Она свидетельствует, что условия, в которых находится человек, для него наиболее оптимальны с позиции обучения и воспитания. Таким образом, социальная адаптация вступает как отдельный вид этого процесса в целом, интеграционным проявлением социального положения молодого человека, отражающий способность адекватно приспосабливаться к условиям специального организованного педагогического процесса, до людей, событий, поступков, обучения, трудовой деятельности, что обеспечивает регулирование поведения в соответствии с потребностями личности и условий социальной среды [1].

Как полагает Л.А. Головниц, адаптация человека не является чем-то однозначным и неизменным. Необходимость смены старых адаптаций всегда возникает при изменении условий деятельности. В таком положении находится студент, который начинает свое обучение в высшем учебном заведении. В литературе не раз указывалось, что в силу существования разницы в способах, методах и условиях обучения в школе, в вузе студент сталкивается с большими или меньшими трудностями. Старые адаптивные механизмы, выработанные многолетней школьной практикой, перестают действовать, а новые еще не сформированы. Это обстоятельство резко снижает продуктивность деятельности, вызывает высокую напряженность. В результате возникают следующие явления, характерные для учебного процесса на младших курсах большинства вузов:

- снижение показателей академической успеваемости студентов по сравнению с такими же показателями в школе и на вступительных экзаменах в вуз;
- невысокие результаты текущего и экзаменационного контроля знаний студентов;
- преобладание информационного характера обучения;
- недостаточная академическая активность студентов в течение семестра;
- перегрузки студентов информацией, отсев, а также некоторые другие, которые в совокупности представляют собой педагогическую проблематику адаптации студентов к обучению в вузе.

Усилия преподавателей вузов, которые стараются помочь студентам в некоторой степени облегчает их положение, но выработка новых адаптаций в форме новых установок и мотивов деятельности – функция деятельности самого студента может быть осуществлена только им. Такое понимание адаптации разделяют многие исследователи. Они указывают на активную роль не только среды (производственной, учебно-воспитательной), но самого субъекта, который в ходе социальной адаптации формирует конкретные необходимые установки и ценности [2].

Таким образом, исходя из вышеизложенного полагается целесообразным заключить, что на сегодняшний день наблюдается относительный рост количества научных изысканий, посвященных разнообразным аспектам адаптации человека в социуме в целом. Учёными предпринимаются попытки комплексного осмысления явления - социальная адаптация личности в контексте происходящих трансформаций современного общества, вызовов и угроз мирового масштаба. Значительно увеличивается научный интерес мультидисциплинарного характера к проблемам социальной адаптации, связанной с динамикой рыночных отношений, конкурентоспособности на рынке труда, качества подготовки различных специалистов,

оптимизации деятельности учебных заведений, образовательного процесса и пр. В связи с этим, исследование социальной адаптации личности к текущим изменениям является как никогда актуальным. Вместе с тем, различные позиции учёных, их исследования и полученные результаты относительно изучаемого явления свидетельствуют об относительно фрагментарном характере выработанных подходов, существования разнообразных дефиниций адаптации, которые освещают соответствующие аспекты рассматриваемой проблемы и часто носят противоречивый характер. Все это, в первую очередь, создает разнородное понимание самого термина социальная адаптация и её сущности, что существенно затрудняет проведение полноценного научного исследования в этом направлении.

Список литературы

1. Брызгалов М.В. Современные парадигмы теории и практики социально-психологической адаптации и интеграции инвалидов по слуху. // Вестник СПб гос.ун-та. - 2008, Серия 12, вып.3. - С. 476-486.
2. Головниц Л.А. Обучение студентов с нарушениями слуха. // Проблемы социально-психологической адаптации студентов и аспирантов с нарушением слуха в современном ВУЗе. СПб. 2000 - С. 46-49.
3. Капустин Е.Н. Современные направления организации адаптивной физической культуры для учащихся с нарушением слуха. // Физическая культура, спорт наука и практика. - 2004. - № 1-4. - С. 88-93.
4. Рахманов В.М. Применение психотерапии для улучшения слухового восприятия больных с нейросенсорным нарушением слуха: // Социальная группа инвалидов (взрослых) в системе формального и неформального образования: Материалы науч.-практ. конф. - СПб., 2001. - С. 27-32.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Кулдошова Дилфуза Хайитовна,
Навоийская область, г.Навоий
школа №1, учитель начальных классов
высшей категории

Ключевые слова: критическое мышление, функциональная грамотность, читательская грамотность

Современная система школьного образования переживает большие изменения в своей структуре, на передний план в данный момент выходят требования общества к выпускникам: это навыки работы в команде, лидерские качества, инициативность, ИТ-компетентность, финансовая и гражданская грамотности и многое другое. Заказ общества - на всесторонне развитую личность, способную принимать нестандартные решения, умеющую анализировать, сопоставлять имеющуюся информацию, делать выводы и использовать творчески полученные знания.

И несомненно, что новые требования предъявляются к преподаванию школьных предметов, и математики в частности. Учителям нужно пересмотреть навыки приобретения критического мышления на уроках, в этом им могут помочь задания по формированию функциональной и читательской грамотности учащихся. В новых обстоятельствах процесс обучения выпускников в школе должен быть ориентирован на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь». В международном исследовании *PISA* (Programme for International Student Assessment) термин «функциональная математическая грамотность» означает «способность учащегося использовать математические знания, приобретенные им за время обучения в школе, для решения разнообразных задач межпредметного и практико-ориентированного содержания, для дальнейшего обучения и успешной социализации в обществе».

Понятие «функциональная грамотность» предполагает владение умениями:

- выявлять проблемы, возникающие в окружающем мире, решаемые посредством математических знаний,
- решать их, используя математические знания и методы,
- обосновывать принятые решения путем математических суждений,
- анализировать использованные методы решения,
- интерпретировать полученные результаты с учетом поставленной задачи.

В данном сборнике представлены разнообразные задания для развития функциональной грамотности обучающихся.

При отборе содержания заданий учитывается каждая основная тема традиционного школьного курса математики: числа, измерения, оценка, алгебра, функции, геометрия, вероятность, статистика, элементы теории чисел.

В рамках этих тем значительное внимание уделено ряду вопросов, имеющих высокую практическую значимость (измерение геометрических величин, оценка, проценты, масштаб, интерпретация диаграмм и графиков реальных зависимостей, вероятность, статистические показатели и др.).

МИНИТЕКСТ КАК СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО

Олимова Нилуфар Феруз кизи,
учитель начальных классов
Навоийская область, Хатирчинский район
школа №7

Олимова Гулчехра Бозоровна,
учитель начальных классов
Навоийская область, Хатирчинский район
школа №7

Ключевые слова: минитекст, педагогическое средство, коммуникативная компетенция.

Многое изменилось в системе образования за последние годы. В частности, другими стали образовательные стандарты, значительно возросли требования к уровню и качеству знаний и связанных с ними умений и навыков, полученных в результате обучения в учебных заведениях или путем самообучения (самообразования). Поэтому появилась острая потребность в новых методологических подходах к разработке новейших педагогических технологий и современных средств обучения.

Средства обучения — обязательный элемент оснащения образовательного процесса. Наряду с целями, содержанием, формами и методами обучения средства обучения являются одним из главных компонентов дидактической системы.

Актуальным для каждого педагога является вопрос: «При помощи чего учить?» Он выводит на одну из важнейших категорий педагогики — категорию средств обучения. Без них невозможно достичь поставленной цели, реализовать намеченное содержание, наполнить обучение познавательной деятельностью.

«Средство» — многозначное слово. Это и прием, и способ действия для достижения чего-нибудь, это и орудие (предмет, совокупность приспособлений) для осуществления какой-либо деятельности. Под средствами обучения следует понимать разнообразнейшие материалы и орудия учебного процесса, благодаря использованию которых более успешно и за рационально сокращенное время достигаются поставленные цели обучения. В педагогическом процессе средства обучения выполняют следующие функции: компенсаторную, адаптивную, информативную; интегративную, инструментальную. Поиски новых педагогических средств, которые будут более технологичны в условиях современного урока, приводят к микротекстам. Каковы же педагогические возможности микротекста в формировании коммуникативной компетенции?

Коммуникативная компетенция определяется как «овладение всеми видами речевой деятельности и основами культуры устной и письменной речи, умениями и навыками использования языка в различных сферах и ситуациях общения. Прежде всего учебно-научный, художественный и публицистический, становится объектом пристального внимания на каждом уроке. Создание на уроке атмосферы совместной творческой деятельности учителя и учащегося пробуждает интерес школьников к работе с текстом. Микротекст может выполнять функции средств обучения:

— компенсаторную функцию, т. е. способствует достижению цели с наименьшими затратами сил, здоровья и времени обучающегося за счет небольшого объема;

— адаптивную, т. к. обеспечивает поддержание благоприятных условий протекания процесса обучения; соответствие содержанию изучаемого понятия и возрастным возможностям обучающихся;

— инструментальную, микротекст как педагогическое средство обеспечивает определенные виды деятельности и достижение поставленной дидактической цели.

Таким образом, планирование уроков с включением микротекстов будет способствовать повышению качества школьного образования в отношении формирования коммуникативной компетенции обучающихся.

Литература:

1. Балаклай А. Г. Осмысление слова / А. Г. Балаклай // Русская словесность. — 2002. — № 2. — С. 18–22.

МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ: КАК ФОРМИРОВАТЬ МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ?

Хайдарова Динара Суранбаевна,
Навоийская область, г.Навоий
СШУИОП №1, учитель начальных классов
Умурова Нигина Зиёдуллаевна,
Навоийская область, г.Навоий
СШУИОП №1, учитель начальных классов

Аннотация: в статье автор раскрывает понятие математическое мышление и пути улучшения математических навыков.

Ключевые слова: математика, математическое мышление, тесты PISA, Финляндия

Малыши любят математику. Дайте детям набор кубиков — и они будут ставить эти детальки друг на друга и располагать в определённом порядке, с интересом наблюдая, как грани выстраиваются в одну линию. Дети смотрят на небо и восхищаются тем, как птицы летят клином. Посчитайте какие-нибудь предметы с маленьким ребёнком, затем переставьте их и снова сосчитайте — ребёнок придёт в восторг от того, что количество предметов не изменилось. Предложите ребёнку расставить цветные кубики по какой-нибудь схеме — и он с удовольствием будет создавать повторяющиеся рисунки (самое математическое из всех действий). Кит Девлин написал ряд книг, в которых убедительно доказывается, что математика у нас в крови и всем нам свойственно математическое мышление. Мы хотим видеть закономерности мира и понимать ритмы Вселенной. Но радость и восторг детей перед математикой быстро уступают место страху и неприязни, как только они начинают изучать её в школе и их знакомят с набором формальных методов, которые они должны просто принять и запомнить. В Финляндии, стране с самыми высокими результатами тестов PISA, дети изучают формальные математические методы только после семи лет. В США, Великобритании и некоторых других странах эти методы начинают изучать гораздо раньше. К семи годам дети здесь уже знакомы с алгоритмами сложения, вычитания, умножения и деления чисел, и их заставляют учить таблицу умножения. Младшеклассники приходят в замешательство: всё это не имеет для них смысла. Любознательность, которая была свойственна им ранее, угасает и уступает место твёрдой убеждённости в том, что суть математики сводится к инструкциям и правилам.

Главное, что мы можем дать своим ученикам, — стимулировать их к тому, чтобы они играли с числами и фигурами, размышляя, какие закономерности и идеи можно в них выявить. Успешные математики придерживаются подхода к этой науке и к пониманию её концепций, который отличает их от менее успешных пользователей. Они стремятся понять её и размышлять о ней, уверены в том, что могут понять её смысл. Успешные пользователи математики ищут закономерности и соотношения, анализируют связи. Они опираются на математическое мышление, понимая, что это наука о развитии, стремятся изучать и анализировать новые концепции. Нам необходимо прививать такое мышление ученикам с самого начала их взаимодействия с математикой. Результаты исследований подтвердили важность мышления роста — убеждённости в том, что ваш интеллект развивается и чем больше вы учитесь, тем умнее становитесь.

Детям необходимо воспринимать математику как концептуальную, развивающую дисциплину, которую необходимо осмыслить. Когда ученики воспринимают математику как последовательность коротких вопросов и фиксированного набора методов, они не могут понять, в чём её смысл для их личностного роста и обучения. Когда ученики воспринимают математику как мир неизведанного, по которому они могут свободно путешествовать, задавая вопросы и анализируя взаимосвязи, они понимают, что их задача — размышлять, осмысливать происходящее и развиваться. И это значит, что у них есть математическое мышление.

Использованная литература:

1. Анфилатов В. С. и др. Математическое мышление: Учеб. пособие. —М.: Финансы и статистика, 2003.

ONA TILI VA ADABIYOT FANI O`QITISHDA “VIDEOTOPISHMOQ” INTERFAOL METODIDAN FOYDALANISHDA METODIK TAVSIYALAR BERISH

Abdullayeva Mahliyo

Xorazm viloyati Yangiariq tumani
15- son maktabning
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annatotsiya: Ushbu maqolada maktabda o'quvchilarning ona tili va adabiyot fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishda “Videotopishmoq” interfaol metodidan foydalanishda o'qituvchilar uchun amaliy va metodik tavsiyalar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zi: videotopishmoq, interfaol, metod, axborot, ta'lim, interaktiv.

Ta'lim o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma'lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini mashg'ulotlar vositasida o'quvchilarga yetkazadi, o'quvchilar esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi. O'rganish jarayonida o'quvchilar o'zlashtirishning turli ko'rinishlaridan foydalanishadi, ya'ni o'zlashtirilayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o'ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o'quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari hal etiladi.

Hozirgi kunda pedagogik faoliyatda turli axborot vositalari (kompyuter, televideniye, radio, nusxa ko'chiruvchi qurilma, slayd, video va audio magnitofonlar) yordamida ta'lim jarayoni tashkil etilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchilar oldida ta'lim jarayonida turli axborot vositalaridan o'rinli va maqsadga muvofiq foydalanish vazifasi turibdi.

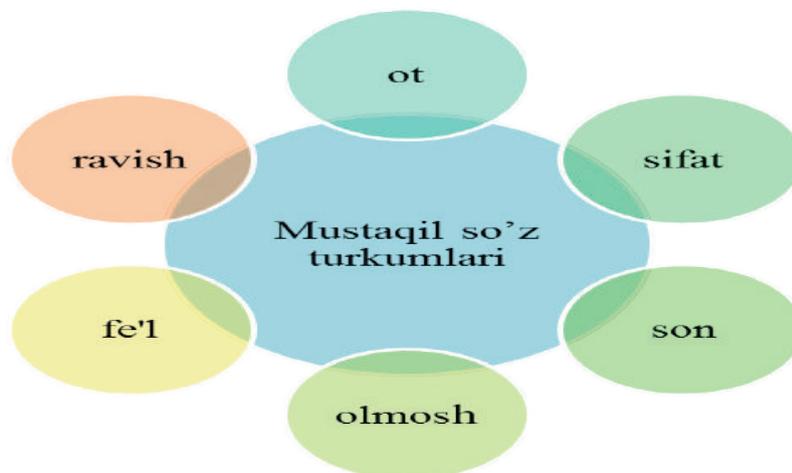
Videotopishmoq metodidan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- o'quvchilar e'tiboriga o'rganilayotgan mavzu mohiyatini tasviriy yoritishga yordam beruvchi izohlarsiz bir nechta videolavha namoyish etiladi;
- o'quvchilar har bir lavhada qanday jarayon aks ettirilganini izohlashadi;
- jarayonlarning mohiyatini daftarlariga qayd etishadi;
- o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga javob qaytarishadi.

Mazkur metod asosida mavzuga doir kompyuter orqali videolavha namoyish etiladi. O'quvchilar videolavha mavzusi, unda ifodalangan mavzu haqida o'z fikr-mulohazalarini bildirishadi.

Masalan, «Ufq», «Sariq devni minib» kabilar asosida o'quvchilarga milliy an'analarimiz, urf-odatlarimiz, iqtisodiy munosabatlar haqida tushunchalar beriladi.

Bu metodni o'quvchilarning mustaqil so'z turkumlari haqidagi bilimlarini sinash, uni mustahkamlash maqsadida ham qo'llash mumkin. Masalan, ekran orqali mustaqil so'z turkumlari ko'rsatiladi. Galma-galdan shu so'z turkumlarini ifodalaydigan rasmlar ko'rsatiladi. O'quvchilar rasmlardagi narsa, buyum nomlarini daftarlariga yozadilar. Bunda o'quvchilarning xotiralari mustahkamlanadi, so'z boyligi oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J.F.Yuldoshev, “Yangi pedagogik texnologiya yo’nalishlari, muammolari, yechimlari”. “Xalq ta’limi” jurnali, T., №4 1999 yil.
2. L.A.Karimov Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. T: «Ma’naviyat», 2008.176.
3. 1. Avliyakov N.X., Musaeva N.N. Modulli o’qitish texnologiyalari. – T.: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2007.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MASALALARNI TENGLAMA ASOSIDA ISHLASH

Abdurahmanova Dilfuza Egamqulovna

Jizzax viloyati G'allaorol tumani
87-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

*Matematika shunday tilki - barcha aniq
fanlar shu tilda gapiradi.
(Lobachevskiy)*

Annotatsiya: Maqolada tenglama asosida masalalarni yechishning oson usullari haqida ma'lumotlar berilgan

Kalit so'zlar: matematika, tenglama, dunyo, fan-texnika, masala, analiz, sintez, mantiqiy, yechim.

Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga chiqishi, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi, yosh avlodlarning dunyoda raqobatbardosh bo'lishi fanlarni mukammal egallashni taqozo etadi.

Matematika eng qadimiy fanlardir biridir. Matematika fanini o'qitishning negizini asosan oddiy, qiziqarli, mantiqiy masalalar tashkil etadi. O'quvchilarda matematikaga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, tayanch kompetensiyalarga erishish uchun ta'lim jarayonida amaliy va nostandart xarakterdagi masalalardan foydalanmasdan turib erishib bo'lmaydi. Bunday masalalarni yechish o'quvchilarda analiz, sintez, analogiya, umumlashtirish, deduksiya va induksiya kabi mantiqiy mushohada yuritish faoliyatini, intuisiya, egiluvchanlik va moslashuvchanlik kabi fazilatlarni rivojlantirib, o'quvchilarni olingan natijalar ustida tanqidiy fikrlashga o'rgatadi. Ko'pincha amaliy va nostandart xarakterdagi masalalarni yechimi darhol topilmasdan, bir necha bor urinishlar natijasidagina aniqlanishi sababli, bu maqsadga erishish uchun tirishqoq bo'lishni, ya'ni shaxsga irodalilik kabi juda ahamiyatli sifatlarni tarkib topishiga imkon beradi. Va nihoyat, eng asosiysi: bunday masalalarni yechilishi o'quvchilarga natijaga erishilganlik bilan, va shuningdek yechim yo'lining go'zalligi va an'anaviy emasligi bilan bog'liq bo'lgan katta emosional zavq berishi katta ahamiyatga ega. Bunday masalalar barcha darajalarda kiritilishi lozim.

Masalalarni turli usullar va tenglama yordamida ham yechish mumkin. Misolar bilan birgalikda matnli masalalarni tenglamalar yordamida yechish fanda katta o'rinni egallaydi.

Tenglama asosida masalalarni yechishga doir misollarni keltirib o'tamiz:

1-masala. Ekskursiyaga 28 ta bola va bir qancha qiz jo'natildi. Ular 2 ta avtobusga 25 tadan joylashdi. Nechta qiz bor?

Oldin noma'lum qizlar sonini x bilan belgilaymiz. O'gil va qizlar sonini

$(28 + x)$ deymiz.

Ikkita avtobusga ketganlar soni $25 \cdot 2$ deymiz.

Yuqoridagilarni tenglashtiramiz: $28 + x = 25 \cdot 2$

Noma'lumlarni x bilan belgilaymiz;

O'gil va qizlar soni $(28 + x)$ bo'ladi;

Ularni ikkita avtobusga bo'lsak, $(28 + x):2$;

2 ta avtobusga 25 tadan ketsa, $(28+x):2 = 25$ tenglamani hosil qilamiz.

$$(28+x):2 = 25$$

$$28+x=25 \cdot 2$$

$$28+x=50$$

$$x=50-28$$

$$x=22$$

Tenglamalar tuzish yordamida sodda masalalar yechish ikkinchi sinfdan boshlanadi. Ular qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishdagi noma'lum komponentni topishga doir masalalar yechadilar.

2-masala. Vazada 11 ta olma bor edi. Tushlikda bir nechta olma olingandan keyin vazada 7 ta olma qoldi. Nechta olma olingan?

Bor edi 11 ta, uni $11-x=7$ ko'rinishdagi tenglamaga keltiramiz. Bu tenglama noma'lum ayriluvchini topish qoidasiga asosan yechiladi.

$$11-x=7 \quad x=11-7 \quad x=4$$

Eng qiyin vaziyat noma'lumni to'g'ri o'rinda ishlatib, tenglamani tuzishdir. Bu amal to'g'ri bajarilsa, albatta masala yechimi to'g'ri ishlanadi.

3-masala. Noma'lum son 42 sonidan 9 ga kichik, bu sonni toping?

$$42-x = 9$$

$$x + 9=42$$

$$x = 42-9$$

$$x=33$$

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda murakkab masalalarni tenglama tuzish orqali o'rgatilsa, albatta ijobiy natija beradi.

ОТА – ROMANIDA ISMLAR TAHLILI

Abduxalilova Mushtariybonu
FarDU filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: maqolada Ulugʻbek Hamdamning “Ota” romani tahlilga tortilgan. Asardagi qahramonlar ismlaridagi ramziy maʼnolarga munosabat bildirilgan.

Kalit soʻzlar: ota, otalik burchi, ona, yogʻdu, sevinch

Hamмамizning sevimli asarlarimizdan biriga aylanib ulgurgan “Ota” romanida qatnashgan har bir ayol obrazining oʻz vazifasi bor. Ushbu asardagi Oychechak xola obrazi orqali, oʻzbeklarning haqiqiy onasi tasvirlab berilgan desak, mubolagʻa boʻlmaydi. Yakka-yu yagona qolgan farzandi uchun har narsaga tayyor, hattoki bu yoʻlda folbin hamda azayimxonlarga ham ishongan. Ushbu asardagi bosh qahramonlardan biri, Poʻlatning suyuqli yori, Oychechak xolaning haqiqiy qiziga aylanib ulgurgan Yogʻdu boʻladi. Chunki bu asarda ,Yogʻduning vafo va sadoqati tahsinlarga loyiq. Oʻn ikki yil oʻzi suygan insonni kutish ,u yoqligida ota-onasiga beminnat xizmat qilish uning oʻzbek ayollariga xos boʻlgan oliyjanob fazilatlarida aks etishini koʻrishimiz mumkin. Yogʻdu – bu ism aynan obrazga nima uchun tanlangan? Umid yogʻdusimidi? Urush dahshatlari ichida Poʻlat uchun nurmidi? Hayot nurimidi? Mazmunimidi? kabi savollarga asarni oʻqib chiqqan kitobxonigina javob topa olishi mumkin. Poʻlat urushga ketgan paytlarida Yogʻdu boʻsh yurmasdan oʻqib olgan edi. Bunga albatta Poʻlatning xohish-istaklari sababchi boʻlgan. Yogʻdu maktabda oʻqituvchi boʻlib ishladi. Sevinch dunyoga kelgandan soʻng, uni yer-u koʻkka ishonmas, hattoki sevimli kasbidan ham voz kechmoqchi boʻldi. Asarda biz koʻplab ismlarning ramziyliklariga duch keldik. Ulardan yana biri Sevinchdir. Uzoq yillar mobaynida kutilgan jajji Sevinch boshidan ne –ne ogʻir kunlarni oʻtkizadi.Uning oilasida tutgan oʻrnini albatta ismidan kelib chiqib anglashimiz mumkin.

Sevinch, u nafaqat ota-onasi balki bobosi hamda buvisining ham koʻzining oqu-qorasi edi. Uning yuzi oy kabi toʻlgan bir paytda yongʻin oqibatida jajji qizaloqning bir yuzi kuydi. Poʻlat uning otasi oʻz kasbi oʻt oʻchiruvchi boʻla turib, oʻz qizining kuyishiga sababchidek his qildi, oʻzini. Bu aybdorlik hissi aynan oʻt oʻchiruvchi boʻlib ishlagani uchun edi. Sevinch ota-onasi, oilasining yakkayu –yagona sevinchu-quvonchi edi. Bu fojeadan keyin Sevinchdan boshqa hech kim kulmasdi. Sevinchni esa yozuvchi taʼkidlaganidek bolaligi “bilmasvoyligi” kuldirar edi. Sevinch haqida gap ketsa tillar emas, nigohlar toʻqnashadigan boʻldi. Uning hali shoʻx –shodon bolaligi boshlanmay turib yakuniga yetgandek tuyulardi.Uning ilk bora maktabga qoʻygan qadami ne - ne orzu , hayajonlar bilan boshlanadi. Biroq oʻsha kuniyoq hayajonu,orzu – umidlar astagina soʻndi. Uning oʻrnini achchiq qaygʻuli alamlar egallaydi. Oʻsha maktabga qoʻygan birinchi kunidanoq ona -bola oʻzini koʻz yoshdan tiya olmadi. Kunlar oʻtib Sevinch oʻqishga kirdi. Eng achinarli holatlardan biri uning oʻqib yurgan oʻqishida ham birorta yaqin doʻsti, sirdoshi boʻlmadi. Bunga yagona sabab yuzining yarmidagi dogʻi edi.

Odamlarning tahqirlashiyu, qiyinchiliklarga bardosh bera olgan Sevinch yillar oʻtib shifokor boʻlib yetishadi albatta ota-onasining sogʻligi posboniga aylanadi. Asarning soʻnggi voqealari kitobxonni chuqur oʻyga toldirishi shubhasiz. Chunki bir tomondan avlodi davom etishi uchun otasidan yashirgan ulkan sir voqealar rivojini keskin oʻzgartirib yuboradi. Bunda biz yozuvchining yana bir ijodiy mahoratini anglashimiz mumkin. Oʻz qizining qurboniga aylangan “Ota” qolgan butun umrini qamoqxonada oʻtkizishga va u yerda oʻlib ketishga ham rozi boʻladi. Oʻn toʻrt yillik qamoq muddati berilgan, biroq muddatning yarmiga kelganda Poʻlat ota avf etiladi.Yoshi uch kam saksonga borib qolgandi. Poʻlat ota zaiflashib, belidan quvvati ketib, qarilikka soʻz berib qolgandi. Oʻz oʻlimi kutib yashagan Poʻlat otaga esa hali-beri oʻlim kelmaydi. Nabirasi Sevinchdan qolgan Yodgorini izlab topib unga bor mehrini beradi.Yodgor – begunoh bola, Poʻlat ota avlodining yagona davomchisi edi.Yodgorning otasi Poʻlat otani topib kelishi va bor haqiqatni qoʻrqib, qoʻrqmaygina aytishi bilan ushbu asar oʻz nihoyasiga yetadi. Umuman olganda, hayotdan umidi soʻngan otaning qalbiga Sevinch yana bir “sevinch”ni hadya qilgan edi. Ota yana hayotga umid bilan boqishni boshlagan edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Ulugʻbek Hamdam “Ota” romani .Toshkent Yangi asr avlodi 2020-yil.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KASBIY E‘TIQODNI SHAKLLANTIRISH

Almardonova Dilsora Majidovna
Surxondaryo viloyati Termiz tumani
1- Maktab direktori
+998936333619
DilsoraAlmardonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy etiqodni shakillantirishni muhim masalalari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb, kasbiy madaniyat, kasbiy e‘tiqod, kasbiy mahorat, kasbiy motivatsiya.

Kasb tushunchasi – biror narsani o‘rganish, egallash, hamda foyda, hunar mashg‘ulot kabi ma‘noni anglatadi. O‘rganish, egallash kabi faoliyatlar kasbiy e‘tiqod tushunchasini shakillantirishning asosi sanaladi. Avvalambor, e‘tiqod tushunchasiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, e‘tiqod – ishonish, ishonch ko‘ngilda tasdiqlash, maslak demakdir. Qattiq ishonch, dildan e‘tirof etuvchi tushuncha, nuqtai nazar, qarash deb ham tushiniladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy e‘tiqodni shakillantirishda, kasbiy mahorat yetakchi o‘rin egallaydi. Kasbiy mahorat – ta‘lim jarayonida pedagogik strategiya, strategic maqsad va vazifalarni to‘g‘ri belgilash, qarorlar qabul qilish, ta‘lim jarayonini loyihalashtirish, innovatsion pedagogik faoliyatni tashkil etish, ta‘limni bosharish jarayonga tizimli yondashuvlarni loyihalash texnologiyalarini joriy etish hamda boshqaruv usullari va metodlari, tamoyillaridan samarali foydalanishdan iborat kasbiy texnik darajasi bo‘lib, unda kasbiy motivatsiya bilan chambarchas bog‘liq. Kasbiy e‘tiqod kasbiy tajriba asosida mustahkamlanadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy e‘tiqodni shakillantirish ishontirish shakillari asosida amalga oshiriladi. Ishontirish – shaxsning bilimlar tizimiga, dunyo qarashiga, xulq atvoriga, xatti-harakatiga ta‘sir eta olish va uni qisman o‘zgartirish tushuniladi.

Bo‘lajak o‘qituvchiarda kasbiy e‘tiqodni shakillantirish kasbiy tarbiyalash orqali mustahkamlanadi. Kasbiy tarbiya shaxsni kasbiy shakillantirishning ikki tomoni mavjud.

Shaxsning o‘z individual xususiyatlariga bog‘liq bo‘lgan ichki tomoni va muayyan jamiyatning iqtisodiy va tarixiy sharoitlari va maqsadlari bilan aniqlanadigan tashqi tomonlaridir.

Adabiyotlar :

1. Milliy G‘oya: Targ‘ibot texnologiyalari va atamallari lug‘ati. - T. “Akademiya” - 2007.
2. Pedagogika:”Pedagogika nazariyasi va tarixi”. – Nishonova, Hasanboyeva, Usmonboyeva, Mdiyarova. 2010.

**BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XALQARO
BAHOLASH – PIRLS TIZIMIDAN FOYDALANISH**

**Atajanova Durjangul Erkinovna
Bakiyeva Muxabbat Saparboyevna**

Xorazm viloyati Urganch tuman
10-son maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Anotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimi samaradorligini oshirishda xalqaro baholash tizimlaridan foydalanish hamda bugungi kun ta'limini aynan, ushbu tizimlar asosida tashkil etishning zarurati haqida va ushbu tizimlarni boshlang'ich sinflardan boshlab tashkil etishning ahamiyati xususida fikr mulohazalar yuritiladi

Kalit so'zlar: PIRLS, ta'lim tizimi, PF-5538-son

Bugun mamlakatimizda ta'lim sifatini baholashda yangicha monitoring tizimini xalqaro baholash dasturlari yordamida aniqlash va qiyoslashga asoslangan tizim shakllanmoqda. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizim bilan qiyosiy va har tomonlama tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish, ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro loyihalarni joriy qilish, zamon talablariga javob beradigan munosib milliy baholash tizimini takomillashtirish muhim sanaladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev tomonidan ushbu sohani rivojlantirishga qaratilgan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonida inson kapitalini shakllantirishning asosiy bo'g'ini bo'lgan tizimda amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalar va ularni hayotga tatbiq etish yo'llari atroflicha belgilab berildi. Jumladan, unda mamlakatimizning 2030 yilga kelib PISA (The Programme for International Student Assessment), PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) - o'quvchilarning ta'lim sohasidagi yutuqlarini baholash bo'yicha xalqaro dastur reytingida jahonning 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish vazifasi qo'yilgani ham Ushbu sohani xalqaro darajada rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlariga ayllanayotganing dalili desak, xato bo'lmas edi.

PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) - boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matni o'qish va tushunish darajasini baholash. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi sifatida 4-sinf o'quvchilarini xalqaro baholash tizimi PIRLS haqida ko'proq ma'lumot o'rganish maqsadida www.tdi.uz sayti va t.me/milliymarkaz kanaliga ulandim. Matni o'qish va tushunishga o'quvchilarni biz 1-sinf dan o'rgatamiz. Ularni xalqaro baholash darajasini belgilovchi PIRLSga qanday tayyorlash kerak, degan savol tug'ilishi tabiiy. Men bu yo'nalishda bir qancha ishlarni reja asosida boshladim. O'qish darslarida internetdan kichik hikoya va ertaklarni olib, 2 xil variantda o'quvchilarga uyga vazifa qilib berdim. Ertasi kuni hikoya haqida savol-javob o'tkazdim. "Hikoya nima haqida?", "Qahramonlar kim?", "Siz hikoyadan nimani o'rgandingiz?", "Sizga qaysi qahramon yoqdi?" kabi savollar bilan ularni imtihon qildim.

PIRLS TESTLARI (mezon asosida o'zim tuzgan savollar):

"Yomon otliq jazosi" (Abdulla Avloniy). "Bir kishining Qosim ismli bir o'g'li bor edi. Ota va onasining so'ziga kirmasdan har xil yomon ishlarni qilur edi. Bolalar birla urushib, yaqalashib, kiyimlarini yirtib kelur erdi. Uyda onasi mehmon uchun asrab qo'ygan taomlarini yegon vaqtida, onasi: "— Qosim, o'g'lim! Taomni sen yedingmu", desa "Men yeganim yo'q, mushuk yegondir", der edi. Bora-bora otasini pulini ham o'g'urlab oladigon bo'ldi. Otasi bilib, "O'g'lim, pulni kim oldi?" desa, "Onam olgandur", deb onasini o'g'ri qilur erdi. Bir kuni otasi ustol ustig'a bir tanga qo'yub, o'zi uxlagan kishi bo'lib yotdi. Qosim kelib, sekin tangani olib, og'ziga soldi. Shul vaqt otasi ushlab olmoqchi bo'lg'onda tangani yutub yubordi. Tanga borub Qosimning halqumiga tiqilib, jon berdi.

Bolalar, ko'rdingizmi, yomonning yomonligi o'z boshig'a yetdi.

1. Hikoya kim haqida?

A) Farzand B) Qosim D) Ovqat E) Yomonlik

2. Siz yolg'on gapirganmisiz?

A) Ha B) Yo'q D) Ba'zan E) Bir-ikki marta

3. Qosim otasiga taomni nima yedi deb aytdi?

A) Mushuk B) It D) O‘zi E) Hech narsa demadi

4. Qosim nimani yutib yubordi?

A) Pulni B) Tangani D) Nonni E) Ovqatni

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarini matn ustida ishlash ko‘nikmasini shakllantiribgina qolmay, o‘quvchilarning fikrlash hamda o‘z fikrini erkin bildiraa olish ko‘nikmasini shakllantirishga ham yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyolar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta‘limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-son

2. <https://www.xabar.uz/uz/talim/ozbekiston-pirls-2021-xa>

BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Axmedova Marhabo Ismailovna

Allazarova Anagul Sapayevna

Xorazm viloyati Urganch tuman

10-son maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy usullari hamda ularni dars jarayonida qo'llashning afzalliklari haqida fikr mulohazalar bildiriladi

Kalit so'zlar: hamkorlikdagi faoliyati, ilg'or pedagogic metodlar, zamonaviy ta'lim, innovatsion metod.

Ta'lim o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma'lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini mashg'ulotlar vositasida o'quvchilarga yetkazadi, o'quvchilar esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi. O'rganish jarayonida o'quvchilar o'zlashtirishning turli ko'rinishlaridan foydalanishadi, ya'ni o'zlashtirilayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o'ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o'quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari hal etiladi. Ta'limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo'lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta'limning maqsadi imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g'oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan. Ta'limiy maqsad asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, og'zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g'oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o'rganish jarayonida xalqning madaniy-ahloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo'ladi.

"Juft barmoqchalar" metodi ona tili darslarida qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodlardan biridir. Mazkur metodning nomi bolada uni bajarishga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Metodni darsning turli bosqichlarida qo'llash mumkin. Masalan, ona tili darslarida son mavzusini uyga vazifa sifatida berishda foydalanish samaralidir. "Juft barmoqchalar" metodi ona tili va amaliy san'atning integratsiyasini o'zida aks ettiradi. Metodning qo'llanilishida o'quvchilarning barmoqlari ishlatiladi. Bunda, o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga qo'l mehnati yordamida o'ng qo'l barmoqlariga sonlar va hisob so'zlarni yozishni tushuntiradi, chap qo'l barmoqlariga esa miqdori ko'rsatilgan shaxs-narsalarning rasmlarini chizish kerakligi va oxirgi bosqichda ikki qo'l barmoqlarini qovushtirganda, son va miqdori ko'rsatilgan narsa o'rtasida muvofiqlik hosil bo'lishi ta'kidlanadi. O'qituvchi tomonidan oldindan tayyorlangan "Juft barmoqchalar" namuna sifatida ko'rsatiladi va tasvir orqali tushuntiriladi: chap qo'l ko'rsatkich barmog'iga 2 soni hamda hisob so'z yozilgan qog'ozchalar yopishtirilgan, o'ng qo'l ko'rsatkich barmog'iga esa piyozning rasmi chizilgan. Ikki barmoqni juftlashtirganimizda "Ikki bosh piyoz" degan so'z hosil bo'ladi. Shunday davom etgan holda qolgan barmoqlarimizga ham rasmlarni chizamiz va sonlarni yozamiz.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.

Dars mashg'ulotlarida o'yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi. O'yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o'quvchilarining o'yin-topshiriqlarni bajarishga o'rgatilganlik darajasi, ularning bilimsaviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o'rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada

shakllanganiga ham bog'liq bo'lishi kerak. Ta'limda o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgaralar fikrini anglash va shu fikrni og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon eta olishga o'rgatish masalasiga e'tibor qaratilgan bo'lib, mustaqil fikrlaydigan, nutq madaniyati rivojlangan savodxon shaxsni kamol toptirish asosiy o'rin egallaydi. Millatning turmush tarzi, madaniy yaratuvchanligi uning boy tarixiy merosi asosida o'rganiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, innovatsion metodlarni rivojlanishi mamlakat ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Bu esa, mamlakat iqtisodiyotini oshirishning eng to'g'ri yo'li hisoblanadi. Shuni inobatga olgan holda, maktablarda boshlang'ich sinflardan o'rgatib borish har bir pedagog oldidagi eng yusak vazifalardan biri.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: «Sharq» nashriyot-matbaa kontserni, 1997.

2. Axmedov M., Abduraxmonova N.Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. “Turon-iqbol” 2008 yil., 160 bet

3. BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION METODLARNING AHAMIYATI, Nilufar Mahamadjon, Qizi Qo'Chqorova,

**KIMYO DARSLARIDA “AYLANA STOL ATROFIDA” METODINI QO’LLASH
TEKNOLOGIYASI**

Bekchonova Malika Soforboyevna

Bog’ot tumani 41-son maktab

Telefon: +998 (94) 314 23 75

bekchonova.malika_41@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola “Aylana stol atrofida” metodi orqali kimyo darslarini o’qitish haqida.

Kalit so’zlar: Didaktik o’yin, ro’lli o’yin, teatrlashtirilgan dars, “Aylana stol atrofida”, ishchanlik o’yini.

Respublika prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’limini rivojlantirish, yosh avlodga jahon andozalariga mos bilim, iqtidor va ko’nikmalar berish, ularni ona Vatanga, milliy istiqlol g’oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash borasida ko’rsatayotgan doimiy g’amxo’rliги tufayli ta’lim-tarbiya ishlarining bugungi qiyofasi tubdan o’zgardi. U mustaqillikka erishib, taraqqiyot yo’lidan dadil borayotgan mamlakatimiz ruhini, g’oyalari va intilishlarini o’zida aks ettirgan ta’lim tizimiga aylanmoqda. Eng asosiysi, mamlakatimizda ta’limning hali jahon amaliyotida kam uchraydigan betakror milliy modeli yaratildi.

Didaktik o’yinlarning asosiy turlari intellektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o’yinlardan iborat. Bu o’yinlar ishtirokchilarda aqliy – jismoniy, axloqiy, psixologik, estetik, badiiy tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko’nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ishchanlik o’yin darsi – dars mavzusi bo’yicha masalalarni hal etish jarayonida o’quvchilarning faol ishtirok etishini ta’minlash orqali yangi bilimlarni o’zlashtirish mashqi.

Ro’lli o’yin darsi – dars mavzusi bo’yicha masalalarni o’rganishda o’quvchilarga oldindan ma’lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu ro’lni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustaxkamlash darsi.

Teatrlashtirilgan dars – dars mavzusi bilan bog’liq sahna ko’rinishlari tashkil etish orqali dars mavzusi bo’yicha chuqur, aniq ma’lumotlar berish darsi.

Kompyuter darsi – tegishli o’quv fani bo’yicha dars mavzusiga doir kompyuter materiallari (multimediya, virtual o’quv kursi va shu kabilar) asosida o’tiladigan dars.

“Aylana stol atrofida” metodi

“Aylana stol atrofida” metodi asosida ishlash qoidalari

1. Birgalikda o’rganish usuliga asoslanadi.
2. Qog’oz va har xil rangdagi qalamlar kerak bo’ladi.
3. Guruh a’zolari atrofida qog’oz va qalam surilib boriladi.
4. Ishtirokchilar o’rtaga tashlangan mavzuga oid yuqoridagi masala asosidamasala tuzadi
5. Guruhdoshiga uzatadi.
6. U ham tuzgan masalani boshqa rangdagi qalamda yozib keying ishtirokchiga beradi;
7. Ranglar turli bo’lishi har bir ishtirokchining shaxsiy fikrini, masala yuzasidan ishtirokini aniqlash uchun kerak bo’ladi.
8. Fikrlar jamlanib, muhokama qilinib masalaning yechimi topiladi.

Masalan: “Kimyoviy reaksiya turlar” mavzusi yuzasidan masalalar tuzing?

Har bir o’quvchiga bittadan oq qog’oz beriladi, qog’ozda masalalar har xil rangli ruchkalarda yozib chiqiladi.

Birinchi guruh: 20 gr $KMnO_4$ parchalanganda necha l n.sh.da kislorod ajraladi?

Ikkinchi guruh: masala guruh a’zolari bilan birgalikda yechiladi va uchinchi guruhga masala tuzib beriladi. 3 g fosfor yonganda qancha P_2O_5 hosil bo’ladi?

Uchunchi guruh: masala guruh a’zolari bilan birgalikda yechiladi va birinchi guruhga masala tuzib beriladi.

2 gr Al_2O_3 temir bilan qaytarilganda necha gr Al hosil bo’ladi?

Har bir guruhga aytilgan topshiriqni bajaradi, o`qituvchi tomonidan tahlil qilinib, rag`batlantiriladi.

Bunday darslar o`quvchilarga fanlararo bog`liqlikni o`rgatish orqali ularda odam tuzilishining ilmiy asoslarini to`liq idrok etrok etish, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish ijodiy tafakkurlarni rivojlantirishga hizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlarro`yhati:

1.Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta`limda innovatsion texnologiyalar. Amaliy tavsiyalar. – T.: —Iste`dodl jamg`armasi, 2008.

2.Olimov Q.T. Pedagogik texnologiyalar.– T.: —Fan va texnologiyalarl nashriyoti, 2011.

3.Ro`zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo`llanilishi Metod.qo`ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANI O'RGATISH

Sadoqat Davronova Tojiddinova

Namangan viloyati Norin tuman

28-umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

934322807 sadoqatdavronova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'qituvchilarni boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'rgatish va o'quvchilarni matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini o'stiradi va turli hil didaktik ko'rgazmalardan foydalanish orqali yetarlicha samara berishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Amliy, ko'rgazmaliy, ta'lim-tarbiya, interfaol metodlar, o'quvchilar va o'qituvchilar, mantiqiy masalalar, guruhlarda ishlash

Yurtimiz rivoji bugungi kun yoshlari qo'lida bo'lib ularni kamoliga yetkazishda ta'limni o'rni juda beqiyosdir. Bugungi kun bolalari juda ham talabchan va qiziqishi kuchli. Bolalarda elementar matematik tasavvurlarni rivojlantirish vazifalari va bolalar bog'chasida arifmetika asoslarini tarkib toptirish, - miqdor, makon va zamonga oid tasavvurlarni rivojlantirish o'qitish, ning asosiy shartidir. Har bir mashg'ulotda tarbiyachi mavzu mazmunining asosiy masalalari va uni darsda ishlash metodikasini ochib beradi. Bunda shuni nazarda tutish kerakki, berilayotgan tavsiyalar; odatda, bolalarga berilishi kerak bo'lgan topshiriqlar, mashqlar, savollarning tipik namunaiaridir. Bunday mashqlar sonini o'qituvchi sinf bilan ishlashning aniq shart-sharoitlarini hisobga olib, mustaqil ravishda aniqlashi kerak. Katta guruhladi bolalar o'qitishda didaktik ko'rsatma materiallardan keng foydalanish xarakterlidir. Amaliy ishlar, ko'rgazma tashkil qilish bilan bog'liq bo'lgan topshiriqlar ham namunalar sifa- tida qaralishi mumkin. O'qituvchi ularga o'zida bo'lgan ko'rsatmaqo'llanmalarni hisobga olib tuzatishlar kiritishi mumkin. Ko'pchilik hollarda tavsiya etilayotgan og'zaki mashqlar materialini o'qituvchi turli usullarda berishi, ba'zan esa guruhning tayyorgarligiga qarab almashtirishi ham mumkin. O'qituvchi tavsiya etilayotgan didaktik o'yinlarga ham ijodiy yondashish kerak. Bunda o'yinlarni o'tkazishda foydalaniladigan, har bir mashg'ulotning aniq vazifalarini hisobga olib, o'zi o'yinlardan foydalanishi mumkin. Tayyorlov guruhlarda matematikani o'rgatish metodikasi Bolalar bog'chasining tayyorlov guruhi bir haftada ikkita, bir yilda 72-74 mashg'ulot o'tkazish rejalashtiriladi. Mashg'ulotlar sentabrdan may oyining oxirigacha har biri 25-30 minutdan o'tkaziladi. Mashg'ulotlarda didaktik o'yinlar, ko'rgazmali materiallardan keng foydalaniladi. Bolalar mashg'ulotlarga qiziqib qatnashishlari uchun tarbiyachi quyidagi talablarga rioya qilishi lozim:

1. Dastur materiallarini yaxshi o'zlashtirib olishi. 2. Puxta material (namoyish qiluvchi va tarqatma) tayyorlash.

3. Bolalar faoliyatini o'zgartirib turishga va ularning qiziqishlariga e'tibor qilish. . .

4. Mashg'ulot o'rtasida harakatli o'yinlar o'tkazishni rejalashtirish.

5. Mashg'ulot davomida bolalarning mustaqil xulosa chiqarishlariga erishish. –

6. Bolalarning xilma-xil javoblarini rag'batlantirish.

Dastur materialini mashg'ulotlarga taqsimlashda bolalarning bilim va ko'nikmalariga, ularning tayyorgarligiga e'tibor berish lozim. Maxsus atamalarni to'g'ri qo'llay bilish katta ahamiyatga ega. Masalan, son va raqam tushunchalarini aralashtirib yubonmaslik kerak. «Qaysi son katta, qaysinisi kichik» deb so'raladi (qaysi raqam ,katta deyish mumkin emas). Mashg'ulotda hamma bolalarning faol ishtiroketishlariga erishish maqsadida har bir bolaning oldida tarqatma materiallar bilan bir qatorda ko'rgazmalar bo'lishi tavsiya etiladi. Bunda hamma bolalar o'rtoqlarini javobini diqqat bilan eshitishga harakat qiladilar, intizom buzilmaydi, shu bilan bolalarni test sinovlariga tayyorgarlik ham hisobga olinishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o'qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011

2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O'qitvchi-1994”

3. www.ziyouz.com kutubxonasi

МАКТАБДА ОНА ТИЛИ ФАНИНИ О’ҚИТИШДА “ЗИГ–ЗАГ” YANGIN INTERFAOL
TEXNLOGIYASIDAN FOYDALANISH.

Egamberganova Oydinoy

Surxandaryo viloyati Termiz tumani
24-maktab Ona tili va adabiyot fan o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o’qituvchi va o’quvchi faoliyatiga yangilik, o’zgarishlar kiritish bo’lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalanilgan haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so’z: ta’lim, tarbiya, tizim, spiker, bosqich, so’z turkumi, topshiriq.

Respublikamizda ta’lim tarbiyaning mazmun va mohiyatining o’zgarishi o’qituvchi va o’quvchi oldiga yangidan – yangi muammolarni ko’ndalang qilib qo’ydi. Ta’lim-tarbiya jarayonida vujudga kelgan ta’lim yangi pedagogik munosabatlar mazkur jarayonlarda ta’lim texnologiyalarini qo’llashni taqozo etadi. Ta’lim tarbiya jarayonida, jumladan, ona tili darslarida so’z turkumlari mavzusini o’rganish barobarida o’quvchilarning bilim va tahsil olishga bo’lgan qiziqishlarini orttiriladi, bilish faoliyati faollashtiriladi, ta’lim tarbiya jarayonini yuqori darajada bo’lishiga imkon yaratadi.

Gulli o’simliklar bo’limining umumiy tavsifi va ularning bir-biridan farqi.

“Zig-zag”:

1-bosqich - mayda guruhlariga ajratiladilar va spiker (boshliq saylanadi).

2-bosqich – o’quvchilar raqamlanadilar va bir xil raqamlar bir-birini “topadilar”.

3-bosqich - topshiriq beriladi.

I guruh vazifasi:

Masala. So’z turkumlarini umumiy tavsifiga oid ma’lumotlarni qisqa muddat ichida o’qib o’zlashtirish.

II guruh vazifasi:

Masala. So’z turkumlarning bir-birlardan farqi bayon etilgan ma’lumotlarni qisqa muddat ichida o’qib o’zlashtirish.

III guruh vazifasi:

Masala. So’z turkumlari bayon etilgan ma’lumotlarni qisqa muddat ichida o’qib o’zlashtirish.

IV guruh vazifasi:

Masala. So’z turkumlarini bir biriga bog’lanishi bayon etilgan ma’lumotlarni qisqa muddat ichida o’qib o’zlashtirish.

V guruh vazifasi:

Masala. So’z turkumlarining turlari bayon etilgan ma’lumotlarni qisqa muddat ichida o’qib o’zlashtirish.

4-bosqich – berilgan topshiriqni o’zlashtirish uchun berilgan vaqt tugagach, yana o’z joylariga qaytib boradilar, har bir a’zo o’zi o’zlashtirgan materialni eski sheriklariga aytib beradi.

5-bosqich – o’qituvchi guruxlarga savol beradi va javoblar baholanadi.

6-bosqich – guruxlar baholari guruxlarning raqamlari ko’rsatilgan jadvalga qo’yib boriladi.

Har bir raqamlanganlar yangi va har xil topshiriqlar olganini hisobga olsak, har bir talaba o’z guruhi manfaati uchun ham berilgan topshiriqni bilishi kerak va bilishga majbur. Chunki, u o’z guruhi qaytganda, o’rgangan mavzu bo’yicha savol-javobda guruhi nomidan qatnashishi kerak. Ushbu pedagogik texnologiya yordamida o’quvchilar o’qigan ma’lumotlarini 80-90% o’zlashtiradi. Sababi ushbu jarayonda, o’qiydilar, eshitadilar, ko’radilar, gapirib beradilar va amalda bajaradilar. Insonlar bilimlarini o’qiganlarining taxminan 10%ini, eshitganlarining 20%ini, ko’rganlarining 30%ini, ko’rgan va eshitganlarining 50%ini, o’zi gapirib berganlarining 70%ini va o’zi amalda bajarganlarining 90%ini eslab qolar ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Aldjanova I.R. Bo’lajak o’qituvchilarni tayyorlashda pedagogik innovatsiyalardan foydalanish. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2011

2. Abdullayeva K. va boshqalar. Savod o’rgatish metodikasi. T., «O’qituvchi», 1996-yil. 18-25-betlar.

3. Jo’rayev R.H., Raximov B.X., Xolmatov Sh.F. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2005. -49 b.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASH VA NUTQ O'STIRISH

Ergasheva Orzigul Hakimovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
29-makab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998919752886)

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflar o'quv dasturida ona tili, o'qish bolalarning lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, nutq madaniyatini shakllantirish, nutq ta'sirchanligini ta'minlashning muhim omilidir", deyiladi. Bu vazifalar grammatik mavzularni o'rganish, mashq matnlarini kuzatish va tahlil qilish, maxsus lug'aviy-grammatik mashqlar orqali bajariladi.

Kalit so'zlar: Grammatika, tahlil, nutq, estetika, etika, so'z tarkibi, urg'u, bo'g'in.

Ona tili o'qitishning bosh maqsadi ham tilning jamiyatda tutgan o'rni, vazifasi bilan belgilanadi. Til - aloqa vositasi, chunki so'zlovchi fikr-mulohazalarini til orqali bayon qiladi, tinglovchi esa til vositalari orqali ro'yobga chiqqan fikrni anglaydi. Ona tili fani o'quvchilarni fikr bayon qilish va uni uqib olish faoliyatiga

tayyorlaydi. Fikr til vositasida ro'yobga chiqadi, shu sababli har bir kishi tilni va undan foydalanishni bilishi zarur. Tilni bilish uning grammatik qonun-qoidalarini, ta'rifini o'zlashtirishgina emas, balki ona tilining boy imkoniyatlaridan amaliy foydalana bilish hamdir, ya'ni fikrni og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, tushunarli va savodli ifodalay bilishdir. Bunga erishish uchun ona tili darslarida lug'at ustida

ishlashga alohida e'tibor qaratish lozim. Lug'at ishida so'zning ma'nosi, talaffuzi va imlosi e'tiborda tutiladi. Bular ustida ishlashdan asosiy maqsad ehtiyoj sezilgan paytda o'quvchilarning ulardan nutqda foydalanishlariga erishish, o'zgalar

nutqini anglashlarini ta'minlashdir. Buning uchun o'qituvchi ona tili darslarida qo'llangan har bir so'zning va ta'limiy jarayonlarda: ekskursiya, o'zaro suhbat, turli tadbirlarda ishlatilgan so'zlarning ma'nosiga e'tibor bilan qarashi, ularning qaysilari maxsus ishlashni taqozo etishini belgilab olishi kerak. Tilning lug'at boyligini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi uchun ona tili darslarida so'zlar va ularning ma'nolari quyidagicha tanishtiriladi:

1. O'quvchilarni notanish so'z va iboralar bilan tanishtirish. O'quvchilar darslikdagi so'z va iboralarga birinchi marta duch kelayotgan bo'lishi mumkin. Bu so'z yangi paydo bo'lgan so'z bo'lmasa ham, o'quvchi uning ma'nosini bilmaydi, demak, o'quvchi uchun yangi so'z hisoblanadi. Masalan, 1 -sinf «Ona tili» darsligida xabib (do'st), darparda (oyna o'rniga shaffof qog'oz yopishtirilgan derazaparda), mag'rur (kekkaygan, mag'rur-kamtar), kamol (har tomonlama yetuk, to'kis, kamol topmoq-xazon bo'4moq), xaroba (qarovsiz qolgan vayrona), qardosh (do'st, birodar, qarindosh-urug), safdosh (harbiy xizmatda birga, tashkilotda birga), sarkarda (qo'mondan, lashkarboshi), zeb (bezak, ko'rk, husn), qasr (hashamatli saroy, ko'shk) kabi so'zlarga duch keladilar. Bunday so'zlarning ma'nosini sinonimlar keltirib kengaytirish yo'li bilan, qarama-qarshi ma'noli so'zlar bilan izoh berish yo'li bilan, gap tuzish orqali ma'nosini yechish, rasmlar orqali tushuncha hosil qilish yo'li bilan tushuntirish mumkin. Bunday ishlash o'quvchilarda so'z ma'nolariga nisbatan sezgirlikni yuzaga keltiradi.

2. O'quvchilarni so'zning yangi ma'nolari bilan tanishtirish. O'quvchilar ko'p ma'noli so'zlarning bir ma'nosini tushunsa, boshqa ma'nosini bilmasliklari mumkin. Bolalar so'zlarning hamma ma'nolarini birdaniga o'zlashtirib ololmaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova □ Ona tili o'qitish metodikasi □
2. Internet ma'lumotlari

TARIX FANINING O‘QITILISHI

Erigitova Nigora Toxirjonovna
Qo‘ziyev Nodirjon Qobilovich
O‘zbekiston tumani 29-maktab
tarix fani o‘qituvchisi
e-mail:qobilovich@inbox.uz

Annotatsiya: maqolada tarix fanini o‘qitish, ajdodlar merosini o‘quvchilarga yetkazish, tarixiy davrlarni yoritish, o‘quchilarda o‘z xalqi tarixidan faxrlanish hissini shakllantirish kabi masalalarga e‘tibor qaratilgan

Kalit so‘zlar: tarix fani, tarixiy an‘analar, ajdodlar merosi, O‘zbekiston tarixi

Taniqli metodist A.I.Strajev aytganidek: «Tarix o‘qitish metodi tarixiy material bo‘yicha qilinadigan ana shu mantiqiy operatsiyalardan tashkil topadi». O‘qitish metodlarini ba‘zan o‘quvchilarning bilish faoliyati, faollik darajasiga qarab klassifikatsiyalash tavsiya qilinadi. Bu tarzda ajratish o‘qitish metodlaridan ko‘ra, ko‘proq o‘qitishning umumiy xarakteriga taalluqlidir. 60-yillarda tarix o‘qitish metodlari va ularni klassifikatsiyalash turlicha hal qilindi. Metodist A.I.Strajev «Tarix o‘qitishning tashkil etilishi, metodlari va vositalari tarix fanining ma‘lum ta‘lim-tarbiya vazifalarini amalga oshirishga xizmat qiladi»— deydi. Biroq, u ham o‘qitishning asosiy metodlarini tarixiy jarayonning o‘zini o‘rganish metodidan iborat qilib qo‘yib, masalada noaniqlikka yo‘l qo‘yadi. A.I.Strajev quyidagi o‘qitish metodlarini tavsiya qiladi: 1) tarixiy faktlarni o‘rganish metodlari; 2) xronologiyani o‘rganish metodlari; 3) mahalliy tarixiy voqealarni o‘rganish metodlari; 4) asosiy tarixiy tushunchalarni shakllantirish metodlari; 5) sabab-natija aloqalarni o‘rganish metodlari; 6) tarixiy jarayonning qonuniyatlarini ochib berish metodlari. Ma‘lumki, tarix o‘qitish — o‘qitish va o‘rganishni tashkil etish jarayonidan iborat.

O‘qitish metodikasida tarix ta‘limi metodlari tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi va bu sohada yagona fikr bo‘lmaganligi o‘rta ta‘lim va o‘rta maxsus ta‘lim tizimida tarix o‘qitish amaliyotida jiddiy kamchiliklarga olib keldi. Ko‘p hollarda o‘qituvchilar o‘qitish metodlari va usullarini tanlashda dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarga faqat tayyor bilim berish, ya‘ni ularni o‘qitish (ta‘limning bir tomonini)ni ko‘zda tutib, o‘quvchilarning o‘rganishi (ta‘limning ikkinchi muhim tomonini)ni uyushtirish, unga rahbarlik qilish, bilish, malaka va qobiliyatlarini sistemali ravishda o‘stirib borish kabi muhim momentlarni e‘tibordan chetda qoldiradilar. Shuningdek, o‘qitishning metod va usullarini tanlashda o‘quv materialining mazmunidagi o‘ziga xosliklarni, uning ta‘lim-tarbiya vazifalarini, o‘quvchilarning bilimi va malakalarini e‘tiborga ola bilmaslik hollari ham shunday jiddiy kamchiliklar jumlasidan edi. Bu hol ma‘lum darajada o‘quvchilarning tarix predmetiga qiziqishlari pasayishiga, umumiy ta‘lim-tarbiya ishlarining natijasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. Shu bilan birga, o‘rta ta‘lim va o‘rta maxsus ta‘lim tizimida amaliyotida, ayniqsa keyingi yillarda o‘quvchilarni tarix predmeti vositasida tarbiyalashda, uni o‘qitishni ilmiy asosda olib borish, ta‘lim-tarbiya ishlari samaradorligini oshirish sohasida ko‘pgina ilg‘or tajribalar to‘plandi va umumlashtirildi. Belgilab bergan muhim vazifa — tarixiy bilimlarning samaradorligi va sifatini oshirishning muhim sharti va vositalaridan biri bo‘lgan bu ishlar tarix o‘qitish metodlari sistemasini va metodik usullarini ham ilmiy asosda ishlab chiqish va amalda ulardan muvaffaqiyatli foydalanish imkoniyatini beradi.

O‘zbekiston xalqlari tarixini o‘rganish o‘quvchilarning bu tarixiy an‘analar va oliyjanob fazilatlar manbalarini, ular mustahkam zaminga egaligini, tarixan tarkib topganligini, avloddan avlodga o‘tib, mazmunan boyib borganligini, jamiyatning ravnaqi va farovonligi, insonlarning ma‘naviy kamoloti uchun xizmat qilib kelganligi, ularni bundan keyin ham asrab-avaylab davom ettirish, avlodlarimizning insoniy fazilatlariga sodiq bo‘lish o‘zlarining muqaddas burchlari ekanligini anglab olishlariga yordam beradi.

O‘zbekiston xalqlari tarixini o‘rganish o‘quvchilarni avlodlarimizning ko‘p ming yillik madaniy va ma‘naviy merosi, ularni jahon ilmiy tafakkuri va madaniyati taraqqiyotiga qo‘shgan

ulkan hissasi bilan tanishtirish, madaniyatimizning benazir allomalari nomlarini hurmat bilan tilga olish, ular bilan fahrlanishga, milliy iftixor tarbiyasini amalga oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, O‘zbekiston xalqlari tarixi o‘qituvchilarining milliy ongini o‘stirishda, o‘zlikni anglashida, ular siyosiy madaniyatini oshirishda, mustaqil respublikamizning ijtimoiy

faol va ma'naviy barkamol kishilarni haqiqiy inson, vatanparvar qilib tarbiyalashda juda katta imkoniyatlarga egadir. Maktabda O'zbekiston xalqlari tarixini o'qitishning bu imkoniyatlaridan samarali foydalanish o'qituvchiga, uning mazkur tarixning yangilangan mazmunini, uni o'qitish uslubi-yatini mukammal bilishiga, ta'lim va tarbiya ishlarini ilmiy asosda uyushtira olishiga bog'liqdir.

Tarix o'qitish metodikasi o'zining mustaqil tekshirish predmetiga ega. O'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix fanining o'qitilishi va o'qitish jarayonining o'rganilishi tarix o'qitish metodikasining predmetini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. U.Jo'rayev. 7-sinf Jahon tarixidan o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma.-T.: 2000
2. N. Norqulov, U.Jo'rayev . 8-sinf O'zbekiston tarixi. Sharq. T. 2000
3. J.Raximov. 9-sinf O'zbekiston tarixi. Toshkent. 2000

O'QITISHDA SVETOFOR METODIDAN FOYDALANISH

Ganjayeva Shaxloxon Xo'sin qizi

Xorazm viloyati Shovot tumani

8 – maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinflarni o'qitishda svetofor metodidan foydalanib o'qitish haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy metodlar, ta'lim metodlari, svetofor metodi.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta'lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi.

An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasining ko'tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. Interfaol metodlar deganda-ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e'tiborga olinishi;
- o'qish shiddatini ta'lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o'rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Svetofor metodi ta'rifi:

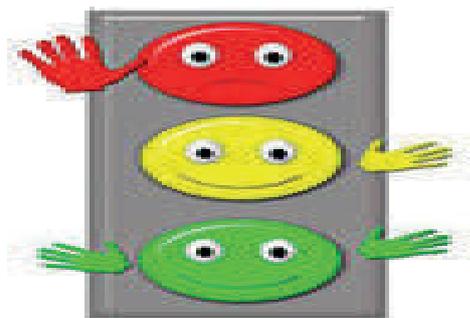
Ma'lum mavzuni o'rganish vaqtida o'qituvchi u bo'yicha tyezislarni tayyorlaydi (5-7ta, mavzuning murakkabligiga qarab). Tezislar navbatma – navbat doskaga yoziladi (tasviri tushiriladi yoki oldindan tayyorlangan plakatlar shaklida ilib qo'yiladi). O'quvchilarga o'ylab chiqish uchun 1 daqiqa vaqt beriladi. So'ng tezis bilan rozi bo'lgan har bir o'quvchi yashil kartochkani ko'taradi; rozi bo'lmagan – qizil kartochkani; ikkilanayotgan yoki qaror qabul qilishda betaraf bo'lishni xohlayotgan – sariq kartochkani yuqoriga ko'taradi. Agar ishtirokchilar fikri asosan bir-biriga mos keladigan bo'lsa, o'qituvchi navbatdagi tezisga o'tadi. Agar tezis muhokama qilinishni talab qilsa, ishtirokchilardan o'z qarorlarini asoslab berish iltimos qilinadi.

Foydalanish doiralari:

Tabiiy va aniq fanlarni o'qitishda, topshiriqlar ma'lum o'quv mavzusiga va ma'lum yoshdagi o'quvchilar guruhiga moslashtirilgandan keyin.

Afzalliklari :

Ushbu mashq barcha o'quvchilarning fikrini bilib olishga imkon beradi: hych kim oddiygina tomoshabin bo'lib qolmaydi. Ishtirokchilarning ko'pchiligida mashq boshlanganidan kyeyin birozdan so'ng nuqtai nazardagi tafovutlar sabablarini bilish va o'z fikrini asoslash bo'yicha kuchli qiziqish paydo bo'ladi. O'quvchilarning nutqini, o'z nuqtai nazarini himoya qilish, asoslash qobiliyatini rivojlantiradi.

Qiyinchiliklari:

Agar vaqt cheklovlari sababli munozara o'tkazishga imkon bo'lmasa, ushbu uslubdan foydalanish kerak emas. Agar tezislarining ko'pchiligi bo'yicha ishtirokchilar fikri bir-biriga mos kyelsa, mashqqa bo'lgan qiziqish tezda yo'qoladi. Mashq o'tkazish uchun resurslarni puxtalik bilan tayyorlashni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sayidahmedov N. «Yangi pedagogik texnologiyalar». T. «Moliya» 2003
2. yil.
3. Farberman V. «Ilg'or pedagogik texnologiyalar». T. «Fan» 2000 yil
4. Ishmatov Q. «Pedagogik texnologiya». Namangan 2004 yil.

МАТЕМАТИКА ДАРSLARIDA YOSHGA DOIR INNAVATSION USULLARDAN FOYDALANISH

Nasiba G'apurova Sobirjonovna

Namangan viloyati Norin tuman
28-maktab boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi
934909676 nasibagapurova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematika darslarida yoshga doir usullar orqali matematika fanini o'rgatish haqida keng ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, o'quv predmeti, matematika darsi, nazariy ma'lumotlar, bilim, mustahkamlash, tanqidiy fikrlash

Boshlang'ich sinfda matematika darsi va o'qitishning turli shakllari Maktabda matematika o'qitishni uyushtirishning tarixiy, murakkab, ko'p yillik tajribada tekshirilgan va hozirgi zamonning asosiy talablariga javob beradigan shakli darsdir. O'quvchilarning matematik bilimlarni o'zlashtirishi faqat o'quv ishida to'g'ri metod tanlashga bog'liq bo'lmasdan, balki o'quv jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog'liqdir. Dars deb dastur bo'yicha belgilangan, aniq jadval asosida, aniq vaqt mobaynida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning o'zgarmas soni bilan tashkil etilgan o'quv ishiga aytiladi. Dars vaqtida o'quvchilar matematikadan nazariy ma'lumotga, hisoblash malakasiga, masala yechish, har xil o'lchashlarni bajarishga o'rganadilar, ya'ni darsda hamma o'quv ishlari bajariladi. Matematika darsining o'ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o'quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Bu xususiyatdan biri shundan iboratki, unda arifmetik material bilan bir vaqtda algebra va geometriya elementlari ham o'rganiladi. Matematika boshlang'ich kursining boshqa o'ziga xos tomoni nazariy-amaliy masalarning birgalikda qaralishidir. Shuning uchun har bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o'quv va malakalar singdiriladi. Odatda darsda bir necha didaktik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni o'tish; o'tilgan mavzuni mustahkamlash; bilimlarni mustahkamlash; bilimlarni umumlashtirish, tizimlashtirish; mustahkam o'quv va malakalar hosil qilish va hokazo. Matematika darslarining o'ziga xos yana bir tomoni shundaki, bu - o'quv materialining abstraktligidir. Shuning uchun ko'rgazmali vositalar, o'qitishning faol metodlarini sinchiklab tanlash, o'quvchilarning faolligi, sinf o'quvchilarining o'zlashtirish darajasi kabilarga ham bog'liq. Matematika darsida turli-tuman tarbiyaviy vazifalar ham hal qilinadi. O'quvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyorlikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, mas'uliyatni va sof vijdonlilikni, to'g'ri va aniq so'zlashni, hisoblash, o'lchash va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi. O'quv ishini tashkil etishning darsdan tashqari quyidagi shakllari mavjud:

1. Mustaqil uy ishlari.
2. O'quvchilar bilan yakka va guruh mashg'ulotlari.
3. Matematikaga qobiliyatli o'quvchilar bilan o'tkaziladigan mashg'ulotlar.
4. Matematikadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar.
5. O'quvchilar bilan ishlab chiqarishga, tabiatga ekskursiya.

Bu yerda sanab o'tilgan ish shakllari va dars, bir-birini to'ldiradilar. Asosiy masala darsga taalluqlidir. Darsda **Itan;ma** ishlarga bevoqif o'qituvchi rahbarlik qiladi. QO'shimcha mashg'ulotlarda esa Ish o'qituvchining o'zi tomonidan yoki o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladi. *Boshlang'ich sinflarda matematika darslar tizimi* O'quvchilar bilan har bir darsda bir necha tushunchalar bilan ish olib boriladi. Har birini shu darsning turli bosqichlarida o'zlashtirishi mumkin. Har bir tushunchani tushunish boshqa bir tushunchani takrorlash, esga olish bilan olib borilsa, bu tushuncha esa keyingi tushunchalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. O'qitish jarayonida har bir o'quv materiali rivojlantirilgan holda olib boriladi, bu o'quv materiali o'zidan keyin o'qitiladigan materiallarni tushunish uchun poydevor bo'ladi. Boshqa tushunchaning o'zlashtirish jarayonini qarasa, u bir necha darslarning o'zaro bog'liqlik o'qitilishi natijasida hosil bo'ladi. Shunday qilib matematik tushunchalarini hosil qilish birgina darsning o'zida hosil qil- 56 inmasdan, balki o'zaro aloqada bo'lgan bir qancha darslarni o'tish jarayonida hosil qilinadi. Bunday darslarni birgalikda darslar tizimi deb ataymiz. Shuning uchun o'qituvchi mavzuning mazmunini ochadigan darslarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirishi kerak. Eng katta talab darsning o'quv-tarbiyaviy maqsadini e'tiborga olish juda ham zarurdir

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o'qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O'qituvchi-1994”
3. www.ziyouz.com kutubxonasi

YOSHLARNI MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ALISHER NAVOIY ASARLARINING AHAMIYATI

Haqnazarova Obida Mamarajabovna,
Navoiy viloyat Nurota tuman 3-maktab
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Alisher Navoiy merosi shu qadar ulkanki, bu merosni har qancha o'rgangan bilan uning mohiyatiga to'la yetib bo'lmaydi. Unda ilgari surilgan g'oyalar va ularning badiiy talqini asrlar osha kishilarni hayratga solib kelmoda. Chunki Navoiy qalamga olgan, badiiy aks etirgan turmush muammolari, hayotiy haqiqatlar, vatanparvarlik, xalqparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, sadoqat, vafodorlik, rostg'oylik, ma'rifatparvarlik singari g'oyalar bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotgan emas va ularning naqadar zamonaviy ruh kasb etishi buyuk mutafakkir badiiy merosining qadr-qimmatini tobora oshirib bormoqda. Biz shoir ijodiga qayta-qayta murojaat qilar ekanmiz, mustaqillik tufayli yuzaga kelgan milliy istiqlol mafkurasi oldimizga qo'ygan ulug'vor vazifalarni hal etishimizda bu asarlar nihoyatda katta ahamiyatga ega ekanligini, yosh avlodni barkamol insonlar qilib voyaga yetkazishda ko'makdoshligini his etamiz.

Yoshlarni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalash bugungi kun pedagogikasining muhim talablaridan biridir.

Kasb-hunarga yo'naltirishda va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda badiiy asarlar yetakchi o'rin tutadi. Xususan, bu borada Alisher Navoiy asarlarining alohida o'rni bor.

Buyuk mutafakkir shoir, so'z mulkingning sultoni Alisher Navoiy o'zining bebaho va umrboqiy asarlari bilan o'zbek adabiyotini yuksak darajaga ko'tardi. Uning ijodi biz uchun ilg'or intilishlari, hayotiy mazmuni, ko'pqirraliligi bilan yanada qadrlidir.

Alisher Navoiyning “Xamsa” asari insoniyat badiiy tafakkurida sodir bo'lgan mumtoz hodisalardan bo'lib xalqimizning, boy ma'naviy xazinalardan biriga aylandi.

Bugungi kunda Navoiyshunos olimlarimizdan N.Karimov, A.Qayumov, A.Hayitmetov, S.G'aniyeva, A.Abdug'afforov, B.Qosimov, N.Mallayev, B.Valixo'jayevlarning ilm oldidagi xizmatlarini hoyatda katta bo'lib, ularning ilmiy izlanishlari bizni Navoiyni anglashga, asarlarining mazmun-mohiyatiga chuqurroq kirib borishimizga, yanada teranroq tushinishga yordam berib kelmoqda.

Alisher Navoiy ijodida halol mehnatni ulug'lash, uning inson hayotidagi ahamiyatini ta'kidlash muhim o'rin tutadi. Buni birgina “Farhod va Shirin” dostonidagi quyidagi baytdan ham bilib olishimiz mumkin:

Zaruratkim, solib bir o'zgacha tarx,

Bu “Mehnatnoma”ni qilg'umdurur sharx.

Asar mazmunidan kelib chiqqan holda Farhodning mislsiz qahramonliklari, xususan mehnatsevarligi, mehnatda ko'rsatgan mo'jizalarini ko'zda tutib Navoiy bu asarni “Mehnatnoma” deb ataydi. Dostonning asosiy qahramon iFarhod obrazidagi insoniy fazilatlar orasida mehnatsevarlik alohida ajralib turadi. Mehnat insonni yuksaklikka yetaklaydi, umrini bezab, mazmun-mohiyat kasb etadi. Farhod hunarda kamolotga erishgunga qadar uzoq vaqt tajriba orttirdi. Horundan toshtaroshlik hunarni o'rgandi, malaka hosil qildi. Boniydan me'morlikni, Moniydan esa naqqoshlik sirlarini qunt va sabot bilan o'rgandi, bu san'at unga yoqib qoladi.

Alisher Navoiy har bir ishda tajriba to'plash, malaka hosil qilish, mashqlar inson uchun shuhrat keltirishi va kutilgan natijalar garovi ekanligini ta'kidlaydi:

Jahonda har kishi kim bir ishi bor,

Ishida ul kishining varz ishi bor.

Farhod Shirin ishqida beorom bo'lib, qiyinchilikarni yengib Shopur bilan Arman yurtiga boradi. Farhod Arman tog'larida ariq qazish bilan mashg'ul bo'lgan kishilarning zahmatini yengillashtirish uchun bor hunarini ishga soladi. Horundan o'rgangan hunari bilan yeng shimarib ishga kirishar ekan, og'ir mehnatdan ezilganlarga yordam qila turib shunday o'ylaydi:

Hunarni asrabon netkumdir oxir,

Olib tuproqqamu ketkumdir oxir!

Farhod boshqalarga oylab qila olmagan ishlarini bir kunda bajaradi. Farhod o'zi bajarayotgan ish bilan shuhrat qozonadi, bunday afsonaviy bahodirning qahramonligi tezda atrofga tarqaladi, Shirin ham Farhodning aql-u zakovati, hunariga lol bo'ldi.

Navoiy Farhoddagi insoniy fazilatlarini sanab, Farhodning bolalikdan boshlab ilm o`rganishi, uning bilmagan ilmi qolmaganligi, xususan uning mehnatsevarligini san`at darajasiga ko`tarib tasvirlaydi.

Adabiyot darslarida o`quvchilarni kasb-hunarga va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda Alisher Navoiy asarlarining o`rni beqiyos. Xususan, “Farhod va Shirin” dostonidagi ijodiy mehnat, kasb-hunar egallash va egallangan kasb-hunar sirlarini o`z o`rnida mohirlik bilan ishlatish, el-yurt farovonligi yo`lida tinimsiz ishlash va ijodkorlik, fidoiylik o`quvchilar ma`naviy salohiyatiga samarali ta`sir etadi, axloqan kamolotga erishishga undaydi.

Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarning kasb-hunar egallashlari uchun keng sharoitlar yaratilgan. Hatto 2019-yilning hukumatimiz tomonidan “Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili” deb nomlanishi ham tadbirkor, hunarmand kishilarni yanada ilhomlantirdi, g`ayrat va shijoat bilan ishlashga, o`z hunarining go`zalligini olamga namoyish etishga, mehnatining samarasini ko`rishga yana bir bor imkoniyat yaratdi.

Alisher Navoiy qarashlaridan kelib chiqqan holda qalbida vatanparvarlik jo`sh urib turgan har bir shaxs kasb-hunar egallashi, egallagan kasb-hunarini asrab yurmasdan elimizning gullab yashanishi, odamlarga ko`proq naf keltirish yo`lida

Sarflashi kerak.

Bobokalonimiz Alisher Navoiy butun umrini xalq ishiga, mamlakat istiqboliga baxsh etdi. Mehnatni ulug`lagan, o`zi ham zo`r kuch, matonat bilan ijod etgan bu siymo o`zidan badiiy nom qoldirdi va bizga uzoq asrlar ortida turib hanuz:

Umrni zoye etma, mehnat qil

Mehnar saodatning kaliti, bil-deya da`vat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to`plami. 20 tomlik. 3-tom. Xazoyin ul maoniy. G`aroyib-us-sig`ar. -Toshkent: Fan, 1998.

2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to`plami. 20 tomlik. 4-tom.

EFFECTIVE WAYS TO USE INTERACTIVE METHODS IN LEARNING ENGLISH TODAY

Isakova Anora Jumanovna,

English Teacher of the secondary school № 32
Yangihayot district, Tashkent

Abstract: The article is devoted for the effective ways of teaching grammar. Actuality of the theme is justified as it sets conditions for revealing high progress in teaching a foreign language and for developing effective methods which can be helpful for foreign language teachers. Different progressive methods of teaching English grammar are given in this paper as well.

Keywords: interactive methods, communication, effective lesson, teaching methods; education, learning language;

Today, in its most general form is defined mandatory minimum content of social scientific education graduates. Teachers became known list of the main teaching units.

Gradually formed an idea of what to do in foreign language lessons, what is taught. But there are still teachers and trainers concerned about how to teach and train how to teach and learn. Great teachers are nimble, observant, and responsive, always keeping an open mind about how to best engage their students and get them excited about learning - and that means considering trying out different interactive teaching styles in the classroom.

Under an interactive learning means a special form of organization of cognitive activity, which involves very specific and predictable target. So, one of these goals - the creation of comfortable conditions for interaction of teacher and student, i.e. the conditions under which a student feels their success, their intellectual consistency, which makes productive the learning process. The essence of interactive learning is an organization of educational process in which virtually all students are involved in the learning process, they have the ability to understand and the reflected over the fact that they know and think.

However, when it comes to teaching in schools and other institutions this might be required. There are many different ways of making grammar a little more interesting. A variety of different games can be designed in order to help with this.

1. Including Games. Games and fun activities are a vital part of teaching English as a foreign language. Whether you're teaching adults or children, games will liven up your lesson and ensure that your students will leave the classroom wanting more.

They can be used to warm up the class before your lesson begins, during the lesson to give students a break when you're tackling a tough subject, or at the end of class when you have a few minutes left to kill. There are literally hundreds, probably thousands, of games that you can play with your learners. EFL games are used to test vocabulary, practice conversing, learn tenses - the list is endless. This will often get the learners motivated to get the answers right and therefore allow them to learn much faster. Amongst teenagers this can be particularly effective, whether the class is divided into two or more groups. By turning it into a competition, everyone will become a lot more active and a lot of fun can be had by every-one. Grammar games are particularly useful in an ESL classroom to make sure that grammar points are being absorbed by students.

2. Telling a Story. Another way to make grammar a little easier to digest is to teach it in the form of storytelling. Perhaps get the learners to form a "story stick" where-by everyone contributes a line to the overall story. If there are any grammar mistakes in this, then leave it until the end. When the entire story is finished and written out on the board, get a learner to come up to it and make the appropriate corrections. With participation from the class, have the entire text corrected. Ask the students questions as to why certain tenses are the way they are. Having something to focus on like this will keep their attention and therefore allow for the understanding of grammatical structures to sink in a lot easier.

3. Using songs. Music is often a great way of getting students to learn. By singing phrases, this will become embedded into the mind a lot faster. This is particularly true if one is teaching children or even teenagers. In order to do this, find a song that uses several tenses or differing grammar points. Get the students to sing along, and then write up the lyrics on the board. Get them then to sing it together, getting the tune into their head. After this, one can then quiz them on what tenses

or grammatical points are in the actual text. Make this short and quick, and once they get the hang of it have them sing the song again. After this, try and make a game out of it. Select individuals to say or sing a verse or phrase from the song, but change the tense. This way they will be able to practice with using the different tenses and verb forms, but in a much more light-hearted way.

4. Making class communicative. Communicative classes focus on communication and language use by learners rather than theory and repetitive practice. Make a habit of encouraging your pupils to use the language that they know to get their meaning across, even when the grammar isn't perfect. In grammar class, include speaking activities and give your learners a chance to put their language use to practical applications whenever possible.

Thus, using an interactive approach to teaching English, you can optimize the process of mastering the skills of foreign language and make it more effective in higher education.

Reference:

1. Harmer, Jeremy. The Practice of English Language Teaching. Essex: Longman Press. (2001).
2. Khristorojdestvenskaya L.P. “English course”
3. Oxford Picture Dictionary Book (2nd Edition)

BUYUK MUTAFAKKIR IBN SINO MEROSIDA MA“NAVIY-AXLOQIY TARBIYA MASALARI TALQINI

Toshqulov Bahodir

Navoiy viloyat Xatirchi tumani
4-umumta'lim maktab kimyo fani o'qituvchisi
Jo'rayeva Zamira,
Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi

Abu Ali Ibn Sino butun musulmon xalqining qomusiy olimi, jahon ilmu va madaniyatini eng mashhur namoyondalaridan biri. Ibn Sino o'rta asr faninig turli sohalari–falsafa, tibbiyot, tabiatshunoslik, badiiy adabiyot bo'yicha yozgan asarlari bilan madaniyatimiz tarixida o'lmas iz qoldirdi. Uning rivojiga katta hissa qo'shdi. O'z davrida -“Shayx-ur-raisi” (Olimlar raisi) unvoni bilan taqdirlandi.

Ibn Sino – “Tib qonunlari” asarida yaxshilikka olib boruvchi axloq qoidalarini egallash, inson axloqiy munosabatlarini shakllantirishga yordam beruvchi tadbirlar orqali ta'lim-tarbiyani izchil amalga oshirish mumkinligini alohida qayd etadi. Eng muhim axloqiy boylik, Ibn Sinoning ta'kidlashicha, adolatdir. Axloqiy tushunchalar aqlga va aqliy bilimga asoslanishi lozim. Lekin inson qanchalik bilimdon olim bo'lmasin, axloqiy prinsiplarga tayanmasa, u odobsizlik va yomonlikka yo'l qo'yadi. Ibn Sino – “Qush tili” asarida ikkiyuzlamachilik, xoinlik kabi xislatlarni qoralaydi. Inson ustidan har qanday zo'ravonlikni inkor etadi.

Ibn Sinoning yozishicha, insonning eng yaxshi xislatlaridan biri–o'zining yomon axloqiy xislatlarini anglab, ularni yo'qitishga intilishidir. Uning yaxshi xislatlari ichida boshqalarga e'tibor va g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'lishi maxsus o'rin tutadi. Kimki o'zini axloqiy tarbiyalash uchun o'z oldiga qo'ygan vazifasini bajarib o'z xulqini tuzatishga intilsa, unga hech narsa qo'rqinchli emas.

Kimki o'z xatosini tuzata olmasa, u boshqalarning tarbiyasi haqida g'amxo'rlik qila olishi mumkin emas. Boshqa odamni tarbiyalamoqchi va uning axloqini tuzatmoqchi bo'lgan tarbiyachi avvalo uni yaxshi o'rganmog'i va uning kamchiliklarini yaxshi bilib olmog'i lozim. Aks holda tarbiyachi o'z oldiga qo'ygan vazifani bajara olmaydi. Zero bemorning kasalini bilmay turib uni

tuzatishga kirishgan odamday bo'lib qoladi. Tarbiya tarbiyalanuvchini yomon axloqiy xislatlardan ozod qilishi, unga yaxshi axloqiy fazilatlarini singdira boorish jarayonida amalga oshiriladi.

Ibn Sino bolaning axloqiy tarbiyasi haqida bildirgan fikrlarida uy- ro'zg'or tutish masalalari haqida so'z yuritadi. Bolani tarbiyalash oila va ota-onaning asosiy vazifasidir. O'z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo'lgan ota- ona tarbiyachi bo'lishi mumkin. Axloqiy tarbiyada eng muhim vositalar bola bilan izzat- nafsiga, g'ururiga tegmagan holda, yakkama- yakkam suhbatda bo'lish unga nasihat qilishdir.

Nasihat qilishda suhbatdoshga nihoyatda hurmat bilan yondoshish, uni kamsitmaslik kerak. Ortiqcha so'z aytib, uni zeriktirmaslik han zarur. Bir xil nasihatlarini qaytara berishlik ta'sir qilmaydi. Ibn Sino shunday yozadi: -Sening fikrlaring bolaning yuragiga yetib borib unga o'ylab fikr yuritishga imkon bersin. Agarda sening suhbatdoshing yoki do'sting sening so'zlaringga va nasihatingga e'tibor bermayotganini sezsang, suhbatni boshqa vaqtga ko'chir”.

Ibn Sino hikmatlaridan namunalar keltiramiz:

- Yaxshi va yomon xulqning hammasi sharoit, tarbiya, odatlanish natijasida vujudga keladi. Yaxshi xulqqa ham odat natijasida erishiladi.

- Xulqning muvozanatda bo'lishi badan salomatligini saqlaydi. Ibn Sino bolada axloqiy xislatlarni mehnat va jismoniy, aqliy tarbiya

bilan uzviy holda shakllantirishni, uni inson qilib kamol toptirishda asosiy omil deb biladi. Ibn Sinoning axloqiy qarashlari o'z mohiyati bilan insonparvarlik mohiyatiga ega. Haqiqiy do'stlik, yaxshi do'st orttirish, do'stga sadoqatli bo'lish muhim o'rin egallaydi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FANLARNI O'QITISHDA INNOVASION TA'LIMNING AFZALLIKLARI VA UNING IMKONIYATLARI

Kurbanova Charos, Bozorboyeva Nargiza

Xorazm viloyati Urganch tumani

43- son umumta'lim maktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga ta'lim–tarbiya berishda kasbiy mahoratini, iste'dodi, tajribasi va madaniyati pedagogik texnologiyalarini qo'llashi, o'quvchilarni o'zaro faollikka olib kelishiga bog'liqligi hamda ichki siyosiy muhitda ham farovon va barqaror jamiyat qurish uchun kuchli va malakali, siyosiy va huquqiy bilimlarga ega kadrlar kerakligi haqida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'z: interfaol, ta'lim, kasbiy, pedagog, texnologiya, o'quvchi, til.

Hozirgi kunda o'quvchilar, talabalar, tinglovchilar aqliy ta'limini rivojlantirish uchun ta'lim va tarbiya birligiga beriladigan bilimning ilmiy bo'lishi, bilimning sistemali va izchil bo'lishi barobarida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishga erishilmoqda.

Uzluksiz ta'lim tizimida tashkil etiladigan o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish yuzasidan qabul qilingan me'yoriy hujjatlarda pedagogik va axborot texnologiyalaridan uyg'un foydalanish muhim vazifa sifatida belgilangan. Darhaqiqat, axborotlar globallashtirilgan davrda ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitish samaradorligini oshirish dolzarb muammo sanaladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qitiladigan fanlar, jumladan, onatili va adabiyotni o'qitishda axborot texnologiyalardan foydalanish uchun uning ta'limi mazmunining o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olish zarur.

Axborot texnologiyalar o'qituvchilarning kasbiy o'sishi uchun ularga o'z fanlari bo'yicha o'qitishning yangi usullarini kiritishga, yangi yondashuvlarni qo'llashga, g'oyalarni ro'yobga chiqarish va yangi ko'nikmalarni rivojlantirishga imkoniyat yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga onatili va adabiyot fanini o'qitishda axborot texnologiyalarining yuqorida qayd etilgan vazifalarini e'tiborga olgan holda, ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish yo'llarini belgilash va amaliyotga joriy etish bugungi kunda dolzarb vazifa sanaladi.

O'quvchilarning axborot dasturlari bilan ishlashi natijasida o'quv va aqliy mehnat ko'nikmalari rivojlantiriladi;

dars, darsdan tashqari ishlar, sinfdan tashqari darslarda, shuningdek, darsning barcha bosqichlarida o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish va baholash, nazoratning haqqoniyligi, muntazamliligi, keng qamrovliligi, takrorlanuvchanligini amalga oshiradi;

o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish dasturlaridagi o'quv topshiriqlarning qiyinlik darajasiga ko'ra: reproduktiv, produktiv, qisman-izlanishli va ijodiy xarakterda bo'lishi o'quvchilarning topshiriqlarni bilimi, ehtiyoji va qiziqishiga mos holda keyingi bosqich topshiriqlarini bajarishga bo'lgan intilishini orttiradi;

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi o'quvchilarning ot, sifat, fe'l, son va so'z turkumlarini tasavvur qilishlari, abstraktsiyalash va xotirada saqlash imkonini kengaytiradi; o'quvchilarning motivlari va o'zlashtirish darajasi ehtiborga olingan holda zarur hollarda takroran o'rganish va o'quvchilarning bilimidagi bo'shliqlarni to'ldirish imkonini beradi;

Adabiyot darslarini animatsiyalar tarzida virtuallashtirish o'quvchilarning ko'rgazmali-obrazli fikr yuritish va o'quv materialini to'liq o'zlashtirishga zamin tayyorlaydi;

Boshlang'ich sinf darslarida animatsiyalardan foydalanish darsning barcha bosqichlarida o'quvchilarning bilish-faoliyatini faollashtirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston respublikasi — Ta'lim to'g'risidagi qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” // Barkamol avlod — O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.: Sharq, 1998. — b. 57.
3. A. G'ulomov, M. Qodirov “Ona tili o'qitish metodikasi”, Toshkent., 2001 yil.
4. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва. «Просвещение», 1991 год.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA PIRLS TADQIQOTLARI

Kutimova Tozagul Ibragimovna
Raximova Nasiba Sultannazarovna

Xorazm viloyati Urganch tuman
10-son maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda PIRLS xalqaro baholash tadqiqotidan foydalanish haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: PIRLS, matn, tajriba, o'qish, savodxonlik, xalqaro, test, usul.

Prezidentimiz SH.Mirziyoevning yosh avlodni bilimli komil inson qilib tarbiyalash to'g'risidagi, kelajak yosh avlod qo'lida ekanligi ular bi necha jihatga ega bo'lish lozimligini ta'kidlaydi, ya'ni: "... o'z haq-huquqini taniydigan bo'lsin, buning uchun kurashsin; - o'z kuchi va inkoniyatlariga tayanadigan bo'lsin, imkoniyatlarini ishga solib, samarasini ko'rsin..."

2017-2018 o'quv yillarida maktab yoshidagi bolalarni o'qishga tortish 97%ni, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarni maktabga jalb qilish 100%ni tashkil qilgani holda jahonning Xalqaro ta'limni nazorat qilish tashkilotlarida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'limning sifati xususidagi ma'lumotlarning yo'qligi quvonarli holat emas.

O'tgan yili Xalqaro YuNISEF ta'lim sohasi vakillari mamlakatimiz 4-sinf o'quvchilari ta'lim sifatini oshirish masalasi yuzasidan saylanma nazorat ishlarini amalga oshirdilar. 4-sinflarda o'tkazilgan tajribalar o'quvchilarning 42,9 foizi o'qiganlarini tushunishlari, uy vazifalarini bajarishlari uchun 30–60 minut vaqt sarflashlarini aniqlash imkonini berdi. Mazkur holat boshqa mamlakatlar bilan taqqoslanganda bir qator nomuvofiqliklar, tafovutlarning mavjudligini ko'rsatib berdi [2].

Xalqaro testlarga murojaat qilishning sabablari nimalar bilan izohlanadi?

1. Agar biz milliy ta'limimiz jahon standartlari talablariga javob berishini istasak, demak dunyo pedagogikasi rivojlanish qonuniyatlarini o'rganishimiz talab qilinadi, aks holda ta'lim –tarbiya jarayoni past darajadagicha qolib ketaveradi. Har qanday vosita ma'lum vaqtdan so'ng mahnan eskiradi. SHu bois ta'lim natijalarini baholashning eng ilg'or usullarini qo'llashda PIRLS tajribasi bizga qo'l keladi. Chunki

PIRLS xalqaro ekspertlar hamjamiyati tomonidan endi ta'limga qadam qo'ygan o'quvchilar o'qish savodxonligini tekshirishning dunyo miqyosida tan olingan dasturi hisoblanadi.

2. Ikkinchi sabab pragmatik ahamiyatga molik bo'lib, ta'lim amaliyotida ilmiy natijalardan foydalanish ko'nikmalariga taalluqlidir. PIRLS testlari—to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi xalqaro monitoringini amalga oshiradi. Mazkur dasturning ishtirokchilari 2001 yildan buyon har 5 yilda ta'lim natijalari kimga va nimaga bog'liq ekanligi, bu borada aynan qanday nostandart yechimga kelish kerakligi to'g'risida muhim ma'lumotlarni to'plab kelmoqda.

Nima uchun ta'lim tizimi samaradorligi markaziy ko'rsatkichi o'qish savodxonligi deb ehtirol etiladi? Chunki aynan matnlarni o'qish orqali orttiriladigan axborotlarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish ko'nikmalari har bir inson taqdiri va mamlakat ravnaqiga o'z tahsirini ko'rsatadi:

- yuqori o'qish savodxonligiga ega bo'lgan o'n besh yoshli bola katta ehtimol bilan o'qishni tamomlaydi, ta'limning keyingi bosqichini davom ettira oladi;__

- o'qish savodxonligi darajasi mamlakat iqtisodi ravnaqini tahminlashda boshqa har qanday ta'lim natijalariga nisbatan ustuvorlikka ega.

Nega aynan 4-sinfni bitirayotgan o'quvchi bolalarning o'qish savodxonligi? Sababi, aynan shu yoshda rus olimi Leontevning ehtiroficha, asta-sekinlik bilan o'qish ta'limidan ta'lim olish uchun o'qish bosqichiga o'tiladi.

PIRLS testlari predmeti keng tushunchani ifodalaydi. Millis Martin: "O'qish savodxonligi –jamiyat yoki muayyan bir shaxs uchun qadrlil bo'lgan turli yozma nutq shakllarini tushunish va foydalanish qobiliyatlari. O'quvchi ko'plab matnlarga murojaat qilish asosida o'z xususiy tushunchalarini loyihalashtiradi. Ular ta'lim olish, maktab ijtimoiy hayotida faol ishtirok etish, kitobdan zavq olish uchun o'qiydilar,"-deb ta'kidlaydi.

Mazkur e'tirof mohiyatan yozma nutqdan foydalanish hamda matnlardan foydalanish asosida o'z xususiy his-tuyg'ularini yozma shaklda ifodalash ko'nikmalarini anglatadi. PIRLS testlari nazariy doirasi jihatdan to'rt xil asosiy o'qish ko'nikmalarini aniqlash imkonini beradi:

- matnda ochiq-oydin ifodalangan axborotni topish;
- uning asosida oddiy aqliy xulosalar chiqarish;
- matndagi g'oya va axborotlarni sharhlash, integratsiyalash;
- matn shakl va mazmunini baholash.

Mazkur to'rt o'qish ko'nikmalari har bir matn yuzasidan test savollarini tuzishda asos vazifasini o'taydi. PIRLS ochiq matnlaridan foydalangan holda sanab o'tilgan o'qish ko'nikmalarining har biriga to'xtalib o'tamiz. Test materiallari va natijalarini tahlil qilishda ifodalanayotgan o'qish ko'nikmalari orasidagi chegaraning nisbiy ekanligiga e'tibor qaratish kerak bo'ladi. Matnni o'qishda ular yaxlit holda amalga oshiriladi, o'qish bilan bog'liq har qanday vazifani amalga oshirish o'quvchidan mavjud barcha ko'nikmalari safarbarligini taqozo qiladi.

Biz ko'rib chiqayotgan PIRLS testlari 12 ta matn (shulardan 6 tasi badiiy va 6 tasi axborot shaklida) hamda 175 ta savolni qamrab olgan. Matn va savollarni ishlab chiqishda PIRLSga ahzo davlatlarning yetakchi mutaxassislaridan iborat ekspert kengashi har bir matn yuzasidan beriladigan savollarga javob berishda o'quvchilarning aynan qaysi bir o'qish ko'nikmalari talab qilinishi bilan bog'liq murakkab vazifalarni hal qilishlariga to'g'ri keladi [4].

Xulosa sifatida aytish mumkinki, mamlakatimiz ta'lim jarayoniga Xalqaro PIRLS testlarini joriy qilish bitiruvchi sinf o'quvchilarining tafakkur faoliyatini rivojlantirish, mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirish, nostandart qarorlar qabul qilish va kreativ fikrlashlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot

1. Mirziyoev SH.M. O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi mahruzasi. Toshkent, 03.08.2017.
2. TSukerman G.A. i d. CHitatelg'skie umeniya rossiyskix chetveroklassnikov: uroki 'IRLS. - M.: 2016.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Matyakubova Fazilat Hamdam qizi

Shovot tumani 12-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (90) 559 69 08

matyakubova.fazilat_12@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalar, “Tushunchalar tahlili”, “Charxpalak”, “Zinama-zina” “O'zim tekshiraman”, “Bo'lishi mumkin emas”, “Ortiqchasini top”, “Juftini top” metodlari.

Insoniyat jamiyatining hozirgi zamon rivojlanish darajasi mustaqil respublikamiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarda o'z aksini topmoqda.

Mamlakatimizda ta'lim oluvchi-yoshlarning ijodiy g'oyalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Xususan, yoshlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda “Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 997-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qaror ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Xalq ta'limi vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi hamda Moliya vazirligining xalqaro baholash dasturlari bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni tashkil etishi belgilandi.

Darhaqiqat, boshlang'ich ta'limda bola shaxsining aqli, dunyoqarashi, savodxonligi, mantiqiy tafakkuri, og'zaki va yozma nutq ko'nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, o'qish darslarida bola borliq, atrof-muhit bilan tanishadi, yaxshini yomondan ajratishni anglaydi, vatan tuyg'usini his qiladi. Ko'rganini va o'qiganini qayta hikoyalash ko'nikmasi shakllanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziquvchanligi va bilishga bo'lgan ehtiyojini hisobga olgan holda pedagogik va axborot texnologiyalaridan darslarda samarali foydalanish bugungi kun pedagoglaridan zamon bilan hamnafas bo'lishni talab qiladi.

Boshlang'ich sinflarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarni darsdagi faolligiga erishiladi, dars mazmuni o'quvchilarga tushunarli tilda bayon etiladi.

Bu borada “Tushunchalar tahlili”, “Charxpalak”, “Zinama-zina” singari metodlar bilan bir qatorda “O'zim tekshiraman”, “Bo'lishi mumkin emas”, “Ortiqchasini top”, “Juftini top” singari didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

“Tushunchalar tahlili”, “Charxpalak”, “Zinama-zina” metodlarida boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha o'quv fanlarida foydalanish mumkin. Ushbu metodlardan dars jarayonida foydalanilganida juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlash mumkin.

Savod o'rgatish darslarida “Ortiqchasini top” didaktik o'yinini qo'llash orqali sinf o'quvchilarining eslab qolish qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Ushbu didaktik o'yinni tayyorgarlik davrida rasmlar yoki tayyor predmet va o'yinchoqlar asosida tashkil qilinganida ham yaxshi natijalar qo'lga kiritiladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'qitish tamoyillaridan biri sanalmish ta'lim-tarbiyaning ko'rgazmalilik tamoyili asosida darslarni tashkil qilishga harakat qiladi. Bunda talab asosida ko'rgazmalilik aniq predmet va narsalarni kuzatish va ko'rsatish orqali;

Mavjud predmetlar va narsalarning modeli va nusxasidan foydalanish orqali;

Hodisaning tasviri, rasm, jadval yoki xaritalarni ko'rsatish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi ushbu tamoyilni amalga oshirishda multimediyaviy vositalaridan foydalanishi mumkin. O'tilayotgan mavzuni bola tasavvurida yaqqol hosil qilish va ta'lim sifatini oshirishda multimediyaviy vositalari orqali namoyish qilishning ahamiyati beqiyosdir.

Hozirgi kunda ta'lim sohasida o'qitishni avtomatlashtirishga katta e'tibor berilmoqda. Chunki zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan dars jarayonida foydalanish katta ijobiy natijalar beradi.

Boshlang'ich ta'limda axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim samaradorligini oshirish bugungi kun ta'lim jarayonining muhim vazifasi hisoblanadi.

Ayniqsa tabiatshunoslik darslarida televideniya orqali berib boriladigan ilmiy-ommabob

filmlar, audio-video texnikasi vositalari orqali beriladigan o'quv materiallari, kompyuter va internet materillaridan foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Omonov N.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat / – T.: “Iqtisod–moliya”. 2009.
2. Pirmuxamedova M. Pedagogik mahorat asoslari . - T.: 2008.

ТА’ЛИМ ЖАРAYONIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHISINING ZAMONAVIY YONDASHUVI

O‘ralova Zuhra Abdunazarovna.

Yunusobod tumani 150-maktab

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining dars jarayonida zamonaviy yondashuvi hamda zamonaviy, interfaol pedagogik texnologiyani mukammal o‘zlashtirib olgan, innovatsiyalar asosida ta‘limni tashkil eta oladigan o‘qituvchilar haqida so‘z yuritiladi.*

KALIT SO‘ZLAR: *aktyor, rejissyor, zamonaviy, interfaol, kompetentlik, o‘qituvchining ijodkorligi, yaangi individual yondashuv, shaxs rivojlanish, muammolar, integratsion ta‘lim.*

Zamonaviy o‘qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo‘lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta‘lim usullarini yaxshi bilishi, dars mobaynida ma‘lum nazariy bilimlarni o‘quvchiga yetkazishi, unda ayrim faoliyat yuzasidan ko‘nikma va malaka hosil qilishi, ma‘naviy sifatlarni shakllantirishi, o‘quvchi bilimni nazorat qilishi hamda baholash o‘qituvchidan yuksak mahorat va tezkorlik talab qiladi.

Hozirgi kunda ko‘pgina metodik innovatsiyalar interfaol usullarni qo‘llash samara bermoqda. Interaktiv o‘qitishni asosiy xususiyatlari nimada? Interaktiv ta‘lim berish bu bilim olish jarayonini tashkil qilishni o‘ziga xos bo‘lgan shaklidir. U aniq va aytib bera oladigan maqsadlarni o‘z oldiga qo‘yadi. Bunda o‘quvchi o‘zini muvaffaqiyatini, intellektual qodirligini oldindan tushunib yetadi. Bugungi kunda zerikarli darslar o‘rniga darslarni tashkil etishga ma‘suliyat bilan yondashadigan, kasbiy bilimdon, metodik mahoratga ega, ma‘suliyatli, zamonaviy, interfaol pedagogik texnologiyani mukammal o‘zlashtirib olgan, innovatsiyalar asosida ta‘limni tashkil eta oladigan o‘qituvchilarga talab oshib bormoqda.

Ta‘limda moddiy baza, standart, o‘quv rejalar, dastur va darsliklar qanchalik takomillashtirilmasin, kutilgan asosiy natijaga erishish, chuqur va puxta bilim berish, yuqori sifatdagi o‘zlashtirishga erishish bevosita nazariy va amaliy mashg‘ulotlarni olib boruvchi o‘qituvchining ijodkorligi, izlanuvchanligi, malakasiga pedagogik mahoratiga bog‘lanib qolaveradi. Pedagog qachon obro‘ga ega bo‘ladi qachonki kuchli maxoratga ega bo‘lsa. U o‘zini ustida tinmay izlansa, yangicha yondasha olsa, va o‘quvchiga o‘z ota onasi kabi mexr beraolsa. Shunday ekan yangi munosabatlarning asosiy mazmuni, hozirgi zamon sharoitida samarali natija bermaydigan va g‘ayri insoniy hisoblanadigan zo‘ravonlik pedagogikasidan voz kechib o‘quvchi shaxsini xurmat qilib unga kelajakda faqat buyuk ishonch bera olish kerak. Buning uchun esa o‘quvchiga to‘g‘ri muomila munosabatni, demokratik yondashuvni, o‘zaro munosabatlarni mustaxkamlab ularni singdirib borishimiz zarur. Munosabatlarni demokratlashtirish o‘z ichiga quyidagilarni oladi:

- o‘quvchi va pedagog huquqlarini tenglashtirish,
- o‘quvchining erkin tanlab olish huquqi;
- xatoga yo‘l qo‘yish huquqi;
- o‘z nuqtai nazariga ega bo‘lish huquqi
- pedagog va o‘quvchilar munosabati zayli: taqiqlamaslik; boshqarish emas, birgalikda boshqarish; majburlash emas, buyuk ishonch ishontirish; buyurish emas, tashkil etish; chegaralash emas, erkin tanlab olishga imkon berish.

Yangi munosabatlarning asosiy mazmuni, hozirgi zamon sharoitida samarali natija bermaydigan va g‘ayri insoniy hisoblanadigan zo‘ravonlik pedagogikasidan voz kechishdir. Yangi individual yondashuvning mohiyati shundaki, u ta‘lim tizimida o‘quv fanidan o‘quvchiga emas, o‘quvchidan o‘quv fani tomonga harakatlanishni taqozo etadi, o‘quvchilarning mavjud imkoniyatlarni inobatga olib, ularni rivojlantirish, takomillashtirish va boyitishga qaratilgan bo‘ladi.

Individual yondashuvning zamonaviy yangi talqini quyidagilardan iborat:

- o‘rtacha o‘quvchiga yo‘naltirishdan voz kechish;
- shaxsning yaxshi xislatlarini izlash;
- shaxs rivojlanishining individual dasturlarini tuzish.
- Shaxsiy yondashishda birinchi navbatda quyidagilar zarur bo‘ladi:
- har bir o‘quvchi qiyofasida noyob shaxsni ko‘rish, uni hurmat qilish, tushunish, qabul

qilish, unga ishonish. Pedagogda barcha o‘quvchilar iste’dodli degan ishonch bo‘lishi kerak.

- shaxsga, yutuqni ma’qullovchi, qo‘llab-quvvatlovchi, xayrixoh vaziyatlar yaratish, ya’ni o‘qish qoniqish va xursandchilikni olib kelishi kerak.

- bevosita majburlashga yo‘l qo‘ymaslik, qoloqlikka va boshqa kamchiliklarga urg‘u bermaslik, uning nafsoniyatiga tegmaslik.

- pedagogik jarayonda, o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishga imkoniyat yaratish va ko‘maklashish.

- Al-Buxoriyning «Hadis» kitobida «Shirin so‘z odam haqida», «So‘kmoq va la’natlamoq ta’qiqlanganligi haqida» batafsil yoritilib berilgan. Unda shaxsni so‘kish uni o‘ldirish bilan tenglashtirilgan.

Shaxsni rivojlantirish vazifasini to‘g‘ri xal qilish uchun avvalo uning xulqiga ta’sir etuvchi omillarning tabiatini, shaxsning shaxsiy xususiyatini yaxshi o‘rganmoq lozim. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi ma’naviy qiyofasi, insoniy fazilatlarini ro‘yobga chiqadi. “Xar bir inson degan edi Farobiy - o‘z tabiati bilan shunday tuzilganki, u yashash va yuksak yetuklikka erishmoq uchun ko‘p narsalarga muxtoj bo‘ladi, u bir o‘zi bunday narsalarni qo‘lga kirita olmaydi va ularga ega bo‘lish uchun insonlar jamoasiga extiyoj tug‘iladi. Shu sababli odam yashash uchun zarur bo‘lgan narsalarni bir-birlariga yetkazib beruvchi va o‘zaro yordamlashuvchi ko‘p insonlarning birlashuvi orqaligina o‘z tabiati bo‘yicha intilgan yetuklikka erishuvi mumkin”.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Movlonova.R, Raxmonqulova.N, Matnazarova.K, Abdullaeva.M. “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” – T.: 2015. – 33 b.

2. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – T.: O‘qituvchi. 1996 y. – 97.

3. Yo‘ldoshev Q. - Adabiyot o‘qitish metodikasi fanidan ma’ruzalar matni. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2010. – 120 b.

ONA TILI VA ADABIYOT FANI O'QITISHDA VA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHDA INTERFAOL METODLARNING SAMARASI

Qurbanova Donogul Baxodirovna.

Yangiariq tumanidagi 26-son umumiy o'rta ta'lim maktabining Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

Annatsiya: Bu maqolada zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanishda o'qituvchilarga metodik tavsiyalar berish.

Kalit so'z: Vatan, shaxsiy, ruhiy, jismoniy, siyosiy, yangi, g'oya, dastur.

Pedagogik jarayonning eskirib qolgan texnologiyasini yangisiga almashtirish, ta'limga davr talablari asosida yondashish, darsga esa yangicha usullarning loyihasini tadbiiq etish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biriga aylandi.

Ta'lim jarayonida yuqori sifat va samaradorlikka erishish ta'lim-tarbiya jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvni talab qiladi. «Innovatsiya» iborasi inglizcha so'zdan olingan bo'lib, «innovation» - «yangilik kiritish», «yangi g'oya» degan ma'nolarni bildiradi. Innovatsion o'qitishda bilimlar vazifasi o'zgaradi. Ya'ni, avvalgi doimiy yod olishdan mantiqiy fikrlash, izlanishga o'tiladi. Bunday faoliyat o'quvchi faoliyatidagi ijodkorlikni rivojlantiradi. U o'z tengdoshlari va o'qituvchisi bilan o'zaro faol «sub'yekt-sub'yekt» munosabatlariga kirishadi. O'qitish jarayoni dinamik va barhayot jabha bo'lganligi tufayli ham unga yangilik kirishi va yangilanish amaliyotining davom etishi tabiiydir. Shuning uchun ham, sinalgan va samara beradigan zamonaviy texnologiyalarni qo'llash zaruriy holdir. Ona tilini o'qitishda eng ko'p tarqalgan va xususiyatga ega bo'lgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar quyidagilar hisoblanadi: suhbat, bahs, o'yin, keys-stadi, loyihalar usuli, muammoli usul, aqliy hujum va boshqalar hisoblanadi.

Bahs (munozara) - aniq muammo bo'yicha fikr almashish, muhokama shaklidagi ta'lim berishning faol usuli. Munozara usuli hamma vazifalarni bajaradi Bu usuldan quyidagi maqsadlarda foydalaniladi:

- yangi bilimlarni shakllantirishda;
- o'quvchilar u yoki bu savollarni chuqur o'ylab ko'rish, ularning mohiyatiga kirishni ta'minlashda;
- o'quvchilarni dalil va dalillarga asoslangan xulosalar orasidagi farqni tushunib yetishga o'rgatishda;
- o'zaro fikr almashinuv ko'nikmalarni shakllantirishda;
- o'quvchilarga shaxsiy fikrida mustahkam turish va uni himoya qilishiga yordam berish.

Munozara erkin bo'ladi, qachonki, u erkin rivojlansa, boshqaruvchan bo'lishi mumkin. U faqat o'zlashtirish lozim bo'lgan mavzu va savollarga taalluqli bo'lishi kerak.

Insert – samarali o'qish va fikrlash uchun matnda belgilashning interfaol tizimi. Avvalgi bilimlarni faollashtirish va matnda belgilash uchun savollarning qo'yilish muolajasi. Shundan so'ng matnda uchraydigan, har turdagi axborotlarning belgilanishi. Insert - matn bilan ishlash jarayonida ta'lim oluvchiga o'zining mustaqil bilim olishini faol kuzatish imkonini ta'minlovchi kuchli asbob. Insert - o'zlashtirishning majmual vazifalarini yechish va o'quv materialini mustahkamlash, kitob bilan ishlashning o'quv malakalarini rivojlantirish uchun foydalaniladigan o'qitish usulidir

Matnda belgilash tizimi

1. (Ў)Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi M.P Xamidova , M.Y Ayupova Toshkent -2009
2. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarni o'qitish N.N. Djamilova Toshkent -2018
www.ziynet

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'RNI

Mohira Rahmonova Mahmudovna

Namangan Viloyati Norin tuman

28-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

+998945066083 rahmonovamohira@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili fanining o'rni va nutq ko'nikmalrni rivojlantirish haqida keng ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Ona tili, ta'lim, grammatika, fonetika, orfografiya, punktuatsiya, orfoepiya, leksika, jalb qilish, rivojlantirish, o'zbek tili.

Muallimlik kasbimiz ekan, biz kelajakdan nafaqat olim va ulomolar qolaversa ma'naviy yuksak, etiqodi buyik va irodasi mustahkam farzandlar tarbiyalashni oldimizga bosh maqsad qilib olganmiz. Shundoq ekan biz ilk sinflarimizda qabul qilayotgan yosh va qalbi murg'ak bolalarni qo'lidan tutar ekanmiz ularga ta'lim bilan birga tarbiyani teng tutashimiz lozim. Nafaqat dunyoviy bilimlar qolaversa bizning jonojon tilimiz bo'lgan Ona tilida o'quvchilarning erkin yozishi va nutq ko'nikmalarni rivojlantirishimiz juda ham zarur. Bu holatda boshlang'ich sinflarda ona tili asosiy o'rin egallaydi. Ona tilidan ta'lim mazmuni kichik sinflarda ona tili fanini rivojlantirish maqsadida ma'lumot mazmunidan tanlanib, ta'lim jarayoniga olib kirilgan bilim, ko'nikma, malaka, ijodiy faoliyat tajribasi, til hodisalarini baholashga oid munosabatlardir. Shunday o'quv materiallari darsga olib kirildi, deb tasavvur qiling: shakli bir xil, ma'nolari har xil bo'lgan so'zlarga omonimlar deyiladi: o't-o't. Bu mavzu tarkiban bilimlar (shakli bir xil bo'lgan so'zlar, ma'nolari har xil bo'lgan so'zlar, turli so'z turkumlariga mansublik, turli so'roqlarni olish va sh.k.), ko'nikma malakalar (om onim larni boshqa so'zlardan, masalan, sinonimlardan farqlash, ular ishtirokida nutq- tuza olish va sh.k.), ijodiy faoliyat tajribasi (omonimlarni yangi-yangi matnlar tarkibida tanib olish, ular haqidagi bilimlarni turli o'quv va hayotiy sharoitlarga tatbiq eta bilish va sh.k.), om onim larning nutqdagi ahamiyatini baholay olishdan iborat. «Ma'lumot mazmuni» keng tushuncha bo'lib, ta'lim mazmuni ma'lumot mazmuni matnida ifodalanadi. Bir tomchi suvda quyosh aks etganidek, ma'lumot mazmunini tashkil etgan tarkibiy qismlar (bilim, malaka, ijodiy faoliyat tajribasi, munosabatlar) ta'lim mazmunining ham elementlari sanaladi. O'zbek tilshunosligi fani va ona tili predmeti. Ona tilidan ma'lumot mazmuni ona tili predmetida mujassamlangan bo'lib, u kishilarning o'zaro aloqalashuvi uchun zarur bilimlarni izchil bayon qilishga moslashtirilgan. Binobarin, ona tili predmeti hozirgi o'zbek tilshunosligi fanining ilmiy yutuqlari, tilning hozirgi taraqqiyoti xususidagi tasavvurlar, tilni sinxronik o'rganish natijalari negizida tuzildi. Ammo bu «hozirgi o'zbek tilshunosligi» va «ona tili predmeti» bir xil, o'zaro teng degan xulosaga olib kelmasligi kerak.

Maktablarda o'qitiladigan ona tili predmeti o'zbek tilshunosligi fanidan quyidagicha farq qiladi. Fan va o'quv predmeti. Fan va o'quv predmetining vazifalari turlichadir. O'zbek tilshunosligida kishilar tomonidan kashf etilgan bilimlarning barchasi mujassamlangan bo'lib, uning vazifasi ona tilini bundan taraqqiy ettirishdir. Ona tili predmeti yoshlarni ijtimoiy hayotga, ishlab chiqarishga tayyorlash maqsadida kishilarning o'zaro aloqalashuvi uchun zarur bilimlar bilan qurollantiradi. Binobarin, o'zbek tilshunosligi fani va ona tili predmeti jam'iyatda bajaradigan vazifasiga binoan o'zaro farq qiladi. O'zbek tilshunosligi fani nihoyatda murakkab bo'lib, unda grammatik bilim va tushunchalarni, til hodisalarini ajratish uchun ishlatilgan term inlarning barchasi o'z aksini topgan. Ona tili predmeti esa o'quvchilarning bilish imkoniyatlari, tayyorgarlik darajasi, yoshiga moslashtirilgan tuzilgan. Demak, ona tili predmetida ta'limning lingvodidaktik, psixologik, fiziologik tomonlari hisobga olinadi. Tilni yoshga doir kateqoryalarda o'rgatish maqsadga muvofiq bo'lib, boshlang'ich sinflarda til va nutq ko'nikmalarning ilk qadamlari qo'yiladi va asta sekin rivojlantiriladi. Birinchi sinf o'quvchisi harf tanimaydi va bolalarcha o'z dunyosida yashaydi, uning ona tili alifbosini tanitish va til ko'nikmalarni o'stirishda o'qituvchini roli asosiy bo'lganini egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. “ONA TILI DIDAKTIKASI” O. Roziqov, M. Mahmudov, B. Adizov, A. Hamrayev Toshkent-2015
2. Ona tili. M. Hamroev, D. Muhammedova, D. SHodmonqulova, X. G'ulomova, SH. Yo'ldasheva, Toshkent -2008
3. Ona tili va adabiyoti (o'quv qo'llanma) A.R.Rafiyev, N.G'ulomov. Toshkent-2014.
4. www.ziyo.com kutubxonasi

ТА’ЛИМNING INTERFAOL METODLARI VA ULARNI AMALDA QO’LLASH TARTIBI

Rajabova Gulnoza Marufjon qizi
Namangan viloyati Pop tumani
2-son umumiy o'rta ta'lim maktabning
kimyo va biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talimning interfaol metodlari haqida, ularni dars jarayonlariga qo'llash orqali olinadigan natijalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, interfaol metod, pedagogik texnologiya, dars, organayzer.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol ta'lim metodlarining turlari ko'p bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishli qo'llash mumkin. Bu holat hozirda interfaol ta'lim metodlarini ma'lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to'g'ri tanlash muammosini keltirib chiqargan. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o'zaro muloqotda, o'zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjixatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'quvchi-talabani mustaqil fikrlashga o'rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv-moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e'tiborga olinadi.

Interfaol metodlar deganda – ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimlarning ham e'tiborga olinishi;
- ta'lim jarayoni ta'lim oluvchining maqsad va extiyojlariga muvofiq lashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o'rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Shunday qilib, fanlarni o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega. Ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rganish va amalda qo'llash o'quvchi-talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri yechimini topishlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Yuqorida aytilganlardan interfaol ta'lim metodlarini tegishlicha tahlil qilish va shu asosda ularni tasniflash zarurati ma'lum bo'ladi. Quyida ushbu masala yuzasidan umumiy mulohazalarni keltiramiz. Bu metodlarni tasniflashda ularni interfaol metodlar, interfaol ta'lim strategiyalari, interfaol grafik organayzerlarga ajratish mumkin.

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar sanaladi:

Interfaol metodlar: “Keys-stadi” (yoki “O'quv keyslari”), “Blist-so'rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Muammoli ta'lim” va boshqalar.

Interfaol ta'lim strategiyalari. “Aqliy hujum”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zin-ama-zina”, “Muzyorar”, “Rotastiya”, “Yumaloqlangan qor” va h.k. Interfaol ta'lim metodlari tarkibidan interfaol ta'lim strategiyalarini ajratishda guruh ishini tashkil qilishga yondashuv ma'lum ma'noda strategic yondashuvga qiyoslanishiga asoslaniladi. Aslida bu strategiyalar ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Interfaol grafik organayzerlar: “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konsteptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “T-jadval”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va boshqalar. Interfaol grafik organayzerlarni ajratishda bunday mashg'ulotlarda asosiy fikrlar turli grafik shakllarda yozma ko'rinishda ifodalanishiga asoslaniladi. Aslida bu grafik organayzerlar bilan ishlash ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Interfaol ta'lim metodlarini ko'pincha turli shakllardagi o'quv mashg'ulotlari texnologiyalari bilan bir vaqtda qo'llanmoqda. Bu metodlarni qo'llash mashg'ulot ishtirokchilarining faolliklarini oshirib, ta'lim samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J.G`Yo`ldoshev, S.A. Usmonov. «Pedagogik texnologiya asoslari», T., O`qituvchi, 2004 y.
2. J.G`Yo`ldoshev. «Yangi texnologiyaning yo`nalishlari, muammolari, yechimlari», Xalq ta'limi jurnali., 1999 y, 4-son

O`SIMLIKLAR DUNYOSI VA UNING AHAMIYATI

Rajabova Gulshoda Dilovna

Buxoro viloyati G`ijduvon tumani
63-IDUM biologiya fani o`qituvchisi
(+998919740485)

Annotatsiya: O'simliklar dunyosi Yerdagi hayotning birlamchi manbaidir. Ular yiliga 380 mlrd. t organik modda hosil qiladi, buning 325 mlrd. t dengiz va okean o'simliklarga, 38 mlrd. t o'rmonlarga, 6 mlrd. t o'tloqlarga to'g'ri keladi. Bundan tashqari o'simliklar, ya'ni yashil o'simliklar tufayli fotosintez jarayoni ro'y beradi, Yerdagi hayotning yashashi uchun zarur bo'lgan kislorodni ishlab beradi.

Kalit so'zlar: Fotosintez, avtotrof, geterotrof, vegetativ, karbonat angidrit, kislorod

Agar fotosintez jarayoni bo'lmasa, havodagi karbonad angidridning miqdori ko'payib kishilar va hayvonlar nobud bo'lar edi. Biroq atmosferadan, suv yuzasidan va tuproqdan kelayotgan o'sha SO₂ gazi o'simliklar tomonidan yutilib, fotosintez natijasida yashil o'simliklar atrofga kislorodni chiqarib turadi. Shunday qilib, fotosintez orqali Yer sharidagi suv 5,8 mln. yilda, atmosferadagi kislorod 5800 yilda, SO₂ 7 yilda bir marta yangilanib turadi.

Insonning kundalik hayotida o'simliklarning ahamiyati juda katta. Chunki o'simliklar muhim tabiiy geografik omil sifatida er yuzasida suv oqimiga, bug'lanishga, tuproqda nam saqlashga, atmosferaning quyi qismidagi havo oqimiga, shamol kuchi va yo'nalishiga, hayvonlarning hayotiga ham ta'sir etadi.

O'simliklar shahar, qishloq mikroiklimiga ta'sir etib, havosini tozalab, uni kislorod bilan boyitib turuvchi sanitarlik vazifasini bajaradi.

O'simliklardan har xil kiyim bosh, ichimliklar tayyorlashda keng foydalaniladi. O'simliklar chorva mollar uchun asosiy ozuqa manbai, insonlarsha estetik zavq beradi. O'simliklar jamiyat uchun (agar undan oqilona foydalanib, muhofaza qilib, kayta tiklab turilsa) behisob oziq-ovqat manbai, texnika xom ashyosi, tibbiyotda dori-darmon tayyorlash, qurilish va boshqa sohalar uchun, qurilish va boshqa sohalar uchun hom ashyo resursidir.

O'simliklar – bu qayta tiklash mumkin bo'lgan tabiiy resurs hisoblanib, Yer shari geografik qo'big'ida muhim rol o'ynaydi. Chunki o'simliklar sayyoramiz yuzsining g'uyoki bir «kimxob» sifatida qoplab olib, tuproq hosildorligini oshirishda, atmosferani toza saqlashda, daryolarning gidrologik rejimini tartibga solib turishda, inson va hayvonot dunyosi uchun ozuqa moddalar etkazib berishda va inson hyoti uchun normal gigienik sharoit yaratishda muhim vazifani bajaradi.

Yer sharida o'simliklar turi juda ko'p bo'lib, ularning juda oz qismidan kishilar xo'jalik faoliyatlarida foydalanmoqdalar. Yer sharidagi 300 ming o'simlik turidan faqat 6000 turini inson kundalik hayotida foydalansa, shuning 1500 turi esa dorivor o'simliklarga to'g'ri keladi.

2. Inson xo'jalik faoliyatida yangi o'rmonzorlar tashkil etish, madaniy o'simliklarni ko'paytirish, yaylov va o'tloqlar sifatida yaxshilash va territoriyasini kengaytirish hisobiga o'simliklar maydonini ko'paytirib boradi. Buning ustiga ilg'or agrotexnikani qo'llab ekilgan ekinlarda yashil masslar miqdoritabiiy o'simliklarga nisbatan yuqori bo'ladi, yashil o'simlik massalrining miqdori botqoqlik va zahkash erlarni quritish, tuproq sho'rini yuvish, erlarni sug'orish, o'simliklarga mineral va organik o'g'itlar solish, o'simlik kasalliklariga va zararkunandalariga qarshi kurashish, madaniy o'simliklarni yangi navlarini yaratish orqali ko'paytirib boriladi. Bularning hammasi insonning o'simliklar dunyosiga ko'rsatayotgan ijobiy ta'siridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'simliklar dunyosi" ensklopediyasi 1-tom.
- 2.5-sinf "Botanika" darslik
3. Internet ma'lumotlari.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BO'G'IN USTIDA ISHLASH METODIKASI

Ravshanova Nilufar Suvonovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani

4-makab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

(+998919739750)

Annotatsiya: Bo'g'in murakkab tushuncha bo'lgani uchun boshlang'ich sinflarda uning qoidasi berilmaydi. Dasturga ko'ra, o'quvchilarda so'zni bo'g'inlarga bo'lish ko'nikmasini shakllantirish vazifasi talab etiladi. O'quvchilar so'zni bo'g'inlarga bo'lishda so'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'ladi, degan tushunchaga asoslanadilar. Bu tushunchani ular savod o'rgatish davridayoq hosil qiladilar.

Kalit so'zlar: Bo'g'in, urg'u, intonatsiya, tovush, sillabema, ochiq bo'g'in, yopiq bo'g'in.

Bolalar yozilgan so'zdan dastlab unli harfni topadilar, keyin so'zda nechta unli bo'lsa, uni shuncha qism (bo'g'in)ga bo'ladilar. 1-sinfda o'quv yilining birinchi yarmida og'zaki va yozma tarzda bo'g'inlarga bo'lish, shuningdek, o'qituvchi topshirig'iga ko'ra, muayyan bo'g'inli so'z tanlash mashqlari har darsda o'tkaziladi. So'zni bo'g'inlarga to'g'ri va tez bo'lish ko'nikmasini hosil qilish 1-sinfda o'tkaziladigan muhim mashqlar qatoriga kiradi. O'quvchilar o'qish va yozish jarayonini egallashda mana shu ko'nikmaga tayanadilar. O'zbek grafikasida bo'g'in tamoyili yetakchi tamoyil hisoblanadi.

O'quvchi so'zni to'g'ri yozish uchun uni awal bo'g'inlarga bo'ladi. Bo'g'inlardagi tovushlarning o'zaro bir-biriga ta'sirini aniqlaydi, un dosh va unli tovushlarni ifodalash uchun zarur harflardan foydalanadi. O'quvchi quyidagicha muhokama yuritadi:

«Vatan» so'zida ikki bo'g'in bor. Birinchi bo'g'inga va ya'ni, v, a harflarini yozaman, ikkinchi bo'g'ingatan: ya'ni t, a, n harflarini yozaman. O'quvchi so'zni bo'g'inlarga bo'lish, bo'g'indagi har bir tovushning o'rnini, tartibini aniq ko'z oldiga keltirib, bo'g'inlab aytish ko'nikmasiga ega bo'lsa, so'zdagi harflarni tushirib qoldirmay, o'rnini almashtirmay yoza oladi. Shuning uchun bo'g'in ustida ishlashga so'zni bo'g'inlab ko'chirib yozish. bo'g'inlab diktovka bilan yozish (bo'g'inlab izohlab yozish) mashqlarini ham kiritish lozim. Ikkinchidan, so'zni bo'g'inlarga bo'lish ko'nikmasi o'quvchilar uchun so'zning oldingi qatorga sig'may qolgan qismini keyingi qatorga bo'g'inlab to'g'ri ko'chirish uchun zarur. O'quvchilar «So'zlar bir yo'ldan ikkinchi yo'lga bo'g'inlab ko'chiriladi» va «Bir harfdan iborat bo'g'inni olding yo'lda qoldirib yoki keyingi yo'lga ko'chirib bo'lmaydi» degan asosiy bo'g'in ko'chirish qoidalarini I sinfdayoq o'rganadilar. Oddiy tuyulgan birinchi qoida ham so'zni bo'g'inlarga bo'lish, bo'g'in ko'chirish qoidasiga mos keladigan maktab, Ra'no, singil kabi so'zlar misolida juda ko'p mashqlar bilan mustahkamlashni talab etadi. Bolalar, ayniqsa, singil, ko'ngil, tongi kabi so'zlarni bo'g'inga bo'lishda qiynaladilar, chunki bu so'zlarda bitta jarangli undosh tovaish ng harf birikmasi bilan ifodalanadi. Bu so'zlarni bo'g'inga bo'lishda bu ikki harf singlim, ko'ng-lim, tong-gi so'zlaridagi kabi oldingi bo'g'inda qolishi, yoki

si-ngil, ko'-ngil, to-ngi so'zlaridagi kabi keyingi bo'g'inga ko'chirilishi kerak (Bir tovushni ifodalagan harfni ikkiga bo'lib bo'lmaydi). Keyingi qoida esa aka, ota, oila, mudofaa, mutolaa kabi so'zlar misolida yanada ko'proq mashq bilan o'rgatish va mustahkamlashni talab etadi. Bu qoidalar keyingi sinflarda yangi murakkabroq so'zlar misolida mustahkamlab boriladi. Dasturga ko'ra, tutuq belgisi {ma'no, sun'iy kabi) so'zlarni bo'g'inga bo'lish va ko'chirishda tutuq belgisi har doim birinchi bo'g'inda bo'lishi, katta, ikki kabi ikkita bir xil undoshli so'zlarni bo'g'ingabo'lganda ikkita bir xil undoshning biri oldingi bo'g'inda qolishi, ikkinchisi keyingi bo'g'inga o'tishi (kat-la, ik-ki kabi) o'quvchilarga 2-sinfdayoq o'rgatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova «Ona tili o'qitish metodikasi»
2. Internet ma'lumotlari

МАКТАБДА МАТЕМАТИКА ФАНИНИ О'QITISHDA LOYIHALASH TEKNOLOGIYASINING AFZALLIGI

Raximova Gulmira Karimovna
Urganch shahar 14-son umumta'lim
maktabining matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalanish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'z: loyihalash, metod, o'quvchi, ta'lim, pedagogik, fikr, g'oya.

Loyihalash metodi ta'lim texnologiyasining muhim bo'limlaridan biri xisoblanadi. Bu metod ta'lim oluvchilarga hayot tarziga moslashish, mustaqil, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini hosil qilishga yordam beradi. Loyihalash so'zi (lot. rojectus - olg'a tashlangan fikr, g'oya, obraz), ma'nolarini bildiradi. Bu metod kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish, proekt ma'lum bir hisob-kitob, chizma va boshqalarga asoslangan holda tavsiflash, bayon qilish shaklida mujassamlashgan g'oya, fikrning ifodasidir. U bildirilgan fikrni mohiyatini va uni amalga oshirish imkoniyatlarini ochib beradi. Loyihalash metodi ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biri bo'lib, o'qituvchining o'quvchilar bilan individual ishlash imkonini beradi. O'qituvchi dars vaqtidan unumli foydalanib, o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ular bilan yakka tartibda ishlaydi. Bunda ularning kasbiy fanlarni chuqurroq egallashlariga kengroq yo'l ochib beriladi. Loyihalash ishlarini tashkil etishda didaktik vazifaning qo'llanilishi va uni hal etish muammolari ko'rib chiqiladi.

Fanning turli sohalaridagi bilimlarni bir butun holga keltirib, muammolarni topish va yechish faoliyatni tanlash huquqidan foydalanib, turli taxmin, g'oyalarni ilgari surish, tadqiqot o'tkazish, tahlil qilish;

loyihalash metodi ta'lim oluvchilardan quyidagilarni talab qiladi: o'z faoliyati natijasiga mas'ul bo'lish, mustaqil qaror qabul qilish, yutuqlar va kamchiliklarni aniqlash, uning sabablarini qidirish, xatolarni topish va to'g'rilash; turli yechim va takliflar natijalarini ilmiy tahlil qilish jamoada ishlash, turli nuqtayi nazar, fikrlar muhokamasida qatnashgan o'quvchilarni rag'batlantirish;

Loyiha qatnashuvchilari o'z qiziqishlari, fikr doiralari bilan bir-birlariga yaqin, yordam beruvchi o'quvchilar bo'lib, ularni loyihada oldiga qo'yilgan maqsadlari birlashtiradi va quyidagi bosqichlar amalga oshiriladi:

1 - bosqich. Loyihani ishlab chiqish. Unda loyihani amalga oshirish shakllari va vositalari, bosqichma-bosqich natijalari ham ko'rsatiladi.

2 - bosqich. Loyihada belgilangan vazifalar bajariladi. Bu bosqichda o'quvchilar mustaqil ravishda individual va guruh bo'yicha qo'yilgan vazifalarni bajaradilar. Ma'lumot, axborot to'playdi. To'plangan ma'lumotlarni muhokama qilinadi, Jadvallar, grafiklar ishlab chiqiladi, Namoyish (slayd) lar, illyustrativ materiallar tayyorlanadi.

3 -bosqich. Loyihaning barcha qatnashchilari tomonidan tayyorlangan ishlar bir butun qilib birlashtiriladi. Avval loyihaning xomiaki varianti yozib chiqiladi. So'ngra yakuniy variant tayyorlanadi. Rasmiy talablar asosida tayyorlanadi.

4 -bosqich. Loyihaning so'nggi varianti ekspertga, taqrizga beriladi. Bunda matn aniq asoslangan bo'lib, bajarilgan ishlarning mazmuni va erishilgan natijalarni gavdalantirishi kerak. Matnda albatta, jadvallar, slaydlar, grafiklar, chizmalar, dasturlar va boshqa shunga o'xshash materiallar bo'lishi shart.

5 -bosqich. Ish taqrizga beriladi. Loyihaga ekspert xulosasi olinadi, tashqi taqriz natijasini e'lon qilingach, tugallangan hisoblanadi.

6 -bosqich. Loyiha taqdimoti. Taqdimot loyihada bajarilishi belgilangan mezonlar asosida juriy (hakam) yoki komissiya a'zolari tomonidan baholanadi. Hay'at a'zolari tarkibi loyiha ishlab chiqilayotganda aniqlanadi. Tayyorlangan loyihani ko'rib chiqib, tanlanib, so'ngra tayyorlangan hisobot ko'rib chiqiladi. Hay'at ishni baholashi uchun baholash mezonlari ishlab chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev R.H. va bosh. Yangi pedagogik texnologiyalar. –Toshkent, 2005. -49 b.
2. Ganiyeva M.A., Fayzullayeva D.M. Keys-stadi o'qitishning pedagogik texnologiyalari to'plami. Metodik qo'llanma. -T.: TDIU, 2013. - 95 bet.
3. Jo'rayev R.H., Raximov B.X., Xolmatov Sh.F. Yangi pedagogik texnologiyalar. –Toshkent, 2005. -49 b.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANIDADARSLIK VA DASTURNING O'ZARO MOSLIGI

Ravshanoy Raximova Karimjonovna

Namangan viloyati Norin tuman
28-maktab boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi
945904527ravshanoyraximovna@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematika darsliklari va ularga mosligi haqida keng ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Darslik, matematika, asosiy xususiyati, mavzuning mazmuni, uziliksiz mustahkamlash, o'quvchilarga mosligi.

Darslik matematika o'qitishda o'quv jarayonini ta'minlash-ning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi va davlat dasturiga to'la mos qilib tuzilgan bo'ladi. Darslik o'qituvchiga o'z ishini ratsional rejalashtirishga yordam beradi, chunki u har qaysi mavzuning o'quv materialini mustahkamlashni yoritgan bo'ladi, materialni o'rganish uchun tayyorgarlikni o'z vaqtida ta'minlaydi, shuningdek, ilgari o'tilgan materialni tizimli ravishda va uzluksiz mustahkamlash va takrorlashning manbaidir. Darslikning mazmuniga kiradigan u yoki bu savollar dasturda ko'rsatilgan bo'lishi kerak. Darslikning asosiy xususiyati shundaki, u dasturning talabini ochishi, uni konkretlashtirishi, dasturda ko'rsatilgan savollar qanday darajada qaralishini o'zida aks ettirishi kerak. Masalan, 2-sinf dasturida «teng ikki qismga bo'lish va mazmuni bo'yicha bo'lish, uni umumlashtirish» degan mavzuni darslikda yoritilishini diqqat bilan qarasaq, uni bayon qilishda yengilgina xatoga yo'l qo'yish mumkin, o'qituvchi diqqat bilan bu mavzuning mazmunini tushunmasa, o'quvchilarga mavzuda ko'rsatilgan ikki holni: teng ikki qismga bo'lishi va mazmuni bo'yicha bo'lish savollarini to'g'ri tushuntiraolmagan bo'ladi. Ko'p sondagi misollarni yechish orqali ham sonlarni teng ikkiga bo'lish ustida mulohazani aniq tushuntira olmasligi mumkin. Haqiqatan ham darslikda masalalar yechilishining bu turlariga alohida bob ajratmagan, hech qayerda bunga o'xshash savol va vazifalar ajratib ko'rsatilmagan. IV sinf dasturidan yana bir misol keltiramiz. Dasturda «millionlar sinfi ichida yozma va og'zaki raqamlash» degan mavzu bor. Lekin bu mavzuga turli xildagi savollar to'plami kiradi. IV sinf o'quvchilari bilan ishlashda qaysi savollar asosiy bo'lishi, qaysilar yo'l-yo'lakay qo'shib tushuntirilishi, qaysi savollar asosiy o'rinni egallashi lozimligini darslik ko'rsatib berishi kerak. Shuningdek, darslik boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning mazmunini dastur talabiga nisbatan oydinlashtiradi. Darslik ko'pincha dasturdagi alohida savollarni o'qitish ketmaketligini aniqlaydi, dastur talabida tuziladi. 107 Dastur esa kursning qurilish tizimini butun holda aks ettiradi (asosiy mavzularni o'qish va bo'lish), ba'zan mavzularning ichida materiallarning joylashish tizimini ko'rsatadi. Lekin dastur har bir mavzuning o'qitish metodikasini ochishni ko'rsatmaydi, chunki bu mazmun darslikda bayon qilinadi. Masalan, I-sinf dasturida «10 ichida qo'shish jadvali, 10 ichida ayirish», deb nomlab umumlashgan yo'nalish berilgan. Darslikda esa "10 ichida qo'shish va ayirish"ning har xii hollari

bilan o'qituvchilar tizimli ravishda o'quvchilarni tanishtiradi. Shunday qilib, boshlang'ich sinf matematika kursining tuzilish tizimi darslik bilan dasturning uzviy bog'liqligi asosida tuzilgan. Shuningdek, darslik dasturdagi tushuntirish xatida bayon qilingan asosiy metodik ko'rsatmalarni ochadi. Darslik o'qitish jarayonida fikr azariya va amaliyotning o'zaro aloqadorlik talabini yoritishning aniq yo'llarini ko'rsatib beradi. Boshlang'ich sinf matematikasi I-IV sinfuchun mo'ljallangan darsliklarda berilgan bo'lib, unga maqsadga muvofiq tanlangan masala va misol, mashqlar, savol va vazifalar, dastur o'z ichiga olgan nazariy savollar, bilim va malakalarni shakllantirish yo'llari kiritiladi. Darslikda bilimlarni tizimli mustahkamlash maqsadida mashqlar majmuasini vaqtlar bo'yicha taqsimlash, ularni har xii sharoitlarda qo'llash kabi materiallar beriladi. Darslikda tavsiya qilinadigan mashqlar o'zaro bog'lanish-da, kursning har xil savollari bilan aloqada bo'lgan holda tuziladi. Masalan, dasturda I sinf birinchi yarim yil bo'yicha mustaqil materiallarni o'qish malakalari beriladi. Darslikda esa arifmetik mat: nli materiallar ikkinchi yarim yilda berila boshlaydi. Shunga taalluqli masalalar darslikda o'quv yilining boshidan boshlab berilishi zarur. Bunday holda o'qituvchining o'zi o'quvchilarga mos qilib masala matnini tuzishi zarur. Har bir sinf uchun mo'ljallangan darslik og'zaki hisoblash usullari bilan malaka hosil qilishga mo'ljallangan yetarlicha mashqlarni o'z ichiga oladi. Ba'zi hollarda o'qituvchi darslikdan foydalangan mashqlarni

yana qo'llaydi, bunda bu mashqdlar o'quvchilar tomonidan yaxshi o'zlashtirilganligi uchun unga o'quvchilar qiziqishmaydi. Bu masalada darslikda qo'shimcha tarzda maxsus qo'llanmaning bo'lishi katta foyda beradi. Mashqlar tizimini tanlashda darslik o'qituvchi uchun asosiy manzil bo'lib xizmat qilishi kerak. Bu tizim shunday qurilishi kerakki, dastuming barcha talablarini bajarish uchun zaruriy sharoit yaratilgan bo'lishi kerak. Masalan, bunday murakkab masalaning yechilishi darsliklaming tarkibiy tuzilishiga bo'ysunishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o’qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O’qitvchi-1994”
3. www.ziyo.com kutubxonasi

INFORMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH

Razzaqberdiyeva Mavluda Bog'ibek qizi
Kurbanov Ruslonbek Shavkatovich
Xorazm viloyati Urganch tuman
10-son maktabi informatika o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda informatia darslarini o'qitishda turli innovatsion metodlardan foydalanish bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: “Bumerang” texnologiyasi, Amaliy mashg'ulotlar, “zakovat” usuli,

Hozirgi vaqtda o'qitishga yondashuv hayot va faoliyatning rivojlanish dinamikasining o'ziga xos xususiyatlari, turli xil ta'lim texnologiyalarining o'ziga xosligi va shaxs, jamiyat va davlat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda o'quv jarayoniga yangilik, innovatsiyalarni kiritishga qaratilishi kerak.

“Bumerang” texnologiyasi.

Ushbu metod o'quvchilarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o'rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so'zlab berish, fikrini erkin holda bayon eta olish, qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'lish hamda dars mobaynida o'qituvchi tomonidan barcha o'qivchilarni baholay olishga qaratilgan.

Metodning maqsadi: O'quv jarayoni mobaynida tarqatilgan materiallarning o'quvchilar tomonidan yakka va guruh holatida o'zlashtirib olishlari hamda suhbat-munozara va turli savollar orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o'zlashtirilganligini nazorat qilish va baholash jarayoni mobaynida har bir o'quvchi tomonidan o'z baholarini egallashiga imkoniyat yaratish.

Metodning qo'llanishi: Amaliy mashg'ulotlar hamda suhbat-munozara shaklidagi darslarda yakka tartibda, kichik va jamoa shaklida foydalanilishi mumkin.

Mashg'ulotda foydalaniladigan vositalar: O'quvchi dars jarayonida mustaqil o'qishlari, o'rganishlari va o'zlashtirib olishlari uchun mo'ljallangan tarqatma materiallar (o'tilgan mavzu yoki yangi mavzu bo'yicha qisqa matnlar, suratlar, ma'lumotlar).

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

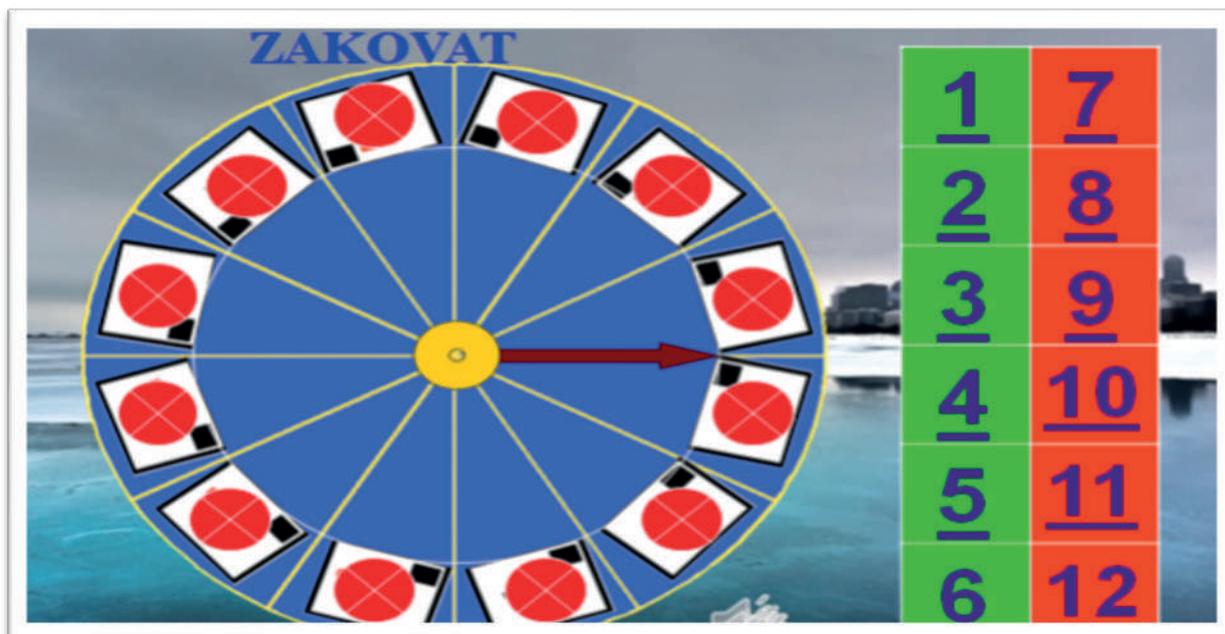
Ushbu metod bir necha bosqichda o'tkaziladi:

- o'quvchilar kichik guruhlarga ajratiladi;
- o'quvchilar darsning maqsadi va tartibi bilan tanishtiriladi;
- o'quvchilarga mustaqil o'rganish uchun mavzu bo'yicha matnlar tarqatiladi;
- berilgan matnlar o'quvchilar tomonidan yakka tartibda mustaqil o'rganiladi;
- har bir guruh a'zolaridan yangiguruhtashkil etiladi;
- yangiguruh a'zolarining har bir guruh navbati bilan mustaqil o'rgangan matnlari bilan axborot almashadilar, ya'ni bir-birlariga so'zlab beradilar, matnni o'zlashtirib olishlariga erishadilar;
- berilgan ma'lumotlarning o'zlashtirilganlik darajasini aniqlash uchun guruh ichida ichki nazorat o'tkaziladi, ya'ni guruh a'zolari bir-birlari bilan savol-javob qiladilar;
- yangi a'zolar dastlabki holatdagi guruhlarga qaytadilar;
- darsning qolgan jarayonida o'quvchilar bilimlarini baholash yoki to'plagan ballarini hisoblab borish uchun har bir guruhda “guruh hisobchisi” tayinlanadi.

“ZAKOVAT” USULI

Zakovat usuli asosan darsni o'tilgan mavzuni takrorlash hamda darsni mustahkamlash qismlarida o'tkaziladi. Bu usul o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, tezkorlik bilan javob berishga undaydi. O'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu usul o'quvchilarning o'tilgan mavzuni qay darajada o'zlashtirganligini aniqlashda ham yordam beradi. Zamonaviy o'qituvchi kompyuterning amaliy dasturlarida ishlashni mukammal bilishi lozim. Zakovat usuli “Zakovat” intellektual o'yiniga o'xshab ketadi. Bu usul Power Point dasturida tayyorlanadi. Baraban o'quvchi tomonidan bosiladi.

Strelka qaysi savolga borib tuxtasa o'sha savol ochiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Informatika darslarini interfaol metodlardan foydalanish dars samaradorligini bir necha barobar oshiradi. O'quvchini mazkur fanga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Умарова У.У. (2020). Использование педагогических технологий в дистанционном обучении моодле. Проблемы педагогики 51:6, С. 31-34.
2. Бобоева М.Н. (2021). "Номанфий бутун сонлар туплами" мавзусини укитишда айрим интерфаол методлардан фойдаланиш. Scientific progress, 2:1, pp. 53-60.
3. Хайитова Х.Г. (2020). Использование эвристического метода при объяснении темы «Непрерывные линейные операторы» по предмету

BOSHLANG‘ICH SINFDAN MASOFAVIY TA‘LIM TIZIMINI SHAKILLANTIRISH

Ro‘zmetova Nigora Atabayevna
Xudosheva Darmon Alimovna

Xorazm viloyati Urganch tuman
10-son maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot kommunikatsiyalarining hayotimizga kirib kelishi natijasid ta‘lim tizimidagi tub sifat o‘zgarishlar hamda zamonaviy ta‘limni yaratishda masofaviy ta‘limni keng ko‘lamli joriy etishning muhim shartlari haqida fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy innovatsion metodlar, talim metodlari, kompyuter aloqa, sun‘iy yo‘ldoshli televideniye, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Al Xorazmiy

Hozirgi zamon ta‘lim jarayoniga ananaviy tushunchalar qatorida yangiyangi tushunchalar kirib kelmoqda. Qo‘yida shu tushunchalardan asosiylari keltirilib, ularga ta‘riflar berib o‘tilgan. O‘qitish – bu ma‘lum bir maqsadga yo‘naltirilgan tizimli bilim va ko‘nikmalar bilan qurollangan jarayondir. Ta‘lim – bu o‘qitishning natijasi bo‘lib, shaxsiyatni tarbiyalash va rivojlantirishdir. Masofaviy o‘qitish – eng yaxshi an‘anaviy va innovatsion metodlar, o‘qitish vositalari va formalarini o‘z ichiga olgan sirtqi va kunduzgi ta‘lim singari axborot va telekommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ta‘lim formasidir. Masofaviy o‘qitish – bu yangi axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya texnologiyalari va texnik vositalariga asoslangan ta‘lim tizimidir. U ta‘lim oluvchiga ma‘lum standartlar va ta‘lim qonun-qoidalari asosida o‘quv shartsharoitlari va o‘qituvchi bilan muloqotni ta‘minlab berib, o‘quvchidan ko‘proq mustaqil ravishda shug‘ullanishni talab qiluvchi tizimdir. Bunda o‘qitish jarayoni ta‘lim oluvchini qaysi vaqtda va qaysi joyda bo‘lishiga bog‘liq emas. Masofaviy ta‘lim – masofadan turib o‘quv axborotlarini almashuvchi vositalarga asoslangan, o‘qituvchi maxsus axborot muhit yordamida, aholining barcha qatlamlari va chet ellik ta‘lim oluvchilarga ta‘lim xizmatlarini ko‘rsatuvchi ta‘lim kompleksidir.

Hozirgi kunda keng qo‘llanishini zamon talab qilayotgan masofaviy ta‘lim tizimiga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak, masofali o‘qitish - davlatda va xorijda aholining keng qatlamiga masofada turib o‘quvchi va o‘qituvchini o‘quv axborotlar bilan almashinish vosita (kompyuter aloqa, sun‘iy yo‘ldoshli televideniye va sh.k.) larga asoslangan maxsus axborot-ta‘lim muhiti yordamida ta‘lim xizmatlar majmuasini taqdim qilishdan iborat. Masofali o‘qitishning xususiyatlariga, birinchidan, o‘quvchini o‘qituvchidan uzoqdaligi; ikkinchidan, mustaqil o‘qitish - sirtqi o‘qitish shaklining qandaydir varianti; uchinchidan, axborot vositalari va ashyolarini o‘quv jarayoniga faol birlashishidir. Masofaviy o‘qitish texnologiyasi tushunchasi standartlashtirilmagan. Eng ko‘p tarqalgan ta‘rif quyidagicha: masofaviy o‘qitish texnologiyasi bu ta‘limni belgilangan mazmunini nusxalab amalga oshirishga yo‘naltirilgan usullar tizimi, maxsus vositalarning, o‘qitish shakllarining majmuasidir.

Ushbu tizim haqida fikr borganda, tarixga nazar tashlasak, masofali ta‘limni dastlab buyuk ajdodlarimiz Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Al Xorazmiy va boshqalar amalga oshirganlar. Ular boshqa shaharlardagi shogirdlariga xat orqali (chopar, kabutar yordamida) bilim va topshiriqlar berib turganlar. Ammo xat orqali axborot (ma‘lumot) almashishga haftalab, oylab vaqt ketgan. Olimlar orasidagi bu an‘ana telegraf, radio va televidenie kashf etilishigacha davom etdi. Hozirgi davrda esa, kompyuter texnikasi axborot telekommunikatsiyasi va internet tizimi asosida masofali ta‘lim, xuddi o‘qitishning kunduzgi shakli darajasidagidek amalga oshirilmoqda. Masofaviy o‘qitish texnologiyasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- ta‘lim axborotlarini taqdim etish texnologiyasi;
- ta‘lim axborotlarini uzatish texnologiyasi;
- ta‘lim axborotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi.

Yangi ta‘lim texnologiyalaridan biri, uy sharoitlarida kompyuter yoki telekommunikatsiya yordamida boshqa davlatda joylashgan maktabda kurslarni o‘tish imkoniyatini beradigan masofali o‘qitishdir. Virtual ta‘limda, shuningdek, o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning qiziqishini ko‘tarish kabi vazifalari ham mavjud va bu yerda an‘anaviy ta‘limda ham foydalaniladigan, tarmoq o‘yinlari, virtual seminarlar, treninglar va hamkorlikdagi jamoaviy loyihalar va boshqa shu kabi psixolog-pedagogik texnologiyalar katta ahamiyat kasb etishi mumkin.

Masofali ta'limda ham o'quvchilar xuddi kunduzgi o'quv shaklidagidek bir-birlari bilan telekommunikatsiya tizimi orqali o'zaro muloqotda bo'ladilar va maslahatchi (o'qituvchi)laridan yordam olib turadilar. Masofali o'qitishda o'quvchilarni onlayn (qachon axborot kerak bo'lganda, o'sha paytda axborot olish imkoniyatiga onlayn tartibi deyiladi) qo'llab-quvvatlash, chat va forumlar, onlaynli axborot taxtalari, onlayn do'konlari va boshqa maslahat vositalari bo'lishi kerak. Masofali o'qitishni amalga oshiradigan o'quv yurtlari, asosan, ular tomonidan taklif etiladigan o'quv dasturlariga muvofiq ravishda tabaqalanadilar.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali ish jarayonida qulaylikka hamda yuqori ish sifatiga erishishimiz mumkin. Masofaviy o'qitish tizimi ham darsning qulay bo'lishi hamda sifatli ta'limni yaratish uchun xizmat qilmoqda. Rivojlangan davlatlar ta'lim tizimida keng qo'llanib kelinayotgan tizimdan biz ham hozirda foydalanishga o'tmoqdamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. www.ziyonet.uz
2. www.marifat.uz

**МАКТАBLARDA TA'LIM-TARBIYA SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH
BO'YICHA MULOHAZALAR**

Safiyazov Xamdani Xojaboyevich

Xorazm viloyati Gurlan tumani
9-son umumiy o'rta ta'lim maktabning
ingliz tili fani o'qituvchisi

Akmalova Adolat Amanbayevna

Xorazm viloyati Gurlan tumani
9-son umumiy o'rta ta'lim maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga to'siq bo'ladi-
gan muammolar va ularni yechimlari to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, sifat, bilim, innovatsion, pedagog, yangilik, muammo.

Ma'lumki, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga hissa qo'shadigan malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bevosita ta'lim tizimining rivojiga bog'liq bo'lib, bu borada mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, tadbirkor, tashabbuskor shaxsni voyaga yetkazish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Bu vazifalar respublikamiz Prezidentining qator farmon va qarorlari da o'z aksini topgan.

Mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida zamonaviy bilim va yangicha yondashuvlarga ehtiyoj mavjud. Shu bois, ta'lim sifatini oshirishda o'quv jarayonini davr talablariga mos holda tashkil etish, davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlarini takomillashtirish, yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish, zamonaviy innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, mavjud muammolarni bartaraf qilish ertangi istiqboldagi yutuqlarimiz kafolatidir.

Fan va texnika jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan bugungi kunda ko'plab ilmiy bilim, tushuncha va tasavvurlar hajmi keskin ortib boradi. Bu, bir tomondan, fan-texnikaning yangi sohalari rivojlanishi tufayli uning differensiallashuvini ta'minlayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, fanlar orasida integratsiya jarayoni vujudga keladi. Bunday sharoitda malakali pedagoglarga bo'lgan talab ortib, fanning fundamental asoslari, pedagogika va psixologiya metodlarini mukammal egalagan, kasbiy tayyorgarligi yuqori bo'lgan hamda zamonaviy innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini amaliyotda qo'llay oladigan ijodkor pedagoglarni tayyorlash talab etiladi.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida pedagogik innovatsiyalardan foydalanish jahon taraqqiyotining global tendensiyasi hisoblanadi. Bu o'z navbatida, mamlakatda modernizatsiya jarayonining tez sur'atlarda rivojlanayotganligi sababli ayni davrda ta'lim sohasiga yangiliklarni tizimli ravishda kiritishga alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi. Ammo, bu sohaga o'qitishning yangi mazmun, shakl, metod va vositalarini joriy etish bo'yicha pedagogik ilmiy-tadqiqotlarning joriy etish darajasini hozircha yetarli deb bo'lmaydi. Darhaqiqat, yangilangan ta'lim tizimini joriy etishda har bir pedagog ta'limga oid yangiliklarni muntazam o'rganib, ularni o'z mehnat faoliyatida izchil qo'llay bilish mahoratiga ega bo'lishi muhim.

Bugun fan va texnika sohasidagi yangiliklarni o'quv dasturi mazmuniga tez kiritish talab etiladi va bu orqali zamonaviy bilimlarni shakllantirishga zamin hozirlanadi. Bundan tashqari zamonaviy o'qitish texnologiyalari, ular bilan bog'liq metodik yondashuvlar bo'lajak pedagoglarda zaruriy bilim, muhim qonuniyat va ko'plab fundamental tushunchalarni chuqur va mustahkam shakllantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Ta'limning sifatini oshirishda pedagoglar bilim va kasbiy mahoratining davr talablariga mosligi, o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan oqilona foydalanishi, tashkil etilayotgan darslarning samaradorligi, ta'lim oluvchi yaxshi o'zlashtirishi uchun har bir mavzuning pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llagan holda o'tilishini ta'minlash talab etiladi. O'qitishda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limni amaliyotga joriy etish, ta'lim oluvchilarda egallagan bilimlarini hayotda qo'llay olish, kasb tanlash, mustaqil ta'lim olish, o'quv-bilish kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biridir.

Bugungi kunda respublikamizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'qitishning innovatsion texnologiyalarini joriy etish, mustaqillik, ijodkorlik, tashabbuskorlik, tadbirkorlik kabi kasbiy siyatlarga ega yoshlarni tayyorlash hamda pedagoglarni rag'batlantirish maqsadida katta ahamiyatga

ega, sazovor ishlar amalga oshirilmoqda. Lekin, tahlil va o'rganish natijalari hozirgacha ta'lim tizimimizda saqlanib kelayotgan muammolar borligini ko'rsatmoqda. Jumladan:

- ta'lim muassasalarida malakali pedagoglarning yetishmasligi, ularni tayyorlashda amaliyotga joriy etilgan o'quv reja va dasturlarining yaratilishida sohadagi islohotlar to'liq inobatga olinmasligi hamda ular mazmunan eskirganligi;

- ta'lim oluvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlashda hamda iqtidorli yoshlarning kreativ g'oyalarni amaliyotga tatbiq etilishida tizimli va innovatsion faoliyat to'g'ri yo'lga qo'yilmaganligi;

- pedagoglar tomonidan ta'lim oluvchilarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv mashg'ulotlari tashkil etilmaganligi;

- pedagoglar tomonidan innovatsion pedagogik texnologiya va metodlarini amaliyotga keng joriy etilmasligi;

- ta'lim muassasalari o'rtasida o'zaro hamkorlik to'liq yo'lga qo'yilmaganligi;

- o'quv mashg'ulotida ta'lim oluvchilarga bahslashish, o'zining fikrini bayon etishga imkon juda kam berilishi;

- ayrim mashg'ulotlarda pedagoglar eski ma'lumotlarni takrorlash bilan cheklanib qolayotganligi, ularning talab darajasida tayyorgarlik ko'rmaganligi, bilim va kasb saviyasining pastligi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda, kompetentliklari esa yetarli darajada emasligi sezilmoqda.

Bu muammolarni bartaraf etish pedagoglarning malakasini muntazam oshirishni, bunda alternativ usullarni qo'llash hamda tinimsiz izlanishlarini yo'lga qo'yish kabi vazifalarni amalga oshirishni taqozo etadi. Bu o'z navbatida pedagoga katta mas'uliyat yuklaydi.

Hozirda o'quv dasturi mazmuni va strukturasi qayta ko'rib chiqish juda muhim. U pedagog uchun "ko'zgu" vazifasini bajarishi lozim. Chunki, inson ko'zgu (oyna)ga qarab o'zining butun bir vujudini ko'radi. Shuning uchun ham pedagog o'z fani bo'yicha o'quv dasturiga qarab, butun bir faoliyatini, o'quv mashg'ulotida ta'lim oluvchilarga yetkazishi lozim bo'lgan jarayon borishini, unda amalga oshirishi lozim bo'lgan vazifalarni eslaydi.

Ta'lim sifati, uning maqsad va vazifalarini, mazmunini, shakl, metod, texnologiya va vositalarini to'g'ri tanlash muhim. Har bir mashg'uloti ta'lim oluvchilarda o'quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirishga, o'quv adabiyotlaridan kerakli axborotlarni mustaqil topishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Mashg'ulot sifati o'qilayotgan, tahlil qilinayotgan mavzuga pedagogning mas'uliyat bilan yondashishi, uning mazmunini ta'lim oluvchilarga yetkazishga qaratilgan mahorati, mashg'ulotni bugungi kun talabi asosida tashkil etish va boshqarish uslubiy faoliyati bilan belgilanadi. Pedagog mavzuni yoritish uchun uning muhim bo'lgan nazariya bilan asoslanganligi, fikrlarni mantiqan bog'langanligini tushuntira olsa, ma'lum maqsadga erishgan bo'ladi. Buning uchun zamonaviy o'qitish texnologiyalari imkoniyatlari va usullaridan foydalanish zarur. Jumladan, mashg'ulotda muammoli, modulli, loyihalash, evristik hamda hamkorlikda o'qitish texnologiyalaridan foydalanish ta'lim oluvchilarni ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish, mustaqilligini oshirish, ularda o'z qobiliyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, mas'uliyat hissini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Bugungi kunda o'quv mashg'ulotlari sifatini oshirish masalasiga yangicha yondashish, bajarilgan ishlar bilan cheklanmasdan, uni muntazam ravishda takomillashtirish, yangi uslub va shakllarini ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish muhim hisoblanadi. Har bir ta'lim yo'nalishi bo'yicha:

- o'quv mashg'ulotining mantiqiy-tuzilish shaklini (o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishda ketma-ketlik) aniqlash, ularni bevosita hayot talablariga moslashtirish;

- muammoli topshiriqlarni tuzish, ular asosida uslubiy tavsiyalar va ko'rsatmalarni tayyorlash;

- pedagogik texnologiyalarning zamonaviy turlarini qo'llash, tajribadan o'tkazish, natijalariga qarab, o'quv jarayoniga joriy etish, shu tariqa ta'lim oluvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda rivojlantirishga erishish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Mavlyanov va boshq. Ilg'or pedagogik texnologiyalar bo'yicha o'quv mashg'ulotini loyihalash. T., 2016.

2. A.Mavlyanov va boshq. Pedagogik texnologiya tamoyillari asosida mashg'ulotlarni olib boorish texnologiyasi. T., 2010.

GEOGRAFIYA DARSLARIDA HOZIRGI DAVRNING GLOBAL MUAMMOLARINI O'QITISH USULLARI

Samandarova A'loxon Egamberganovna

Qo'shko'pir tumani 17-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (94) 235 26 13

ae.samandarova_17@inbox.uz

Abdalova Sohiba Komiljonovna

Qo'shko'pir tumani 17-son maktab o'qituvchisi

Telefon: + 998 (99) 348 90 12

abdalova.sohiba_9012@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola geografiya darslarida hozirgi davrning asosiy muammolari va ularning yechimi o'qitish haqida.

Kalit so'zlar: Atrof-muhit, tabiiy ofatlar, demografik muammo, ekologik muammo, urush va tinchlik.

Insoniyat jamiyatining taraqqiyoti hechqachon va hechqayerda oson, beto'siq kechmagan. hardoim va hamma davrlarda jamiyat oldida muayyan muammolar ko'ndalang bo'lib turgan. Bular, bir tomondan, tabiat ofatlarining natijasi o'laroq namoyon bo'ladigan yer silkinishlari, suv toshqinlari, qurg'oqchilik, quyosh radiatsiyasi o'zgarishi bilan bog'liq turli epidemik kasalliklar va hokozolar bo'lsa, ikkinchi tomondan, insoniyat faoliyati natijasida yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-madaniy hayotga oid bo'lgan antropogen muammolardir. Jahon miqyosida jarayonlari tahlili shunu ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda, insoniyat uchun o'tkir, dolzarb bo'lib turgan global muammolar quyidagilardan iborat:

a) yer yuzida tinchlikni ta'minlash va yalpi qirg'in urushlarining oldini olish (urush va tinchlik muammosi);

b) atrof-muhitni samarali muhofaza qilish (ekologik muammolar);

d) aholi sonining orta borishi bilan ishlab chiqarish rivojlanishi mutanosibligiga erishish (demografik muammo)

e) yer yuzi aholisini zarur oziq –ovqat va energiya manbalari bilan ishonchli ta'minlash;

f) ochlik-qashshoqlik va qoloqlikni tugatish uchun yuksak rivojlangan va ularda keyinda qolgan mamlakatlar o'rtasidagi keskin farqni bartaraf etish;

g) xavfli kasalliklarni tugatish;

h) inson ma'naviy-axloqiy muhiti sofligini ta'minlash;

Bu muammolarning har biri u yoki bu darajada ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy huquqiy nuqtayi nazardan ilmiy tahlil etilgan. Kelib chiqishi, chuqurlashib borishi, ko'lami va hal etilishining murakkabligi jihatlariga ko'ra, ularni uch guruhga ajratish mumkin.:

Birinchisi, mavjud ijtimoiy tuzumning tabiati, turli mintaqa davlatlarning xilma–xil manfaatlarini taqozo etilgan muammolar.

Ikkinchi guruhi, -inson kelib chiqadigan muammolari.

Uchinchisi, "Jamiyat–tabiat" tizimi doirasidagi munosabatlardan kelib chiqadigan muammolar

Global muammolarning turlari o'zaro qanchalik farqlansada, bu sohalaridagi umumiylik dastavval butun insoniyatning hayoti, shart–sharoitlari, imkoniyatlari va istiqboli masalalaridir.

Ikkinchi tomondan ular u yoki bu darajada hozirgi davrning bosh omili- fan-texnika inqilibi bilan aloqadordir, ya'ni uning oqibatidir. bizning davrimizda fanning rivojlanish sur'atlari g'oyat kattadir.

Fanda erishilgan kashfiyotlar tezda yangi texnika vositalari yaratishni ta'minlansa, o'z navbatida texnika rivojlanishi ham fanda yangi o'zgarishlar sodir etishga jiddiy turtki bermoqda. Bularning natijasi o'laroq, erishilgan kashfiyotlar muayyan maqsadlarga xizmat qilmoqda. Bu esa global muammolarning yanada o'tkir, dolzarb bo'lib turishiga olib kelmoqda. Yuqoridagilardan ko'rinadiki, yerdagi hayotni saqlab qolishning asosiy sharti-yalpi qirg'in urushlarning oldini olish hamda sayyoramizning bir qancha mintaqalari xalqlari qoloqligini tugatib, insoniyat jamiyati mutanosib rivojlanishiga erishish va ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish insoniyat kuch g'ayratlarini birlashtirish lozim boladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. "Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi 9-sinf darslik,, Jahon mamlakatlari geografiyasi,, ilmiy metodik qo'llanma.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA
MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI****Saporova Bakposhsha Bekturdiyevna****Saporova Ozada Qadamboyevna**

Xorazm viloyati Urganch tuman

10-son maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: ushbu maqolada zamonaviy innovatsion ta'limning asosi bo'lmish, darsda multimedia vositalaridan foydalanish hamda bu orqali o'quvchilarda o'zlashtirishni oshirish hamda darslarga bo'lgan qiziqishlarini oshirish haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: multimedia, animatsiya, innovatsion, kommunikatsiya, raqamli o'quv resurs, audio, video, grafika, kompetentlik.

Multimedia vositalari pedagogik nuqtayi nazaridan boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etilishida kompyuter asosida yangicha yondashuv hisoblanadi. Shu orqali, o'quvchilarda ta'lim jarayonining samaradorlik darajasini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu sababdan boshlang'ich sinf darslarini o'rganishda rivojlantiruvchi muammoli va pedagogik texnologiyalarni asosiy jihatlarini o'zida ifodalovchi “Multimedia-dars”, “Slaydli dars”, “Seminar dars” kabilarni qo'llash tavsiya etiladi. Seminar dars o'quvchilarning mustaqil chiqishlarini jamlovchi, lozim topilgan paytda munozaraga asos yaratuvchi dars hisoblanadi. Bunday darslarda o'qituvchi boshqarib, yo'naltirib turish vazifasini bajaradi, o'quvchilar esa mustaqil ijodiy ishlovchi o'z fikriga ega shaxs sifatida o'quv faoliyatiga kirishadilar. “Multimediali darslar” dan foydalanish ta'lim dars jarayonida sifat va samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Bu jarayonda o'qituvchi:

- O'quv materialini ko'rgazmali taqdim etadi;
- Yangi materialni jadallik bilan yetkaza oladi;
- Axborotlar tezligi va hajmini animatsiyalar ko'magida boshqara oladi;

Boshlang'ich ta'limda multimedia texnologiyasining barcha fanlar kesimida keng ko'lamda qo'llanilishi natijasida ta'lim tizimining sifatiga ta'sir ko'rsatish tushuncha va bilimlarni tezroq o'zlashtirishini ta'minlab beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili fanidan o'rganiladigan o'quv materiallarini osonlashtirish maqsadida o'quv materiallari bir-biri bilan bog'liq qismlarga ajratiladi, so'ngra ta'limni o'zlashtirish samaradorligini oshirish uchun vazifalar ketma-ket bajarilishi rejalashtirilgan bo'ladi.

Masalan, ona tilidagi maktab so'zi dastlab ikki bo'g'inga mak-tab, so'ngra tovushlarga m, a, k, t, a, bajratiladi. Ushbu tovushlarning birikishidan mak birinchi bo'g'in, tab ikkinchi bo'g'in hosil bo'ladi va bu bo'g'inlar birikib maktab so'zi hosil qilinadi. Bu bilan boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z boyligi oshib, nutqida maktab so'zining mazmun-mohiyatini, maktabning ta'lim beruvchi maskan ekanligi, o'quvchilar maktabda o'qish va tarbiya topadigan joy ekanligi to'g'risida tushunchaga ega bo'ladi. Bunda monitor ekranida maktabning umumiy ko'rinishi, maktab atro-fida gullarning ochilib turishi, xush kelibsiz, degan so'zning maktab peshtaxtasiga yozib qo'yilganligi, bolalarning maktabga sumkalarini ko'tarib borishlari monitor ekranida harakatlar bilan namoyish etilishi qiziqarli tarzda kechadi. Muhim tomoni shundan iboratki, ushbu texnologiyada o'rganilayotgan o'quv materiallari multimedia asosida bajariladi. Ilm-fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarining tez sur'atda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya sifatini mazmun jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ayniqsa, “...boshlang'ich ta'limning sifatini oshirish, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, darslik va qo'llanmalarni takomillashtirish, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya-texnologiyalarini keng joriy etish masalalari” bugungi kunda boshlang'ich ta'lim tizimida ayniqsa, ona tili ta'limida dolzarblik kasb etmoqda.

Ona tili ta'limini audio, video va multimediali vositalar yordamida amalga oshirish o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish innovatsion faoliyatlardan biri sanaladi. Hozirgi kunda ko'plab rivojlangan mamlakatlarda o'qitish usuli ta'lim sohasi yo'nalishlari bo'yicha multimedia vositalaridan foydalanib, tatbiq qilinmoqda. Hatto, har bir oila multimedia vositalarisiz, hordiq chiqarmaydigan bo'lib qoldi. Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, multimedia vositalari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish samarasi an'anaviy usulga qaraganda 2 barobar unumli va vaqtdan yutish mumkin ekan. Multimedia vositalari asosida bilim olishda 30%

gacha vaqtni tejash mumkin bo‘lib, olingan bilimlar esa xotirada uzoq muddat saqlanib qoladi. Agar o‘quvchilar berilayotgan materiallarni ko‘rish asosida qabul qilsa, axborotni xotirada saqlash 25-30% gacha oshadi. Bunga qo‘shimcha sifatida o‘quv materiallari audio, video va grafika ko‘rinishida mujassamlashgan holda berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 75% ortadi.[4] Bunga multimedia vositalari asosida chet tillarini o‘rganish jarayonida yana bir bor ishonch hosil qildik. Yuqoridagi fikrlarga xulosa qilib shuni aytish lozimki, boshlang‘ich ta‘limning sifat va samaradorligini rivojlantirishda o‘qituvchining kasbiy kompetentligi va o‘qimishlilik darajasi, bolalar psixologiyasi, zamonaviy pedagogik axborot texnologiyalarini puxta bilishi muhim ahamiyatga ega. Shu sababdan, hozirgi paytda pedagog va dastur tuzuvchisi mutaxassislarning birlashib, turli fanlardan multimedia darsliklari yaratish ta‘lim samaradorligini oshirish uchun kutilgan natijalarni berishini unutmasligimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.-T.: Fan, 2006
2. Ta‘limni boshqarish tizimlarida multimodal biometrikaga asoslangan talabalar davomatini o‘lchash. Multimedia bo‘yicha IEEE Xalqaro Simpoziumi (2009), 699- 744-betlar.

BOG`LANISHLI NUTQQA OID ASOSIY KO`NIKMALAR

Sharipova Mehriniso Boqiyevna

Buxoro viloyati G`ijduvon tumani
45-makab boshlang`ich sinf o`qituvchisi
(+998914487098)

Annotatsiya: O`qituvchi bog`lanishli nutqni rejalashtirganda, turli janrda mashq qilishni ko`zda tutadi va o`quvchilarga hikoya, tasvir va muhokama elementlarini o`rgata boradi. Bunda ko`proq hikoya tarzidagi matn tuzdirishga ahamiyat beradi. Bolalarning bog`lanishli nutqni egallash darajasiga qarab, matnga tasvir va muhokama elementlari kiritib boriladi.

**Kalit so`zlar:** Nutq, bilim, ko`nikma, malaka, kompetensiya, bog`lanishli nutq, janr, kinoya.

O`quvchilar nutqini o`stirish ularga aniq ko`nikmalarni singdirish demakdir. Boshlang`ich sinf o`quvchilari mustaqil mashq sifatida bog`lanishli nutqni o`stirishdan quyidagi ko`nikmalarni bilib oladilar:

1. Mazvuni tushunish, chegarasini aniqlash va uni nisbatan to`liq yoritish ko`nikmasi. Masalan, “Biz uy ishlarida ota-onamizga qanday yordamlashamiz?” mavzusi berilsa, o`quvchilar aniq bajargan ishlari haqida hikoya qiladilar. Ular mavzuni yaxshi tushunishlari uchun bayon matni qayta hikoya qildiriladi, inshoda esa berilgan mavzu yuzasidan mustaqil hikoyalash mashq qilinadi.

2. Inshoni asosiy fikrga bo`ysundirish ko`nikmasi. Bolalar ishi ma`lum fikrni (tabiatning ajoyib tasvirini idrok etish, o`zlarining baxtli hayotidan g`ururlanish, mehnatga va mehnatkash insonlarga muhabbatni) ifodalaydi.

3. Hikoya, insho uchun mavzuga taalluqli, uni yoritishga zarur bo`lgan materialni yig`ish. Bu bayonga ham taalluqli bo`lib, namunaviy matn tahlil qilinadi, mazmunini to`g`ri tushunish ustida ishlanadi, asosiy mazmun ajratiladi.

4. Materialni tartibga solish, uni tegishli izchillikda joylashtirish, matn rejasini tuzish va shu reja asosida yozish ko`nikmasi.

5. Fikrni adabiy til me`yorlariga rioya qilgan holda to`g`ri ifodalay olish ko`nikmasi. Buning uchun bayon va inshoni nutqiy shakllantirishdan oldin unga til tomondan tayyorgarlik ko`riladi.

6. Matnni og`zaki yoki yozma tuzish, inshoni yozish, ya`ni barcha tayyorgarlik ishlarini yakunlash ko`nikmasi.

7. Yozilgan matnni takomillashtirish ko`nikmasi. Bu ko`nikma o`z ijodiga tanqidiy munosabatda bo`lish asosida tarbiyalanadi. O`quvchilar material tanlashda va uni joylashtirishda, so`z tanlash, so`z birikmasi va gap tuzishda o`zlari yo`l qo`ygan kamchilikni, xatoni fahmlashga o`rgatib boriladi. O`qituvchidan o`quvchini navbatdagi inshoga tayyorlashda shu mashqning pedagogik maqsadini, o`quvchilarni nimaga o`rgatishni, tafakkuri va nutqini qanday boyitishni, shuningdek, mashqlar izchilligida shu inshoning tutgan o`rnini aniq ko`z oldiga keltirish talab etiladi. Shuning uchun o`quvchilarning bog`lanishli nutqini o`stirishga oid mashq turlarining bir yillik rejasini tuzib olish tavsiya etiladi.

Metodik an`anaga ko`ra matnli mashqlar tasvirlash, hikoya qilish

va muhokamaga bo`linadi. Boshlang`ich sinflarda bular, asosan, *tasvir* yoki muhokama elementlari bo`lgan hikoya tarzida uchraydi. Har uchala janr uchun foydalaniladigan material xarakterida ham, qurilishida ham, til vositalarini tanlashda ham o`z xususiyatlari mavjud. Insho yoki bayonga tayyorlanayotganda o`qituvchi (yoki o`quvchi) matnning janr xususiyatlarini hisobga oladi. Hikoya boshlang`ich sinf o`quvchilari uchun mos janr hisoblanadi, chunki u jo`shqin, jonli, ta`sirchan bo`ladi. □O`qish kitobi□da bunday hikoyalar ko`plab berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K. Qosimova, S. Matchonov, X. G`ulomova □Ona tili o`qitish metodikasi□
2. Internet ma`lumotlari

O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA MULOHAZALAR

Sharopova Madina Rizoidinovna

Buxoro viloyati Jondor tumani

38-son maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirish haqida va bunda qilinishi lozim bo'lgan ishlar va metodlar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: nutq, so'z, mulohaza, o'quvchi, talaffuz, gap, og'zaki, yozma, til.

Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi.

Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir.

Nutq o'stirish nima? Agar o'quvchi va uning tilidan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama faol amaliy o'zlashtirish tushuniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda, o'quvchilarning tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi.

Nutq o'stirishda uch yo'nalish aniq ajratiladi: 1) so'z ustida ishlash; 2) so'z birikmasi va gap ustida ishlash; 3) bog'lanishli nutq ustida ishlash. Ko'rsatilgan uch yo'nalish parallel olib boriladi: lug'at ishi gap uchun material beradi; so'z, so'z birikmasi va gap ustida ishlash bog'lanishli nutqqa tayyorlaydi. O'z navbatida bog'lanishli nutq hikoya va insho lug'atini boyitish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Nutq faoliyati uchun, shuningdek, o'quvchilar nutqini o'stirish uchun bir necha shartga rioya qilish zarur:

1. Kishi nutqining yuzaga chiqishi uchun talab bo'lishi kerak. O'quvchilar nutqini o'stirishning metodik talabi o'quvchi o'z fikrini, nimanidir og'zaki yoki yozma bayon xohishini va zaruriyatini yuzaga keltiradigan vaziyat yaratish hisoblanadi.

2. Har qanday nutqning mazmuni, materiali bo'lishi lozim. Bu material qanchalik to'liq, boy, qimmatli bo'lsa, uning bayoni shunchalik mazmunli bo'ladi. Shunday ekan, o'quvchilar nutqini o'stirishning ikkinchi sharti nutqqa oid mashqlarning materiali haqida, bola nutqi mazmunli bo'lishi uchun g'amxo'rlik qilish hisoblanadi.

3. Fikr tinglovchi tushunadigan so'z, so'z birikmasi, gap, nutq oborotlari yordamida ifodalansagina tushunarli bo'ladi. Shuning uchun nutqni muvaffaqiyatli o'stirishning uchinchi sharti - nutqni til vositalari bilan qurollantirish hisoblanadi. Bolalarga til namunalarini berish, ular uchun yaxshi nutqiy sharoit yaratish zarur. Nutqni eshitish va undan o'z tajribasida foydalanish natijasida bolalarda ta'lim metodikasi asoslanadigan ongli ravishda «tilni sezish» shakllanadi.

Nutq o'stirishning metodik sharti nutqiy faoliyatning keng tizimini yaratish, ya'ni, birinchidan, yaxshi nutq namunasi idrok etish, ikkinchidan, o'rgangan til vositalaridan foydalanib, o'z fikrini bayon etish uchun sharoit yaratish hisoblanadi.

Bola tilni nutqiy faoliyat jarayonida o'zlashtiradi. Buning o'zi yetarli emas, chunki u nutqni yuzaki o'zlashtiradi. Nutqni egallashning qator aspektlari mavjud. Bular:

1. Adabiy til normalarini o'zlashtirish. Maktab bolalarni adabiy tilni sodda so'zlashuv tilidan, dialekt va jargondan farqlashga o'rgatadi, adabiy tilning badiiy, ilmiy, so'zlashuv variantlari bilan tanishtiradi.

2. Jamiyatimizning har bir a'zosi uchun zarur bo'lgan muhim nutq malakalarini, ya'ni o'qish va yozish malakalarini o'zlashtirish. Bu bilan bola yozma nutqning xususiyatlarini, uning og'zaki-so'zlashuv nutqidan farqini bilib oladi.

3. O'quvchilar nutq madaniyatini takomillashtirish. Til kishilik jamiyatida muhim aloqa vositasidir. Tilning mana shu ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqib, maktabda o'quvchilarning nutq madaniyatiga alohida ahamiyat beriladi. Bu vazifalarni bajarish uchun o'qituvchi o'quvchilar bilan rejali ish olib borishi lozim. Buning uchun esa o'quvchilar nutqini o'stirish ustida ishlash tushunchasiga nimalar kirishini bilib olish muhimdir.

Ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilar nutqining rivojlanishini qiyinlashtirayotgan omillardan

biri o'quvchilarning uyda, ko'chada yoki sinfdan tashqari paytlarda tojik, turkman, qirg'iz yoki boshqa (sheva) tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishidir. Etnografik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, yurtimiz hududida juda ko'p tojiklar, turkmanlar, qirg'izlar, qozoqlar yashaydi. Ularning ko'pchiligi uyda tojik, qirg'iz va hokazo tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishdi. Bu hol, shubhasiz, o'quvchilarda tilning boy imkoniyatlaridan foydalangan holda o'z fikrini erkin bayon qilish imkoniyatini chegaralaydi.

Xullas, o'quvchi nutqini rivojlantirish murakkab jarayon bo'lib, unga monelik qilayotgan omillar ham faqat ta'lim mazmuni yoki o'qituvchigagina bog'liq emas. Barcha imkoniyatlar to'laligicha ishga solinsagina fikrni og'zaki va yozma ravishda to'g'ri, ravon ifodalashga o'rgatish jarayoni oson kechadi. O'quvchi nutqini rivojlantirishga keng yo'l ochadi.

Bizga ma'lumki, o'quvchilar bir xillikdan zerikadi. Shuning uchun ularni nutqini o'stirishda doimo har xil metod va o'yinlardan foydalanish lozim. Quyida shulardan ba'zilarini misol tariqasida keltiramiz.

"Hikoya". O'qituvchi xattaxtaga bir nechta so'z yozib qo'yadi. Masalan: Nafisa, soat, yomg'ir, kitob kabi. O'quvchilar mustaqil ravishda shu so'z ishtirokida hikoya tuzadilar.

"O'zara bog'liqlik". O'quvchilarga rasmlı kartochkalar tarqatiladi. Ular kartochkalar bilan tanishib chiqqach, o'quvchi rasmdagi predmet haqida gapirib beradi. Masalan: "Bu olma. Olma bog'da o'sadi va mevaga kiradi. Uni o'quvchilar juda yaxshi ko'rishadi" Keyin ikkinchi bola ham o'zidagi predmet haqida gapiradi va o'zidagi predmet bilan birinchi o'quvchidagi predmetni o'zara bog'liqligini aytishi kerak.

"Umumiylikni izlash". O'quvchilar aylana qurib o'tiradilar. Olib boruvchi o'quvchilardan biriga to'pni otayotib, bir-biri bilan bog'lanmagan ikkita so'zni aytadi. Masalan: maktab va o'quvchi, kitob va javon, quyosh va gul... To'pni tutib olgan o'quvchi so'z juftligi orasidan umumiy belgini aytib to'pni qaytaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Q. Nutq o'stirish. - T.: O'qituvchi, 1980.
2. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboyeva R.N. Mustaqil fikrlash. -T., 2000. 3. Muhiddin-ov A.G'. O'quv jarayonida nutq faoliyati. - T.: O'qituvchi, 1995.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ICHIDA RAQAMLASHGA O'RGATISH

Munavvar Soliyeva Nozimjonovna

Namangan viloyati Norin tuman

28-umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

939126024 munavvarsoliyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'qituvchilarni boshlang'ich sinflarda matematika fanlarida ichida raqamlashga o'rgatish usullari haqida tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: Onlik, sonlarni raqamlash, sanash, sanoq malakasi, cho'p, taxminiy savollar, rivojlantirish, o'qituvchi, o'quvchi, bolalar.

«O'nlik» mavzusida *sonlarni* raqamlash, *tayyorgarlik davri* Birinchi sinfga kelgan bolalar turli joylardan va turlicha matematik tayyorgarlikka ega bo'ladi. Bolalar bog'chasi yoki ba'zi oilalarda tayyorgarligi bor bolalar 1-10 gacha sonlarni o'qish, sanash, teskari sanash, yozish malakalariga ega bo'ladilar. Ba'zan, mutlaqo tayyorgarlikka ega bo'lmagan bolalar keladilar. Shuning uchun o'qituvchining vazifasi 1-sinfga kelgan bolalarning tayyorgarligini individual aniqlashdir. Bu ish o'qish boshlanguncha yoki birinchi haftadayoq amalga osnirilishi kerak. Aniqlashda quyidagi taxminiy savollar bo'lishi mumkin:

1. Sanashni bilasizmi? Sanang-chi?

2. Doiracha, cho'p, bayroqchalarni sanang-chi?

3. Stolda qancha qalam bo'lsa, shuncha bayroqcha oling.

4. Qaysi doirachalar ko'p? Qizillarimi, ko'klarimi?

5. Tartib bilan qo'yilgan narsalarni tartib bilan sanang.

6. 5-1, 8-2, 4-3 kabi savollar. Har bir o'quvchining bilim darajasini hisobga olish maqsadida o'qituvchi quyidagi jadval bilan qaydnomani tuzadi:

Nomeri, Vaqti **Familiyasi**

-Tayyorgarlik davrining (6-7 mashg'ulot) asosiy vazifasi raqamlashni o'rganishga o'tish uchun zarur bo'ladigan bilimlar, malakalar va ko' ikmalarni aniqlash. 1-sinfning 1- mavzusi 1-o'nlik sonlarini raqamlashdan iborat. Bunda bolalar sanoq malakasini hosil qilish, 1-10 gacha bo'lgan son haqidagi tasavvur shakllantirish, sonlar qatorini hosil qilish kabi ishlarni bajarish kerak. 10 ichida raqamlashda o'qituvchining vazifasi bolalarda sanash malakalarini shakllantirish va 1-10 sonlar kesmasida natural qatorning tuzilishini ochib berishi va bu asosda natural ketma-ketlikning hadi sifatida ta'riflashdan iborat. Raqamlashni bilish natijasida o'quvchilar quyidagilarga erishadilar:

1. 1 dan 10 gacha sonlar ketma-ketligini to'la o'zlashtirish.

2. Narsalarni sanashni va sanash tartibi ko'rsatilganda har bir narsaning tartib raqamini aytib bera olishi.

3. Sonlarning 1 dan 10 gacha har bir son qanday hosil bo'lishi

(1 ni qo'shish yoki 1 ni ayirish bilan).

4. Raqamlarni o'qiy olishlari va har bir raqamga mos keladigan narsalar to'plamini mos keltirishi.

5. Sonlarning katta, kichik, tengliklarini bilish.

6. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 sonlarini bir necha qo'shiluvchilardan iborat qilib yoza olishni.

7. 2+1, 4-1, 1+3 kabi yozuvlarni o'qiy olishi va natijasini hisoblay olishi.

8. Doira, kvadrat, uchburchaklarni bir-biridan farqlab, nomlarini aytish va ularni chiza olishi.

Natijada quyidagi savollarga javob bera oladigan bo'lsin:

1. U yoki bu son qanday hosil qilinishi mumkin? $4+1=5$, $6-1=5$ kabi.

2. Son qanday ataladi va u bosma va yozma raqamlar bilan qanday yoziladi?

3. Berilgan son bilan qo'shni sonlar orasida qanday munosabatlar mavjud

«>, =) Bu vazifalardan kelib chiqib mavzuni o'rganish rejasi tuzuladi. Natural raqamlar tartibi o'quvchilarda bu qatorning hosil bo'lish tushunchalarini ongli o'zlashtirishiga imkon beradi. Shunga e'tibor qilish kerakki, har gal avvalgi o'tilgan raqamlar qatori qayta ko'rib chiqiladi va

o'rganilayotgan yangi raqamlar ilgari tartibni davomi ekanligiga diqqat qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o’qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O’qitvchi-1994”
3. www.ziyo.com kutubxonasi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ORFOGRAFIYA O'QITISH METODIKASI

Tolibova Nazira Tolibovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-makab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998907457395)

Annotatsiya: O'qituvchi imloviy malakaning psixologik tabiatidan kelib chiqib, kichik yoshdagi o'quvchilarda imloga oid malakani shakllantirish ustida ishlash metodikasini belgilaydi. Imloviy malaka maxsus nutq malakasidir. To'g'ri yozuv - maxsus nutq faoliyati; yozuv ham murakkab harakat bo'lib, uning asosida nutq yotadi. Imloviy malaka nutq faoliyatining komponenti sifatida gapni sintaktik jihatdan to'g'ri tuzish, so'zni uslubiy aniq qo'llashni ham o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Orfografiya, nutq, imlo, to'g'ri yozuv, psixologiya, psixika, bog'lanishli nutq.

Imloviy malaka murakkab malaka bo'lib, uzoq davom etadigan mashqlar jarayonida yaratiladi va so'zni fonetik tomondan tahlil qilish, uning morfemik tarkibini aniqlash ko'nikmasi kabilarga asoslanadi. Psixologiya malakani avtomatik harakat, ya'ni mashqlar natijasida asta-sekin avtomatlashgan ongli harakat deb belgilaydi. Avtomatlashish o'rganilgan imlo qoidasining oson yoki qiyinligiga bog'liq. Imloviy malaka o'z tabiati bilan avtomatik hisoblanmaydi. Malaka asosiga qo'yilgan ko'nikma mustahkamlanadi, takomillashadi, yaxshilanadi (harakat tezlashadi, aniq va to'g'ri bo'la boshlaydi, ishonarli va tejamli bajariladi); shuning bilan birga, faoliyatning tuzilmasi qayta quriladi: mayda birlik bilan ishlash kengroq, butun, qo'shilgan birliklar bilan ishlashga o'tadi (masalan, so'zni harflab ko'chirish, bo'g'inlab ko'chirish bilan, keyin so'zni yaxlit ko'chirish bilan, so'ngra u gapni ko'chirish bilan almashadi). Bir imlo malakasi avtomatlashadi, imloga oid boshqa hodisa o'rganiladi va asta-sekin so'zni to'g'ri yozish malakasi hosil bo'ladi. Umuman olganda, yozuv murakkab harakat sifatida ongli jarayonligicha qoladi. To'g'ri yozuv malakasining shakllanishi uchun o'quvchidan fikrlash faoliyati talab etiladi. Biror to'g'ri yozuv hodisasini o'zlashtirish uchun o'quv va yodda saqlashgina emas, balki analiz va sintez tatbiq etiladi. Bunda grammatik va imloviy hodisalarning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash uchun taqqoslash usulidan foydalanish hamda so'z va so'z shakllarini ma'lum grammatik yoki grafik guruhlariga ajratish, muayyan tizimga solish, tushuntirish va isbotlash mashqlaridan foydalanish muhim o'rin tutadi. Shunday qilib, orfografiyani o'rgatishda, grammatikani o'rgatish kabi, o'quvchilarning analitik-sintetik faoliyatini asta takomillashtira borish talab etiladi. Imlo qoidasi ustida ishlash metodikasi. O'quvchilarda to'g'ri yozuv malakasini shakllantirish grammatik nazariyani va imlo qoidasini o'zlashtirishga asoslanadi. Imlo qoidalari bir so'zningina emas, balki umumiylik mavjud bo'lgan butun so'zlar guruhining yozilishini tartibga soladi. Bu xususiyati bilan u qoida xat yozuvchini har bir so'zni yodda saqlash, xotirlashdan qutqaradi va qoidaga amal qilib, belgilangan me'yorga muvofiq butun so'zlar guruhini yozish imkonini yaratadi. Imlo qoidasi grammatik umumiylik asosida birlashgan so'zlarning yozilishini bir xillashtiradi. Bu yozma ravishdagi aloqani yengillashtiradi va imlo qoidalarining ijtimoiy ahamiyatini ta'kidlaydi. Imlo qoidalarini grammatik, fonetik, so'z yasashiga oid materiallarni ma'lum darajada biimasdan turib o'zlashtirish mumkin emas. Grammatik nazariya imlo qoidalari uchun poydevor hisoblanadi. Shuning uchun boshlang'ich sinflarda imlo qoidasi shu qoidaga asos bo'ladigan grammatik nazariyaga bog'liq holda o'rganiladi. Masalan, shakl yasovchi qo'shimchalarning yozilishi haqidagi qoidalar „Ot, „Sifat“, „Son, „Kishilik olmoshlari“, „Fel mavzulari ichiga kiritilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova “Ona tili o'qitish metodikasi”
2. Internet ma'lumotlari.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVOD O'RGATISH DARSLARINI TASHKIL ETISH BO'YICHA MULOHAZALAR

Turabova Saodat Kosimovna

Samarqand viloyati Payariq tumani

74-son maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga savod o'rgatish jarayonlari, savod o'rgatish darslarini tashkil etish bo'yicha mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: savod, dars, alifbe, o'qish, yozish, malaka, ko'nikma, unli, undosh.

Maktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi.

“Alifbe”ga asoslangan holda qisqa muddatda o'quvchilar o'qish, yozishga o'rgatiladi, so'ng o'qish va yozish ko'nikmasi takomillashtiriladi, bora-bora malakaga aylantiriladi.

O'qish va yozish malakasi nutqqa oid malaka. O'qish va yozish malakasi nutq faoliyatining boshqa turlari bilan ham bog'liq. Malakaning shakllanishi uchun bir faoliyat bir necha marta takrorlanishi mumkin.

O'zbek tili yozuvi - tovush yozuvi. Yozuvda o'quvchi tovushni harfga, o'qishda esa harfni tovushga aylantirishdek murakkab aqliy faoliyatni bajaradi. Bu faoliyat doimiy ravishda yuz berishini nazarda tutib, o'qish va yozish parallel olib boriladi.

O'zbek tili yozuvi - fonematik yozuv. O'zbek tili yozuvi uchun 1993-yil lotin grafikasi asos qilib olindi. Nutqning har tovushi uchun yozuv unga mos shakl qabul qilindi.

O'qituvchi savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarga tovushlar haqida ma'lumot berishda o'zbek tilining fonetik xususiyatlarini hisobga olishi zarur.

Savod o'rgatish analitik-sintetik tovush metodida olib boriladi. So'z bo'g'inga ajratiladi, bo'g'indan kerakli - o'rganilayotgan tovush ajratilib olinadi, tahlil qilinadi, o'rganilgan harf bilan sintezlanadi.

Hozirgi o'zbek tili unlilar sistemasi: a) o, u, o', e, i, a. Savod o'rgatishda tovush harf bilan tanishtirish unlilardan boshlanadi.

E - harfi so'z va bo'g'in boshida o'rta keng lablanmagan unli o'rnida va

undoshdan keyin yoziladi. Savod o'rgatishda oldin so'z boshida keladigan e, so'ng undoshdan keyin keladigan e o'rgatiladi.

O harfi o'zbekcha, umumturkiy so'zlarda quyi keng, lablangan o tovushini ifodalaydi. Ruscha - internatsional so'zlarda urg'usiz bo'g'inda a tarzida (kalxoz), o' tovushi kabi (to'nna), qisqa i tarzida (rektir) talaffuz qilinadi. Shuning uchun bu unlili so'zlar savod o'rgatish davridan so'ng o'quv jarayoniga kiritiladi.

O'zbek tilida 24 undosh tovush bor. SHulardan 3 tasi harf birikmasi. 24 undosh tovush 23 undosh harf bilan belgilanadi. Undoshlarni o'rgatishda ham muayyan tartibga, talabga asoslanadi.

Alifbo davri sonor - ovoqli (ovozdor) tovushlarni o'rgatishdan boshlanadi. Lekin ng sonor undoshi n va g undoshi tovush harfi bilan tanishtirilgach o'rgatiladi. Harf birikmalarini o'rgatishdagi qiyinchilik hisobga olingan holda ular alifbe davrining oxirroq'ida o'rganiladi.

J harfi ikki tovushni ifodalaydi, shuni hisobga olib, unga alohida darslar ajratiladi. Savod o'rgatish jarayonidayoq harfning 4 xil varianti (bosma, yozma, bosh va kichik)ning ishlatilishi o'rgatiladi.

O'quvchilarni o'qishga o'rgatish bo'g'in asosida olib boriladi. O'qishning dastlabki bosqichida orfografik o'qishdan foydalanilsa sekin-asta orfoepik o'qish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bo'g'inlab o'qishga o'rgatish uchun so'zni bo'g'inga bo'lish, bo'g'in hosil qiluvchi tovushni aniqlash, ochiq-yopiq bo'g'inlarni farqlashga o'rgatish muhim sanaladi.

O'qish ham yozish ham murakkab nutq faoliyati. U kichik yoshdagi o'quvchidan iroda, aql, hatto jismoniy harakatni ham talab qiladi. Kichik yoshdagi o'quvchini o'qishga o'rgatishda quyidagilar kuzatiladi:

1. Bola o'qish paytida bitta harfni ko'radi, uni bilish uchun oldingi ko'z oldiga keltirilgan rasmlarni yo boshqa harflarni eslaydi, esga tushirgach, uni aytishga oshiqadi, biroq o'qituvchi aytishga yo'l qo'ymaydi, ikkinchi harfni eslab qo'shguncha birinchisi esdan ko'tariladi, yoki ularni qo'shib bo'g'in, bo'g'indan so'z hosil qilguncha o'qish jarayoni sustlashadi.

2. Ko'pincha bola o'qiyotgan qatorni yo'qotib qo'yadi, harfni, bo'g'inni, so'zni qayta o'qishga

to'g'ri keladi. O'quvchining diqqati kengaygan sari bo'g'in va so'zni butunicha idrok eta boshlaydi.

3. O'qishni endi o'rganayotgan bola o'qiyotgan matn mazmunini o'zlashtirmaydi, chunki so'zni qanday o'qishga kuch beradi-da, so'z ma'nosiga e'tibor bermaydi. Darslikdagi rasmlar, o'qituvchining savollari, ko'rgazmali qurollar ongli o'qishlarini ta'minlaydi.

4. Tajribasiz kitobxon so'zni birinchi bo'g'iniga yoki rasmga qarab topadi. Bu xato o'qishga olib keladi. Bu xatoning oldini olish uchun so'z bo'g'inlab o'qitiladi, so'zni bo'g'in-tovush tomondan tahlil qilishga, tovush-harf tomondan analiz va sintez qilishga diqqat qaratiladi.

O'qishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun o'quvchilarning idroki, xotirasi, tafakkurini va nutqini o'stirishga katta e'tibor berish kerak. Savod o'rgatishda fonematik eshitish qobiliyatlarini o'stirish, to'g'ri va aniq talaffuz qilishga o'rgatish, tovushni ajratish ko'nikmasini o'stirish muhim sanaladi.

Yozuvga o'rgatish o'quvchilar ruchkani to'g'ri ushlab, daftarni to'g'ri qo'yish, harfni yozishda yozuv chiziqlari e'tibor bilan boshlanadi. Ular bo'ylab qo'lni harakatlantirishni esda saqlashi, harfni harfga ulashi, qatorga sig'ish-sig'masligi mo'ljallanishi lozim. Bular o'quvchini aqliy va jismonan charchatadi, ayniqsa, barmoq va yelka muskullari charchaydi, bular darsda ikki-uch marta jismoniy mashqlarini o'tkazishni taqozo qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziev E. Va b. Psixologiya muammolari. T., O'qituvchi, 1996.
2. G'oziev E. Psixologiya. T., O'qituvchi, 1994.
3. Karimova V. Psixologiya. Toshkent 2000 y.
4. X.Ibragimov, U.Yo'ldoshev, X.Bobomirzayev. Pedagogik psixologiya T- 2007.

МАТЕМАТИКА ДАРSLARIDA QIZIQARLI O'YINLARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI

Usmonova Oysafar Qo'chqorovna

Jizzax viloyati G'allaorol tumani
87-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

“Matematika fanlar ichida shox, uning sirlaridan bo'lingiz ogoh”.
Qori Niyoziy

Annotatsiya: ushbu maqolada ta'lim sohasidagi so'ngi o'zgarishlar va matematika darslarida qiziqarli o'yinlardan samarali foydalanish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Matematika, Qori Niyoziy, davr, texnologiya, o'yin, yoshlar, Yo'lchiroq o'yini, Topqirlar o'yini.

Bugungi kunda barcha sohalarda olib borilayotgan islohotlar negizida ta'lim tizimi oldiga ham ulkan vazifalarni qo'yimoqda. Bu o'z novbatida pedagoglar zimmasiga katta ma'suliyat yuklaydi.

Hozirgi davrdagi eng dolzarb vazifalardan biri ta'lim sifatini oshirib, samaradorlikka erishishdan iboratdir. Buning uchun turli innovatsion texnologiyalardan foydalanish talab etiladi. Texnologiyalar qo'llash o'quvchini darsga va fanga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Bolani dars davomida bilimni to'la mavzu asosida egallashiga bir xil faoliyat bilan erishib bo'lmaydi. Bu bolaning yosh qobiliyatini charchatadi, zeriktiradi. O'yin faoliyati esa yosh bolalarni qiziqarli hayotiy ehtiyojlarini qamrab, qiziqishlarini oshirib boradi.

Har bir misol, masalani turli usullar, qiziqarli o'yinlar orqali ko'rsatib bajarish mumkin. Boshlang'ich sinflarda misollar yechishda o'quvchilarni qiziqishlarini oshirish uchun bir nechta qiziqarli o'yinlardan namunalari keltiramiz.

Yo'lchiroq o'yini.

O'yin musobaqa tarzida o'tkaziladi. O'quvchilarni 2 yoki 3 guruhga bo'lib olamiz. Har bir guruh uchun alohida misollar beriladi. Misollar qizil, sariq va yashil rangli doirachalar ortiga yoziladi, ya'ni doiralar yo'lchiroq ranglari ketma-ketligida joylashtirilib, bunday doirachalar uchala qator uchun alohida tayyorlanadi.

84-7=77		54-6=48		28-9=19	
64+8=72		78+4=82		87+5=92	
34-4=30		46-6=40		97-7=90	

Har bir guruhdan birin-ketin o'quvchi chiqib avval qizil doirachalar orqasidagi misollarni, keyin sariq doirachalar orqasidagi misollarni, oxirida yashil doiralar orqasidagi misollarni musobaqa tarzida yechib olishadi. Har bir to'g'ri ishlangan misol natijasida svetoforning shu rangi chirog'i yonadi. Noto'g'ri ishlangan misolni chirog'i yonmaydi, tarzida misollar ishlanadi. Bu orqali o'quvchilarga yo'l harakati qoidasi ham o'rgatiladi.

“Topqirlar” o'yini.

Bu o'yinda ko'paytirish va bo'lishga doir misollar yechib, bilimlar mustahkamlanadi. O'yinni qatorlararo o'tkazish ham ancha qulay. Bayroqchalar olinadi, o'qituvchi har bir qatorning oxirgi partadagi o'quvchiga bayroqchani beradi. O'qituvchi son aytadi.

Masalan: 1-qatorga 6 soni,

2-qatorga 4 soni,

3-qatorga 5 soni

Bayroqchalarni olgan o'quvchi:

$$6 \times 2 = 12$$

$$4 \times 2 = 8$$

$5 \times 2 = 10$ deb bayroqchani oldingi partadagi o'quvchiga uzatadi. Shu orqali barcha partadagi o'quvchilarga bayroqcha uzatiladi, to'xtab qolgan guruh o'yindan chiqadi. O'quvchilar aytgan har bir misolni doskaga yoki qog'ozga yozib chiqsalar, o'yin mavzuni mukammal o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.E Jumayev, E.E Jumayev, N.A. Adilxanova. “Matematika o'qitish metodikasi”. Toshkent – “Ilm Ziyo” – 2003.
2. ziyonet.uz
3. arxiv.uz

ИНТЕГРАЦИОН ТАЪЛИМ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРДА ЭКОЭТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК МАЗМУНИ

Хамрақулов Жаҳонгир Бахтиёрвич,
Фарғона давлат университети технологик
таълим кафедраси ўқитувчиси
jahongirhamrokulov0@gmail.com

АННОТАЦИЯ. Ушбу мақолада интеграцион таълим асосида талабаларда экоэтик компетентликни ривожлантиришнинг педагогик мазмуни ҳақида сўз юритилади.

КАЛИТ СЎЗЛАР: экология, этика, компетентлик, экологик этика, экологик онг, глобал экологик муаммолар, интеграцион таълим, экоэтик компетентлик.

Экологик вазиятнинг кескинлашуви, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаоллик ва масъулиятни ошириш воситаларини такомиллаштириш масалаларини кенгрок миқёсда кун тартибига кўймоқда. Шунинг учун ҳам шахс экоэтик компетентликнинг муҳим кўрсаткичлари – экологик билим, кўникма ва масъулиятни шакллантирувчи омилларни ўрганишга интилишнинг кучайиши тасодифий эмас.

Жамият тараққиётининг турли босқичларида инсон экологик сифатларини белгалайдиган ижтимоий муносабатларни тарбиялаш усуллари ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган. Шу боис, бошқа ижтимоий тарбия соҳалари ўз йўналишларини, воситаларини экологик эҳтиёж ва манфаатларга ҳамиша мослаштириб турган. Шубҳасиз, ҳар қандай жамиятда ахлоқий, ҳуқуқий, диний, сиёсий тарбия мажмуалари ўзига хос аҳамиятга эга. Лекин ер куррасидаги экологик вазиятнинг ҳалокат ёқасига келиб қолиши билан инсон сифатларининг экологик хусусиятларини тарбиялаш муаммолари ижтимоий муносабатларнинг экологиялашиш тенденцияси, таълим-тарбиянинг янги вазифаларини белгилаб бермоқда.

Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий, маънавий-сиёсий ривожланиш эҳтиёжлари, табиий атроф-муҳитни муҳофаза қилиш зарурияти таълим-тарбия мажмуасини илмий ташкил қилишнинг асосий вазифаларини, йўналишларини белгалаб берди. Ҳозирги даврга келиб, талабаларнинг экологик назарий ва амалий фаоллигини, масъулиятини ривожлантириш умумдавлат сиёсатининг таркибий қисмига айланмоқда. Бу вазифани ҳал қилиш самарадорлиги турли тарбия соҳаларининг ўзаро боғланиш ва ривожланиш диалектикасидаги муҳим тамойилларни тушуниш заминидан ижтимоий, иқтисодий, маънавий тарбия йўналишларини экологиялаштириш асосидагина амалга оширилиши мумкин.

Талабаларда экологик этиканинг ривожланиш даражаси, биосфера мувозанати ҳақидаги назарий билимларни табиатни муҳофаза қилиш вазифалари билан боғлай олишларида намоён бўлади. Шунинг ҳам таъкидлаш керакки, ҳатто табиат муҳофазасига доир етарли билим даражасига эга бўлган талабанинг экологик сифатларини ҳам осонликча шакллантириб бўлмайди. Бунинг учун экологик билимлар мажмуаси жамиятнинг экологик манфаатлари билан боғланиб, унинг ҳаётий эҳтиёжларга айлансагина, у кутилган натижаларни бериши мумкин. Айтайлик, талаба табиатни муҳофаза қилишнинг заруриятини англайди, лекин ўзининг кундалик фаолиятида бунга амал қилмаслигининг, лоқайдлигининг сабаби экологик билимларнинг эътиқодга, ахлоқий нормага айланмаганлигига бориб тақалади.

Талабаларда экологик ахлоқ доирасида экологик масъулиятнинг ривожланишида таълим-тарбиянинг ўзаро боғлиқ бўлган икки вазифасини бир-биридан фарқлаш мақсадга мувофиқ. Биринчиси – табиатни муҳофаза қилишнинг маънавий-тарихий қадриятлари асосида илмий экологик тафаккурни, дунёқарашни шакллантириш. Иккинчиси – экологик масъулиятни ижтимоий ҳаётга татбиқ қилишнинг амалий имкониятларини, услуб ҳамда воситаларини такомиллаштиришдан иборат. Бу икки йўналишнинг яхлит манфаатлар асосида уйғунлашуви, пировард натижада, табиатга экологик фаол муносабатнинг вужудга келишида катта роль ўйнайди.

Экологик масъулиятнинг шаклланиши ўз-ўзидан, стихияли, автоматик тарзда содир бўладиган ижтимоий ҳодиса эмас, балки турли даражадаги таълим-тарбия муассасаларининг мақсадга мувофиқ фаолиятини тақозо қилади. Бунда объектив шарт-шароитлар экологик масъулиятнинг шаклланишига имконият яратса, субъектив омиллар эса, уларни воқеликка айлантиради. Экологик масъулиятни шакллантиришнинг зарурий шартларидан бири,

“табиат-жамият” муносабатларини илмий тушуниш асосида, экологик онгнинг вужудга келишдаги объектив ва субъектив сабабларни ҳамда уларнинг ривожланиш механизмларини аниқлашдан иборат.

Бу талаблардан келиб чиққан ҳолда, талабаларнинг экологик масъулиятини тарбиялашда, ўзаро боғлиқ бўлган икки тенденция кўзга ташланади: Биринчидан, объектив экологик муносабатларни билиш тегишли фаолиятнинг воситаси ҳамда натижаси сифатида мавжуд. Иккинчидан, амалий экологик муносабатларни ташкил қилиш ва бошқариш мазкур фаолиятнинг бевосита жараёнини намоён қилади. Дарҳақиқат, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги экологик ахлоқий муносабат моддий-маънавий фаолият бўлиб, табиатни ўзлаштириш мақсадлари йўлидаги экологик талаблар асосида уни ўзгартиришдир.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги таълим-тарбияни босқичма-босқич, узлуксиз ташкил қилишда оила, мактабгача тарбия муассасалари, мактаб, ўқув юртлари, меҳнат жамоалари тизимига таяниш нисбатан кенг тарқалган. Бу схеманинг тарихий ва мантикий тамойилларига асосланиб, таълим-тарбия узлуксизлигини таъминлашга шубҳа йўқ. Бироқ ҳозирги куннинг кечиктириб бўлмайдиган долзарб экологик муаммолари ҳамма бўғинларда бу ишни оммавий тарзда кучайтиришни тақазо қилмоқда. Айниқса, табиатни муҳофаза қилиш ишларининг самарадорлигини ошириш учун талабалар онгидаги чуқур ўрнашиб қолган лоқайдлик, “ўзибўларчилик” кайфиятини бартараф қилиш биринчи навбатдаги вазифа бўлиб, катта аҳамиятга эга. Зеро, бугун талабаларнинг экологик масъулиятини барча воситалар билан ошириш эртагаёқ, ўз самарасини бериши мумкин. Бу жараёнда экологик тарбия табиатга нисбатан назарий қарашларни шакллантиришдан иборат бўлмасдан, амалий тайёргарликни ҳам назарда тутади. Зеро, экологик таълим-тарбиянинг энг асосий вазифаларидан бири кундалик ҳаётий фаолиятларда табиат ва жамият ўртасидаги зиддиятларни назарий асослаш, амалий ечимларини мустақил топиш йўналишларидан иборат.

Адабиётлар:

1. Абдуллаев З. Экологические отношения и экологическое сознание. Тошкент: Зиё. – 2004.
2. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. Тошкент. – 2013.
3. Нигматов А., Абдуназаров Л., Мухамедов Ш. Касбий экологик таълим ва тарбия. Тошкент: Иқтисодиёт-молия. – 2016.
4. Нигматов А.Н., Абдуназаров Л.М., Мухамедов Ш.Н. Касбий экологик таълим ва тарбия.– Тошкент: Iqtisod-Moliya. – 2016.
5. Хошимова И. Диалектика глобального, регаонального и локального в экологии: Автореф. дисс. ... докт. филос. наук. – Ташкент. – 1992.

MILLIY HARAKATLI O‘YINLAR VA ULARNING BOLA TARBIYASIDA TUTGAN O‘RNI

Xojamov Umid Yuldashovich

Bog‘ot tumani 41-son maktab o‘qituvchisi

Telefon: +998 (93) 466 06 70

xojamov.umid_41@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola milliy harakatli o‘yinlar va ularning bola tarbiyasida tutgan o‘rni haqida.

Kalit so‘zlar: Milliy o‘yinlar, harakatli o‘yinlar, sport, animatsiyalar.

Yosh avlodning jismonan sog‘lom, aqlan yetuk bo‘lib o‘shishlarida jismoniy tarbiya va sportning ahamiyati kattadir. Respublikamizda jismoniy tarbiya sportni rivojlantirishga bo‘lgan e‘tibor davlat siyosati darajasida qaralmoqda. Bu borada qabul qilinayotgan qonunlar jismoniy tarbiya va sport ishlarini rivojlantirishga keng yo‘l ochib bermoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2018-yil sentabr oyida jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilishida bolalar sporti inshootlarini barpo etishda zamonaviy tejamkor texnologiyalardan foydalanish masalalariga ham e‘tibor qaratishi lozimligini ta‘kidladi. Milliy sport turlarining jahon maydoniga chiqishi, uning tan olinishi ajdodlarimizning azaliy orzusi, umidlari ushlanganligining yaqqol dalilidir. Milliy harakatli o‘yinlardan foydalanish jarayonida boshlang‘ich maktab o‘quvchilarining quyidagi o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak:

O‘zbek xalq milliy o‘yinlarining mazmunlarini yozib olish, ularni yoshlarga o‘rgatish masalalari, asosan, XIX asrning ikkinchi yarmiga to‘g‘ri keladi. Bunda rus sayyohlari, arxeologlar va tarixiy qidiruvishlarini olib boruvchi olimlarning rolini tan olish kerak bo‘ladi. Harakatli o‘yinlar o‘z nomi bilan inson faoliyatini ta‘minlovchi mazmunga egadir. Bu eng qadimgi ajdodlarimiz ha ongli ravishda chuqur bilishgan va amal qilishgan. Ta‘kidlanganidek, kurash, ot o‘yinlari, kamondan (yoy) nayza (o‘q) otish, nayza sanchish, kaltak, tosh va boshqa moslamalarni uloqtirib hayvonlarni ov qilishgan.

Yovvoyi-yirtqich hayvonlardan saqlanish, ov qilish jarayonlarida ephillik, kuchlilik, chidamlilik kabi jismoniy sifatlar sarf qilinishini tushungan qabila, urug‘ boshliqlari yoshlarni maxsus tayyorlashga kirishgan. Bunda jismonan baquvvat, ephil kishilarni tarbiyachi yo‘liga o‘rgatib ulardan bolalarni tarbyalashda foydalanilgan.

Xulosa qilib aytish mumkinki, milliy xalq o‘yinlaridan foydalanishda, ularni qo‘llashda shuni hisobga olish kerakki, bu yoshdagi bolalar aniqlikni talab etadigan mayda harakatlarga qaraganda keng kuchli harakatlarga ancha moyil bo‘ladilar. Buni bolalar yosh davrlarini ishlab chiqqan buyuk pedagog Ya. N. Komenskiy ha o‘z vaqtida ta‘kidlagan edi. Umuman bu yoshda bolalar juda ham harakatchanligi bilan ajralib turadi. Harakatchanlik esa maxsus oqilona tashkil etilishini harakatga soluvchi yurish-turish shakllarining to‘g‘riligini talab etadi. Bolalarning bu yoshida tormozlanish va qo‘zg‘alish jarayonlarini muvozanatligini yuzaga keltirishda kattalar talabining tizimlilik va o‘zini tuta bilishga odatlantirish kata rol o‘ynaydi. Milliy o‘zbek o‘yinlarini yoshlar, ayniqsa maktab o‘quvchilari sevib, maroq bilan o‘ynamoqdalar. Bunday o‘yinlar jismoniy tarbiya darslaridagina emas, balki hovlilar va bog‘, parklarda dam olish soatlarida o‘ynaladi. Muhim sifatlarni rivojlantirishga mo‘ljallangan umumiy rivojlantiruvchi va maxsus mashqlarga doir bayon qilingan material ko‘proq o‘yin tarzida beriladi, lekin mashqlarni tushuntirish va faol dam olish uchun qisqacha pauzalar bo‘lgan kichik dozada uzluksiz bajariladi. O‘yin mashqlaridan keyin bo‘shashtiradigan, ohista yuriladigan mashqlarni yoki diqqat-e‘tiborini o‘stiradigan mashqlarni berish lozim.

Jismoniy tarbiya oldida jismoniy madaniyat va sportni xalqimizning hayotiga ko‘proq singdirish, yoshlarni mustaqillik ruhida tarbiyalashda jismoniy tarbiya va sportning barcha turli-tuman shakllaridan, jumladan, xalq an‘analaridan keng foydalanish, insonlarning sog‘ligini yaxshilash va ularni Ona Vatan. Mudofaasiga tayyorlash va shu singari kata vazifalar turibdi. Xalqimizning milliy o‘yinlari esa ana shu maqsadda keng qo‘llanib kelinayotgan muhim jismoniy va sport vositalaridan biridir. Shuning uchun xalq milliy harakatli o‘yinlariga e‘tiborni kuchaytirish zaruriyati yanada yaqqol ko‘rinmoqda. Milliy xalq o‘yinlari va milliy sport turlari tarixiy taraqqiyot

jarayonida jiddiy o‘zgargani, har bir iqtisodiy tuzum ularning mazmun va qoidalarida o‘zining muayyan izini qoldirgani haqida yuqorida to‘xtalgan edik ba’zi o‘yinlarning nomi va qoidalari hozircha saqlanib qolgan. Ana shunday o‘yinlardan foydalanishda ularning bolalarga jismoniy ta’sirdan tashqari tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatishini ham nazardan soqit qilmaslik, ijodiy qo‘llashni maqsadga muvofiqlashtirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Abdumalikov.R, Abdullayev.A Xalq milliy o‘yinlari mazmunida ma’naviyat masalalari.
2. A.A. Ikromov Sport va harakatli o‘yinlarni o‘qitish metodikasi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SONLARNI BILAN ISHLASHGA O'RGATISH

Dilafuz Yuldasheva adjabboyevna

Namangan viloyati Norin tuman

28-umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

999361140 dilafuzyuldashevna@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'qituvchilarni boshlang'ich sinflarda sonlar bilan ishlashga o'rgatadi va o'uvchilarni o'nliklar, yuzliklar bilan ishlashni osonroq usullari haqida tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: Sonlar bilan ishlash, birliklar, o'nliklar, yuzliklar, hisoblash, naturl sonlar, qiymati, sanoq son o'rni.

Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'rni katta. o'qituvchi o'quvchilarni fanga yo'naltirish uni aqliy qobilyatini o'stirishda har bir ustozdan jasorat talab qilinadi boshlang'ich sinflarda sonlar bilan ishlashga o'rgatishda o'qituvchining yazifasi quyidagilardan iborat:

- a) predmetlarni bittalab, o'ntalab, yuztalab, guruhlarga birlashtirib sanash;
- b] 1000 ichida sonlarni o'qish Ya yozish hamda ularni natural qatorda kelish tartibini bilish;
- d)sonlarni yuzlik, o'nlik Ya birliklardan hosil qilish.
- e) o'ngdan chapga hisoblaganda, birliklar, o'nliklar, yuzliklar qaysi o'rinda turishini bilish;
- f) sonni xona qo'hiluychilari yig'indisi ko'rinishida yoza olish ya xona birliklarini bilish.

1000 ichida sonlarni raqamlashni o'rganish natijasida o'quychilar quyidagi bilimlar, malakalar ya ko'nikmalarni. egallab olishlari kerak:

1. 1000 ichida sonlarni raqamlashni, sonning hosil bo'lishini, o'zidan oldingi ya keyingi sonlar bilan aloqadorligini bilish.

2. Har bir sonni sonlar qatoridagi o'rnini bilish.

3. Sonlarning o'ni qiymatlarini bilgan holda o'qish va yoza olish.

4. Taqqoslash.

5. Sonni xona yig'inidisi ko'rinishida yoza olish.

6. Sonlarning natural ketma ketligini bilgan holda qo'shish va ayirishni bajarish.

7. Ueh xonali son va uehinehi xona birliklari tushunehasini bilish.

8. 100, ..., 200, ..., 300, ..., 400, ..., 500, ..., 600, ..., 700, ..., 800, ..., 900, ..., 1000 sonlari orasini to'ldira bilish. Shu asosda 100- 1000dan gaeha sonlarni raqamlash.

9. Ishning navbatdagi bosqiehida ueh xonali sonlarning o'nli tartiblarini, ya'ni, ularning yuzliklardan va o'nliklardan, birliklardan hosil bo'lganini tushuntirish kerak. Buning uehun yuqoridagi eho'plar dastasi yoki kvadrat shakllardan foydalanish murnkin. Abak, eho'p kabi ko'rgazmalar ham foydalidir. Yirik birliklarda ifodalangan sonlarni maydaroq sonlar hilan almashtirish va aksineha almashtirishga mashqlar bajarilishi kerak. Masalan, 2 m, 3 m, 5 m ni sm ga aylantiring. 600 sm neha metr ga teng va h.k. *Yozma raqamlash.* Bu yerda ham oldin ikki xonali sonlarni yozma raqamlashni takrorlash zarur:

1) «SOD» va «raqam» atamalarining ma'nolari va ular orasidagi farqlar.

2) Sonlarning yozilishida raqamlarning o'rin qiymati.

3) Ikki xonali sonlarning xona tarkibi tahliliga oid mashqlar bajarilishi kerak. Quyidagi mashqlarni bajarish yozma raqamlashga oid bilimlarni mustahkamlaydi:

1. Sonlarni daftaringizga tartib bilan yozing: 196, 169, 700, 1000, 86, ... 2. Ueh yuz bir soni va ueh yuz o'n sonini yozing.

3. 696 bilan 703 soni orasidagi sonlarni yozing.

4. 5, 7, 9 raqamlari bilan yoziladigan bareha sonlarni yozing.

5. 635, 67, 306, 666 sonlardagi 6 raqami nimalarni bildiradi.

6 "6 yuzlik va 3 birlik, 5 o'nlik va 2 birlik, 10 ta yuzlik, 4 ta o'nlikdan iborat sonlarni yozing.

7. 71 va 701, 333 va 33, 500 va 501, 600, 601 va 160 sonlarini yozish uchun nechta raqam va nechta son kerak.

Bu mavzuda asosiy vazifa minglik tushunchasini tarkib topdirish, sinf tushunchasi mohiyatini aniqlash ya shu asosda ko'p xonali sonlarni o'qish ya yozishga o'rgatish, bolalarning o'nlik sanoq tizimiga oid bilimlarni, natural ketma-ketlikni, sonlarni yozishning *pozitsion tamoyillariga* oid

bilimlami ya umumlashtirishdan iborat.

Ko'p xonali sonlarni raqamlash metodikasi oldin o'tilgan mavzulami davomi sifatida davom ettiriladi. Ko'p xonali sonlami raqamlashni (og'zaki ya yozma) o'rganish ishini bir necha bosqichga bo'lish mumkin:

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Matematika o'qitish metodikasi” S.Alixonov . Toshkent 2011
2. “Matematika analiz” 1-qism t.Azlarov . Mansrov Toshkent “O'qitvchi-1994”
3. www.ziyo.com kutubxonasi

TEKNOLOGIYA FANIDA EKSKURSIYALARNI AMALGA OSHIRISH

Yuldosheva Haticha Adambayevna

Xorazm viloyati Urganch tuman

10-son maktabi texnologiya sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya darslarida o'quvchilarning qiziqishlarini oshirish uchun ekskursiyalar tashkillashning ahamiyati haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: qo'l qaychisi, Mexanik qaychi, averlo, ekskursiya, mehnat unumdorligi.

Texnologiya fani bo'yicha o'quv dasturida ko'rsatilganidek, ekskursiya soati ajratilgan o'quv fanlarining har birida ishlab chiqarishga bir martadan ekskursiya o'tkazish nazarda tutiladi. Ekskursiyalar o'tkazishdan maqsad avvalo o'quvchilarda hozirgi zamon ishlab chiqarishi haqida tasavvur hosil qilishdir. Zero, o'quv ustaxonalari sharoitida o'quvchilar odatda materiallarga ishlov berishning sanoatdagi eng yangi yutuqlarini aks ettiradigan usullari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lmaydilar. SHunga ko'ra aytish mumkinki, ekskursiya – o'quvchilarni zamonaviy texnika, texnologiya va bevosita korxonada ishlab chiqarish tashkil qilish bilan tanishtirishning yagona yo'lidir. Ekskursiya anchagina muhim tushunchalarni, jumladan, «mehnat unumdorligi» tushunchasini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Bu tushunchani bayon qilish va ko'rsatmali qo'llanmalardan foydalanish orqali ham shakllantirish mumkin, albatta. Lekin bunda mazkur tushuncha o'quvchilarning amaliy faoliyatidagi, jumladan, ishlab chiqarishga uyushtirilgan ekskursiyadagi kabi mustahkam o'zlashtirilmaydi. Ular rejalashni to'g'ri bajarish va birikadigan detallarni aniq moslash qanchalik qiyinligini biladilar. Mehnat unumdorligini oshirishda murakkab tikuvchilik yo'llaridan biri bilan tanishish o'quvchilarda katta taassurot qoldiradi va ularning esida yaxshi qoladi. SHu tariqa tikuv materiallarini qayta ishlash korxonasining tayyorlov sexiga o'tkazilgan ekskursiya davomida, o'quvchilar har xil mashinalarning ishlashini, tikuv materiallarining qirqilishini ko'rayotganlarida ularning mehnat unumdorligi haqidagi bilimlarini mustahkamlash va kengaytirish mumkin. Bolalar ekskursiyada baravar vaqt mobaynida qo'llariga nisbatan mexanik qaychi bilan ancha ko'p ish bajarish mumkinligini bevosita ko'radilar. Ana shu misol orqali mehnat unumdorligini oshirishning ayrim yo'llarini ko'rsatish mumkin. Masalan, qo'l qaychi o'rniga mexanizatsiyalashtirilgan qaychidan foydalanish qo'l mehnati o'rmini mexanizatsiyalashgan mehnat egallashining namunalaridan biridir, mehnat unumdorligining oshirilishi esa ishda bir yo'la bir necha asbobdan foydalanishga misol bo'la oladi. Mehnat unumdorligini oshirish nuqtai nazaridan qaychilash jarayonini ta'riflashda o'quvchilarga mustaqil holda bir necha misollar keltirishni tavsiya etish ma'qul. Ular ilgari o'rganilgan materiallarni: qo'l va elektr mashinalar bilan tikish, qo'lda va mashinalarda averloglash, qo'l va mexanik qaychilarda qirqish va hokazolarni eslasalar mazkur topshiriqni bajaradilar. Ishlab chiqarishdagi ekskursiyalarni kasb ta'lim o'qituvchisi boshqa fan o'qituvchilari, xususan fizika o'qituvchisi bilan birgalikda o'tkazishi mumkin. Bunday hollarda ekskursiya vaqti uzaytiriladi va o'rganish ob'ekti ancha chuqurlashadi hamda ko'p qirrali bo'ladi. Ekskursiya ob'ektlarini tanlashda qishloq joylarida kasb ta'limi o'qituvchisining imkoniyati nihoyatda cheklanganini nazarda tutish kerak. Buning ustiga ba'zan hamma ekskursiyalarni bitta korxonaning o'zida o'tkazishga to'g'ri keladi. Bunday hollarda kasb ta'limi o'qituvchisi ekskursiyalar mazmunan takrorlanmasligi va ularga o'quvchilarning qiziqishi susaymasligi uchun oldindan ustaxonalarda ta'lim berishning butun davri uchun o'tkaziladigan ekskursiyalarning rejasini tuzib oladi. O'qituvchi ekskursiya uchun ob'ekt tanlagach korxonah rahbarlari bilan kelishib oladi va ekskursiyani kam o'tkazishi masalasini hal qiladi. Ekskursiyani o'qituvchining o'zi o'tkazsa, eng ko'p ta'limiy samaraga erishiladi. CHunki o'qituvchi mana shu tadbirning ta'limiy vazifalarini, o'quvchilarning tayyorligi va fan asoslariga doir bilimlarini yaqqol tasavvur etadi. Bularning xammasi unga ishni aniq olib borish, o'quvchilarning diqqat – e'tiborini ular uchun eng muhim hisoblangan asosiy narsalarga qaratish imkonini beradi. Afsuski, har bir kasb ta'limi o'qituvchisi hozirgi sanoat korxonalarida o'tkaziladigan ekskursiyalarni boshqarishga tayyorlangan, deb bo'lmaydi. Ana shunday hollarda ekskursiyani korxonaning xodimi o'tkazib, o'qituvchi unga avval ekskursiyaning vazifalarini tushuntiradi.

Ekskursiyalarni amalda oshirishda mehnat tarbiyasiga oid samaraga erishish uchun avvalo ta'lim muhitini bevosita buyumlarni amalda ko'rish, ular bilan amaliy ish bajarish sharoitiga

erishish lozim bo'ladi. Buning uchun odatda o'quv muasssasiga yaqin masofada joylashgan ob'ektlar tanlab olinadi. Muzeylarga uyushtiriladigan ekskursiyalar ham bu borada yuqori samaraga erishish imkonini yaratuvchi shakllardan biri sanaladi. Muzeylarda turlicha eksponatlar bilan tanishish imkoniyati yaratiladi, jumladan tarixiy hujjatlar, asl buyumlar, Vatan himoyachilari va turli mehnat sohasiga oid ishchilarning shaxsiy buyumlari, turli maqolalar o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent., SHarq, 1998. - 64 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim to'g'risidagi qarorlari. 1-qism. Toshkent., 1998. - 106 b.
3. Davlatov K., Vorobyov A., Karimov I. Mehnat va kasb ta'limi nazariyasi hamda metodikasi. - Toshkent., O'qituvchi, 1992. - 320 b.
4. Kasb ta'limi uslubiyoti / Olimov Q.T., O. Abduquddusov, L. Uzoqova, M. Ahmedjonov, D. Jalolova. - Toshkent., Iqtisod moliya, 2006. - 192 b.

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DAARSLARIDA QO'LLANADIGAN METODLAR

Yuldosheva Sanobar Hamidovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
47-makab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998919226383)

Annotatsiya: Ona tilini o'qitishda o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi faoliyatini tashkil etish shakllari, metodlari va usullari ta'lim tizimining takomillashuvi bilan bog'liq holda rivojlanib, yangilanib bormoqda. Ona tili darslarini turli metodlar bilan tashkil qilish darsni yanada samarali bo'lishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: suhbat metodi, metod, everestik metod, guruhlash metodi, katexetkik metod

XX asrning oxirgi yillariga qadar o'qitish metodlari sifatida tushuntirish-bayon metodi, suhbat metodi, analiz-sintez metodi, mustaqil metodi, induktiv va deduktiv metodlar ona tili ta'limi darslarini tashkil etishda ko'proq qo'llanilib kelindi.

Bayon qilish metodi ona tili darslarida qo'llangan asosiy metodlardan biri bo'lgan. Bunda o'qituvchi bayon qilishdan oldin o'quvchilarning o'rganilayotgan mavzu yuzasidan bilimlarini aniqlab olgan. Bu o'quvchilarni o'qituvchi bayonini kuzatib, tinglab borishga, faol bo'lishga undagan. O'qituvchining bayoni, ya'ni bayon qilish metodida grammatik mavzuning xususiyatidan kelib chiqib, o'qituvchi ma'lumotlarni o'z so'zlari bilan bayon qilib bergan. Bunda o'qituvchi zimmasiga o'rganilayotgan grammatik mavzuning muhim o'rinlarini aniq, lo'nda, misollar tahlili bilan izchil bayon qilib berish vazifasi yuklangan. Boshlang'ich sinflarda bayon qilish metodi o'quvchilarning yoshi va eslab qolish holatidan kelib chiqqan holda 3—5 daqiqaga mo'ljallangan. Bayon qilish metodini qo'llash holatlari hozir ham uchraydi.

Suhbat metodi boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitishda keng qo'llaniladigan va shu bosqich o'quvchilari tabiatiga mos metod sanaladi. Suhbat metodi savol-javob metodi deb ham yuritilgan. Suhbat metodi o'qituvchidan mavzuning xususiyatini o'zida aks ettirgan o'quv materialini topishni, grammatik mavzuning muhim belgilarini aniqlash, ularning o'xshash va farqli jihatlarini ajratish, o'xshash va farqli jihatlariga qarab guruhlash, umumlashtirishga, xulosa chiqarishga yo'naltirilgan savollar tuzishni, ularni o'quvchilarga izchil berib borishni talab etadi. Boshlang'ich sinflarda suhbat metodining muammoli o'qitish metodi sifatida qo'llanilishi ta'limda o'quvchilarni faollashtirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Muammoli o'qitish metodiga amerikalik pedagog va psixolog Dyun 1894-yilda asos solgan. Bu metodning maqsadi ilmiy tushunchalarni o'zlashtirishga yordam berishgina emas, balki o'quvchilarning bilish qobiliyatini ham rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini o'stirish hamdir. Bunda suhbat davomida o'qituvchining topshirig'i bilan o'quvchining oldiga biror muammo qo'yiladi va darsda muammoli vaziyat yaratiladi. Bu muammoni o'quvchi oldin egallagan bilimlari asosida hal etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining hayotiy tajribalari kamligi sababli o'qituvchi muammoni hal qilishga yordamlashuvchi savollar beradi. Muammoni o'quvchi hal qila olmasa, uni o'qituvchining hal qilishiga to'g'ri keladi. Shuning uchun boshlang'ich sinfda muammoli o'qitish metodi yarim izlanishli muammoli metod deb ham vuritiladi. Masalan, muammoli o'qitish metodini leksik-semantik va grammatik mashqlarni tashkil etishda ham qo'llash mumkin. Bu metoddan 1-sinfdan boshlab foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K. Qosimova, S. Matchonov, X. G'ulomova “Ona tili o'qitish metodikasi”
2. Internet ma'lumotlari

TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUV.

Yusupova Gulchehra Abdivaxobovna

Angren shahar 30-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining

I-toifali tarix fani o'qituvchisi

Tel: +99899 215 2770

Annotatsiya: Maqolada ta'lim sohasida o'zgarishlarning aynan tarix faniga bog'liqlik taraflari, tarix fani o'qitishdagi e'tiborga molik taraflari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, innovatsion yondashuv, fanni o'qitish, pedagogika.

Bilamizki, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da "...ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash, o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlash" vazifalari belgilab qo'yilgan. Mamlakatimizning taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan o'rin olishi uchun aholi ta'limini jadallashtirish va uning samaradorligini oshirish maqsadi ham ilg'or pedagogik tadbirlardan, texnologiyalardan keng foydalanishimizni talab etmoqda. Tarixsiz kela jak yo'q.

O'zbekiston Respublikasida uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilish kelajakda yosh avlodni yuqori kasbiy madaniyat, ijodiy va ijtimoiy faollik, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil qatnasha olish, erkin fikr yuritish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Yuqorida takidlanganidek, kimki o'z vatani tarixini, o'zligini anglay olsa bu yurt yoshlarining kelajagi buyuk, yoshlari esa hech qanday tashqi kuchga tobe bo'lmaydigan irodasi mustahkam bo'lib yetishadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning tarix fani bo'yicha ilmiy bilim darajasini va faolligini kengaytirishni talab qiladi.

Maktablarda va turli muassasalarda ijtimoiy fanlarni o'qitish jarayonida o'quvchilarning darsga nisbatan qiziqishl arini orttirishga, mustaqilligi va faolligini rivojlantirishga, mantiqiy tafakkurini o'stirishga qaratilgan interfaol ta'lim olishlariga ko'mak beruvchi innovatsion usullardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ma'lumki, falsafa va tarix fanlari juda uzviy bog'liq bo'lib, qadim yunon hukmronliklaridan buyon jamiyat rivojlanishida alohida o'rin egallaydi. Ular ta'lim jarayonida ma'lum o'zgarishlarga, ta'lim mazmuni, sifati boyishiga va samarali tashkil etilishiga sabab bo'ladigan turli tashabbus va yangiliklarning yaxlit tizimida yorqin dalil sifatida namoyon bo'ladi. Ilm, fan va texnikaning jadal rivojlanishi, yangi texnika va texnologiyalarning jamiyatning barcha qatlamlariga kirib borishi, axborot texnologiyasi vositalarining barcha davlat va nodavlat muassasalarida qo'llanilishi o'qituvchilardan uzluksiz bilim olishni talab qilmoqda.

O'qituvchining dars berish jarayonidagi roli ancha murakkab bo'lib, uning o'ziga xos tarixiy jihatlari mavjud. Oldingi davrlarda o'qituvchilarning faqatgina zamonaviy bilimlar berishi talab qilinsa, hozirda ulardan tarbiyaviy, madaniy-ma'naviy, siyosiy va amaliy bilimlar berish ham talab qilinadi.

O'qitish uslubiyatining boshqa turlari esa bir qancha olimlar tomonidan ishlab chiqilgan falsafiy-mantiqiy modellar asosida, masalan, Suqrot uslubida, muloqot usulida yoki korporativ usulda tashkil qilingan. Undan so'ng o'qitishning ta'lim berish modellari asosida tashkil etish keng miqyosda amalga oshirila boshlandi. Bunda o'quvchi-talabalarning ma'lum bir soha yoki fandan bilim olishlari maxsus usullar, modellar, ta'lim standartlari yoki strategiyalar asosida amalga oshiriladi. Ba'zi bir modellarda o'qituvchi dominant rovida bo'lib, barcha ta'lim berish vazifalarini o'zi hal qilar, boshqalarida esa talabalarga to'la erkinlik berilib, ular demokratik tamoyillar asosida o'qitiladi, yana boshqa birlarida esa talaba va o'qituvchi orasida tenglik hamda ijodiy fikr almashinish jarayoni amalga oshirilib, o'zaro muloqot vositasida interfaol ta'lim jarayoni amalga oshiriladi.

So'ngi kunlarda jamiyat hayotining jadal tarzda rivojlanishi, taraqqiyot ehtiyojlari va imkoniyatlarining tobora kengayishi, turli-tuman axborotlar oqimining tezlashishini hisobga olib, zamonaviy pedagogik texnologiya fani pedagogik prognostikaning yangi shakl, vosita va usullaridan foydalanish mexanizmini yaratishni o'z zimmasiga olish talab etiladi. Bugungi kunda turli tipdagi ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitishda amalga oshirilayotgan ta'limning o'rni va darajasini aniqlashga yo'naltirilgan tadqiqotlarda pedagogik prognostikaning imkoniyatlaridan keng foydalanishni taqozo qiladi. Shundagina ta'lim jarayonining natijalari fan, ishlab chiqarish, madaniyat, iqtisod hamda jamiyat hayotining barcha sohalarini rivojlantirishga xizmat qila oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T., "Sharq", 1997 yil.

2. Azizxo'jaeva N. N. O'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. -T.:TDPU, 2000. -52 b.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ОБРАЗОВАНИИ

Ахмедова Феруза Ибрагимовна

Учитель начальных классов общеобразовательной школы №2
Папского района Наманганской области

Аннотация: В данной статье определены понятия «инновация» и «инновационный процесс» в образовательном процессе. Также обсуждаются инновационные образовательные процессы и их характеристики.

Ключевые слова: инновация, образование, профессия, процесс, педагог, проблема, образование, цель, содержание, студент, этап

Нововведения, или инновации, характерны для любой профессиональной деятельности человека и естественно становятся предметом изучения, анализа и внедрения. Инновации сами по себе не возникают, они являются результатом научных поисков, передового педагогического опыта отдельных учителей и целых коллективов. Этот процесс не может быть стихийным, он нуждается в управлении.

Понятие —инновация— в переводе с латинского языка означает —обновление, новшество или изменение—. Это понятие впервые появилось в исследованиях в XIX веке и означало введение некоторых элементов одной культуры в другую. В начале XX века возникла новая область знания, инноватика - наука о нововведениях, в рамках которой стали изучаться закономерности технических нововведений в сфере материального производства. Педагогические инновационные процессы стали предметом специального изучения на Западе примерно с 50-х годов. Применительно к педагогическому процессу инновация означает введение нового в цели, содержание, методы и формы обучения воспитания, организацию совместной деятельности учителя и учащегося.

Инновационные образовательные процессы включают в себя две ключевые педагогические проблемы:

- Проблема анализа педагогического опыта;
- Воплощения в реальность педагогических достижений.

Итоговый результат инновационных разработок в сфере образования – применение новшеств в практической и теоретической преподавательской работе. При этом инновации в образовании предусматривают введение дополнений в цели образования, а именно:

- Создание нового содержания.
- Формирование эффективных методов и форм организации образовательно-воспитательного процесса.
- Распространение педагогического умения.
- Внедрение новейших разработок в сфере управления школой как экспериментальной площадкой.

Под инновациями в образовании понимается процесс совершенствования педагогических технологий, совокупности методов, приемов и средств обучения. Инновационные процессы в образовании рассматриваются в трех основных аспектах: социально-экономическом, психолого-педагогическом и организационно-управленческом. От этих аспектов зависит общий климат и условия, в которых инновационные процессы происходят. Имеющиеся условия могут способствовать, либо препятствовать инновационному процессу. Инновационный процесс может иметь характер как стихийный, так и сознательно управляемый. Введение новшеств — это, прежде всего, функция управления искусственными и естественными процессами изменений. А. В. Хуторской подчеркивает единство трёх составляющих инновационного процесса: создание, освоение и применение новшеств. Именно такой трёхсоставный инновационный процесс и является чаще всего объектом изучения в педагогической инноватике, в отличие, например, от дидактики, где объектом научного исследования выступает процесс обучения. Педагогическая инновация — это нововведения в педагогической деятельности, изменения в содержании и технологии обучения и воспитания. Педагогические инновации направлены на повышение эффективности воспитания и образования: введение в цели, содержание, организацию совместной деятельности учителя и учащегося.

Таким образом, понятие «инновация» и инновационный процесс заключается в формировании и развитии содержания и организации нового. Он представляет собой совокупность процедур и средств, с помощью которых научное открытие или идея превращаются в социальное, в том числе, образовательное нововведение. Нововведение при таком рассмотрении понимается как результат инновации, а инновационный процесс, в наиболее общем виде, рассматривается как развитие трех основных этапов: генерирование идеи (в определенном случае - научное открытие), разработка идеи в прикладном аспекте и реализация нововведения в практике. В связи с этим, инновационный процесс можно рассматривать как процесс доведения научной идеи до стадии практического использования и реализация связанных с этим изменений в социально - педагогической среде. Деятельность, обеспечивающая превращение идей в нововведение и формирующая систему управления этим процессом, является инновационной деятельностью.

Использованная литература

1. А. Мавлянов и соавт. Скучные технологии основаны на принципах педагогических технологий. Т., 2010.
2. А. Мавлянов и соавт. Проектирование обучения передовым педагогическим технологиям. Т., 2016.
3. Интернет-материалы.

МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ: РАЗВИТИЕ УЧЕБНОГО ПОТЕНЦИАЛА С ПОМОЩЬЮ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Бердиева Гулноза Одиловна,
Навоийская область, г.Навоий
СОШУИОП№1

учитель начальных классов;

Ислимова Зебинисо Авазжоновна,
Навоийская область, г.Навоий
СОШУИОП№1

учитель начальных классов

Ключевые слова: младший школьный возраст, успешность обучения ребенка, формирование учебной мотивации.

Актуальной проблемой современного образования является проблема повышения качества образования и преодоления школьной неуспеваемости. Формирование учебной мотивации — это проблема первостепенной важности, решением которой занимается не одно поколение ученых, педагогов, психологов. Проблемы мотивации относятся к важным вопросам психологических и педагогических исследований, от правильного понимания которых зависят:

- успешность обучения ребенка,
- появление у него желания учиться,
- получение им положительных эмоций от процесса обучения,
- осознание необходимости получения образования.

С самого раннего возраста нынешние дети привыкают к мгновенному получению информации с помощью планшетов и телефонов, поэтому неудивительно, что традиционные формы преподавания в школе вызывают у них скуку и неприятие. Одной из составляющих эффективного нескучного обучения является полезная информация, преподнесенная способом, вызывающим у ребёнка удивление или другое яркое позитивное впечатление. Находить время для весёлого настроения в классе — одна из граней возникновения у детей желания учиться.

Младший школьный возраст — это период вхождения ребёнка в учебную деятельность, овладения основными видами учебных действий. Поэтому это наиболее важный этап в становлении мотивации, в формировании нацеленности не только на достижение конкретных результатов или отличных оценок в учёбе, но и на прохождение всего процесса обучения с искренним интересом и удовольствием.

Старые интересы, мотивы теряют свою побудительную силу, на смену им приходят новые. То, что имеет отношение к учебной деятельности, оказывается значимым, ценным, то же, что имеет отношение к игре, становится менее важным. Для учеников начальных классов была разработана психологическая программа «Развитие учебного потенциала учеников 1–4 класса с помощью игровых технологий», целью которой стало формирование позитивной мотивации, развитие учебных возможностей.

Таким образом, было выявлено:

1. Мотивация учебной деятельности является многогранной проблемой и рассматривается различными авторами по-разному.

2. Учебная деятельность школьника побуждается не одним мотивом, а целым комплексом разнообразных мотивов, которые переплетаются, дополняют друг друга, находятся в определенном соотношении между собой.

3. Мотивы обучения формируются в процессе учебной деятельности. Формирование мотивов происходит постепенно, и у некоторых учеников начальной школы ведущий мотив учения не сформирован. Количество учеников с несформированными мотивами учения уменьшается от 2-го к 3-му классу.

4. Исследование показало, что от 2-го к 3-му классу повышаются внутренние мотивы: познавательный и перспективный, в то время как снижаются внешние мотивы: желание порадовать родителей и получение похвалы учителя.

Литература:

1. Алтунина И. Р. Особенности развития мотива и мотивации власти в детском возрасте // Психологическая наука и образование, № 3, 2006.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ В ШКОЛЕ

Латипова Зебохон Нарбековна
Школа №6 Хивинского района
учитель русского языка и литературы

Аннотация: Одно из главных требований сегодняшнего дня - эффективное использование педагогических технологий в улучшении образования, прокладывая путь современным знаниям.

Ключевое слово: родной, учащийся, устный, письменный, учебный.

При изучении предметов, особенно гуманитарного цикла, надо обращать внимание на такие разнообразные формы работ, которые должны способствовать формированию личности с креативным мышлением, умеющего обсуждать проблемные вопросы, решать лингвистические задачи и разные языковые задания, совместно и индивидуально выполнять творческие работы, анализировать тексты, учитывая их стилистические и жанровые особенности. Понятие языковая личность в научный лексикон впервые ввел около двадцати лет назад Юрий Николаевич Караулов. Сейчас в современном образовании чаще применяют другой термин — коммуникативная личность. Для формирования коммуникативной личности необходимо обратить внимание на организацию урока, её содержание, а также особое значение имеет формы проведения современных уроков. Мы считаем, для того чтобы повысить качество образования необходимо постоянное совершенствование методики преподавания предметов, использование новых технологий обучения.

Таким образом, основное отличие интерактивной методики от существующих методик состоит в том, что результат усвоения знаний зависит от развития обучаемого, поэтому в основе каждого метода заложена идея формирования и развития творческой, общительной, высокообразованной, демократической, толерантной личности.

К интерактивным методам относятся:

1. **Мозговая атака** – метод коллективного обсуждения, выражения мнения всех учеников.
2. **Дидактические игры** (ролевая, деловая игра).
3. **Логические задачи**, когда создается ситуация и ученики решают связанную с ней проблему.
4. **Составление кластера**, когда определяется ключевое слово тематической группы.
5. **Дебаты**.
6. **Исследовательская деятельность**.
7. **Дискуссии**.
8. **Тренинги**.
9. **Разноуровневые задания** и др.

Некоторые из них я использовала и использую на своих уроках при планировании повторений в 5 классе.

Перед началом темы я задаю самостоятельное задание, над которым они должны подумать к будущему уроку (например; составить план-конспект по параграфу или составить кластер, написать эссе из 6 – 10 предложений, подготовить на 3-4 минуты презентацию и т.д.)

Так, например, на уроке литературы в 5 классе по теме: «Ребята и утята» **одна группа** пишет эссе из 5-6 предложений; **другая группа** – составляет **кластер** к слову; **третья группа** – работает по методу **арт-технологии**; **четвертая группа** - работает по методу **синквейна**(составление стихотворений из пяти строк, где 1.-сущ.,2.-прилаг., 3.-глагол, 4.-отношение к теме, 5.- синоним к первому слову).

Таким образом, весь урок дети самостоятельно по группам и индивидуально могут проявить себя и получить заслуженные оценки за урок. После таких уроков мы педагоги как воспитатели можем многое раскрыть в своих учениках. Они раскрываются полностью, без комплексов так как чувствуют, что их выслушают не только учитель, но и одноклассники.

Литература:

1. Умеркулова Е. Ж. Формирование навыков самостоятельной работы на уроках русского языка в средней школе. Кызылорда, 2001 г.
2. Мурзалинова А. Ж. Новые технологии. Возможности использования дебатов в развитии языковой личности. РЯКШ № 2, 2001 год.
3. Казыгулова А. Т. Интерактивные методы обучения на уроках русского языка и литературы // Молодой ученый. — 2016. — №8. — С. 1121-1126. — URL <https://moluch.ru/archive/112/28767/>

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ЭЛ АЗИЗ ИНСОН АЗИЗ

Назарова Хосият Бектурди қизи.

Хива шаҳри 6-мактабнинг

Ижодий Маданий масалалар буйича тарғиботчиси

Аннотация: Ватанимиз мустақилликка эришгандан кейин ўтган ҳар бир кунимиз халқимизнинг фидокорона меҳнати, бунёдкорлик салоҳиятининг яна бир амалий намоёни, эркин, озод ва фаровон ҳаётимиз, ғурур-ифтихоримиз тимсоли сифатида янги тарихимиз солномасига том маънода ёрқин саҳифа бўлиб кирмоқда.

Калит сўзи: халқ, давлат, ғурур, инсон, меҳнат, мақсад, мустақил.

Президентимиз томонидан шу йил 2 августда имзоланган “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг ўттиз бир йиллик байрамига тайёргарлик кўриш ва уни юқори савияда ўтказиш тўғрисида”ги қарорига биноан, мазкур қутлуғ санага бағишлаб ўтказилажак барча тадбирлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ишлари “Янги Ўзбекистонда эл азиз, инсон азиз!”, деган бош ғояни ўзида мужассам этган ҳолда ўтказилиши белгиланди. «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини амалга ошириш, эришилган ютуқларни мустаҳкамлаб, туб ислохот жараёнларини янги босқичга кўтариш, инсон ҳуқуқ ва манфаатлари, унинг қадри, шаъни ва ғурурини етакчи ўринга олиб чиқиш устувор вазифамизга айланган ҳозирги вақтда юртимизда тинчлик ва барқарорликни сақлаш, давлатимизнинг ҳудудий яхлитлиги ва бўлинмаслиги, сарҳадларимиз дахлсизлигини таъминлаш, миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлашга интилиш кўп миллатли халқимизни янада бирлаштирадиган, юксак марраларга сафарбар этадиган бекиёс кучга айланиб бормоқда», — дея қайд этилади қарорда.

Мамлакатимизнинг барча ҳудудлари сингари кўҳна ва ҳамиша навқирон Хива шаҳрида мустақиллик йилларида рўй берган мислсиз ўзгаришлардан кўз қувнайди. Айниқса кейинги 4-5 йилда ушбу шаҳарда амалга оширилган бунёдкорлик ишлари, аҳоли турмуш фарвонлигини оширишга қаратилган устувор вазифалар ижроси кўпчиликка яхши маълум. Саноат, қурилиш, транспорт, кишлоқ хўжалиги, таълим, соғлиқни сақлаш, спорт ва бошқа соҳаларда эришилган ютуқлар барча хоразмликлар қалбида фахр-ифтихор туйғуларини уйғотади.

Мустақиллигимизнинг 31 йиллиги муносабати билан Хива шаҳрида ўтказиладиган байрамолди тадбирларида ана шулар хусусида сўз юритилиши шубҳасиз. Тарғибот гуруҳлари таркибидаги илм-фан намояндалари, маҳаллий шоир ва ёзувчилар, маданият ва санъат вакиллари иштирокида жойларда ташкил этиладиган байрамона учрашув ва давра суҳбатлари, концерт дастурлари турли ёшдаги кишилар томонидан илиқ қутиб олиними, уларда ўчмас таассурот қолдириши, барчани нафосат ва ғўзаллик олами сари етаклаши турган гап.

Мустақиллик айёмига тайёргарлик доирасидаги савоб ва хайрли тадбирлар ҳам бундан мустасно эмас. Байрам шуқуҳи маҳалла фуқаролар йиғинларидаги “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари”, “Ёшлар дафтари”га киритилган ҳамюртларимиз қалбини ўзига хос шоду-хуррамлик билан қамраб олиши ўз –ўзидан аён. Биз учун жуда муҳим бўлган томонларидан бири мамлакатимиз раҳбарини таълим соҳасига берган катта эътиборидир. Айниқса ўқитувчиларни юксак даражага кўтариб, эъзозлаши бизнинг ижодимизга янада ижод кўшади. Қолаверса Президентимиз қароридаги асосий бандларнинг бирида айнан шу муҳим масала билан боғлиқ галдаги вазифалар белгилаб берилган.

Мустақиллик – олий неъмат. Бинобарин, уни кўз қорачигидек асраб-авайлаш, унга муносиб бўлиш, Ўзбекистон Республикасининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт стратегиясида белгиланган устувор вазифалар ижросини таъминлаш йўлида фидокорона меҳнат қилиш ва яшаш- олий мақсадимиздир.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. <https://www.gazeta.uz/uz/2022/08/02/independence/>.

2. <https://adolat.uz/news/yangi-ozbekistonda-el-aziz-inson-aziz-shiori-ostida-tadbirlar-tashkiletilmogda>

TARBIYALANUVCHILARNI NUTQDA NAFAS OLIB NAFAS CHIQRISHINI RIVOJLANTIRISH

Muazzamxon Rafiqova Yusufjonovna

Namangan viloyati Norin tuman

3-sonli Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti tarbiyachisi

996032979 muazzamxon@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining nutqida nafas olish va nafas chiqirishni so'z va so'z iboralar va oyinlar orqali rivojlantirish usullari haqida keng ma'lumotlar yozilgan.

Kalit so'zlar: nutq, so'z, so'z birikmalari, bola, nutqiy faoliyatni rivojlantirish, murakkab bo'g'inlar, defektolog diqqat, grammatik bezash.

Nutqda nafas olib nafas chiqarishni rivojlantirish nutq bilan mahkam bog'langan. Nafas olish 2 xil bo'ladi: nutqsiz va nutqli. Nutqsiz nafas o'z-o'zidan chiqadi. Bola nafas oladi va chiqaradi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalarda nutqli nafas olish o'ziga xos xususiyatlariga egadir. Bu xususiyatlar avvalo o'pkaning kichikligi va nafas muskullarining bo'shligiga bog'liqdir, bolalar nafasi chuqur emas, shuning uchun ular tez, keskin ko'p vaqt shovqinli nafas olib chiqaradilar, yelkaları keskin ko'tariladi, ularda har bir so'z oldidan, o'rtasidan nafas olish, nafas olib so'zlash kabi hollar uchraydi. Nutqi tezlashgan bola entikadi, so'zning, jumlaning oxirini yamlab yuboradi. Muskullarning zaifligidan ko'pchilik bolalarda gavdaning holati noto'g'ri: bosh pastga egilgan, kiftlar oldinga chiqqan, ko'krak ichiga kirib ketgan bo'ladi. Defektologning vazifasi bolani nutq jarayonida to'g'ri nafas olishga o'igatish va nutq davomida nafas olishda uchraydigan nuqsonlarni yo'qotib borishdir. Nutqsiz va nutqda nafas olish bir-biridan farq qiladi. Nutqsiz nafas olishda nafas olish bilan chiqarish vaqti barobar, tartibli navbatlashib turadi. Nafas burun orqali olinadi. Nutqda nafas olganda nafas olish vaqt jihatidan tez, nafas chiqarish nafas olishga qaraganda birmuncha uzun bo'ladi. Nafas ham og'iz, ham burun orqali olinadi. Nutqda nafas olishning eng yaxshi turi diafragmali, quyi qovurg'a yordamida nafas olishdir (nafas olganda diafragma pastga tushadi va pastki qovuig'a ikki tomonga kengayadi, shuning uchun kiftlar ko'tarilmaydi). Bolada avvalo tinch, shovqinsiz, kiflni ko'tarmay nafas olishni rivojlantirish lozim. Nutq vaqtida uzoq nafas chiqarish bolaning yoshiga mos boiishi kerak. Kichik guruhlarda bola nafas chiqarish vaqtida 1—2 so'zdan iborat jumlani, o'rta va katta guruhda bola 3—4 so'zdan iborat jumlani talaffuz etishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarni shoshmasdan so'zlashga, har bir jumlani so'zlab yoki har bir she'r misrasini aytib boigandan so'ng nafasni rostlashga odatlantirish kerak. Nutqda nafas olishni rivojlantirish uchun bola yoshiga mos nafas oladigan o'yin va mashqlardan foydalanishi zarur. Defektolog fiziologik to'g'ri, osoyishta nafas olish uchun bolalarga nafasni burundan olib, keyin og'izdan chiqarish maqsadga muvofiq ekanligini tushuntiradi. Mashq oldin bolalar jamoasi bilan keyin o'zlashtirish imkoniyati sust bolalar bilan yakka tartibda o'tkaziladi. Quyidagi nafas mashqlari o'tkaziladi: paxtaga puflash, yonib turgan shamni bir nafas chiqarishda o'chirish, issiq choyni puflash, olovni o'chirish. Nutqiy nafasni takomillashtirish uchun quyidagi nafas—ovoz mashqlari taklif qilinadi: gulni hidlash va «oh» deyish, qoilam i isitish, sovun pufagini ishirish, yig'ish, shamol esyapti kabilarga taqlid qilish. Kichik guruhlarda bolalarga juda yoqadigan sovun ko'pigini uchirish, par, yupqa, rangli qog'ozlarni puflab uchirish o'yinlari o'tkaziladi. Bunday o'yinlarni o'tkazgan vaqtda bolalarni nafas olganda yelka qismlarini ko'tarib yubormasliklariga e'tibor berish lozim. Bunday nafas oladigan o'yinlarni uch daqiqadan ortiq o'tkazmaslik va o'yin vaqtida dam berib borishga e'tibor berib borish kerak. Katta guruhlarda qoilam i ohista yuqoriga elka barobarida ko'tarish.

— Nafas olish, sekin-asta qoilarni pastga tushirib «s-s-s» deb nafas chiqarish mashqlari o'tkaziladi. Bolalar «s-s-s-s» tovushini to defektolog to'xtatgunga qadar cho'zib aytadilar. Nutqda nafas olish va nafas chiqarishni rivojlantirishga o'rgatish bo'yicha mashg'ulotlardan namuna keltiramiz. «Bu qachon bo'ladi» o'yini. Defektolog doskaga yilning to'rt faslini tasvirlovchi rasmni osib qo'yadi. Har bir fasl tasvirini tagida qog'ozdan yasalgan cho'ntakchalar boiib, unga u yoki bu faslda boiadigan hodisa va voqealarni tasvirlovchi kichik-kichik rasmlarni solib qo'yish mumkin («Bolalar qorbobo yasayapti», «O'g'il bolalar qushlar uchun uyalar osishyapti», «Qizlar guldastalar tayyorlashyapti», «Sarg'aygan barglar to'kilyapti» va boshqalar). Tarqatma materiallarni «Yil

fasllari» degan lotodan yoki turli jurnallardan, kitoblardan tanlab olish mumkin. Tarbiyachi bolalarni navbatma-navbat chaqirib bittadan rasm beradi. Bola stol oldiga kelib, qoiddagi rasmni bolalarga koʻrsatadi va defektolog tomonidan berilgan savolga javob beradi. Masalan: «Bolalar daryoda qachon choʻmiladi?» (Bolalar daryoda yozda choʻmiladi). Bola savolga toiiq javob berib boigach, rasmni tegishli yil faslining tagidagi qogʻoz choʻntakka solib qoʻyadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi M.P Xamidova , M.Y Ayupova Toshkent -2009
2. Maktabgacha ta'limda metodika fanlairni o'qitish N.N. Djamilova Toshkent -2018
3. www.ziyonet

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 10-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.08.2022

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000